

LÄÄNE-VIRU RAKENDUSKÕRGKOOI

Sotsiaaltöö õppetool

ÜLIÕPILASTE JA ÕPPEJÕUDUDE UURIMUSED
2013 - 2014
KOGUMIK IV

Koostajad: Raine Linnas, Meeli Männamäe, Anu Varep

Lääne - Viru Rakenduskõrgkooli toimetised

Mõdriku 2014

SISUKORD

SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	5
LVRKK SOTSIAALTÖÖ VILISTLASTE KARJÄÄRI- JA EDUTEID AASTATEL 2002-2012.....	6
TEISMEEAS EMAKS SAANUTE ARVAMUSED ENDA TOIMETULEKUST NING TULEVIKUPLAANIDEST.....	13
I SOTSIAALTÖÖ LASTE JA NOORTEGA	19
TEISMELISTE IDENTITEEDI KUJUNEMINE KAASAEGSE MEEDIA KONTEKSTIS... 19	
VÄLISKESKKONNAST TULENEVAD TEGURID LAPSE AGRESSIIVSUSE KUJUNEMISEL.....	24
VESIPIIBU JA MOKATUBAKA KASUTAMINE NING TEADLIKKUS NENDEGA KAASNEVATEST OHTUDEST JÕGEVA GÜMNAASIUMI ÕPILASTE NÄITEL.....	29
SEIKLUSKASVATUS LASTEAIAS, SELLE VAJALIKKUS JA TULEMUSLIKKUS.....	34
NOORTE VAIMNE TERVIS: SEOSED SOTSIAALDEMOGRAAFILISTE TUNNUSTE JA SÕLTUVUSTEGA.....	39
LEINAS LAPSE MÄRKAMINE JA TOETAMINE KOOLIS.....	45
NOORED KOHTINGUVÄGIVALLA OHVRINA.....	50
II SOTSIAALTÖÖ EAKATEGA	53
HOOLDEKODU KLIENTIDE JA SOTSIAALALA TÖÖTAJATE TÕLGENDUSED INIMVÄÄRSEST ELUST JA VÄÄRIKAST SURMAST.....	53
DEMENTSE EAKA KODUS HOOLDAMINE OMASTEHOOLDAJATE HINNANGUL... 57	
III SOTSIAALTÖÖ PEREGA	61
MITMEKULTUURILINE PEREKOND KULTUURIDEVAHELISES KOMMUNIKATSIOONIS.....	61
ANDESTAMINE JA LEPPIMINE PAARISUHTES.....	66
ISADE TÕLGENDUSED LAHUTUSJÄRGSEST OLUKORRAST JA SELLEGA KAASNEVAST MANIPULATSIOONIST.....	71

LAHUTUS JA SELLE VÕIMALIK SEOS ARENGUKRIISIDEGA.....	77
VAIMNE VÄGIVALD PAARISUHTES.....	82
IV SOTSIAALTÖÖ PROFESSIOON.....	86
SOTSIAALTÖÖTAJA ERIALANE ETTEVALMISTUS SUITSIDAALSE KÄITUMISEGA KLIENDI MÄRKAMISEKS	86
TEGEVUSJUHENDAJA TÖÖMOTIVATSIOON TÖÖS PSÜÜHILISE ERIVAJADUSEGA KLIENDIGA	91

SISSEJUHATUS

Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö õppetooli üliõpilas- ja õppejõudude uurimuste kogumik IV annab ülevaate aastatel 2013 ja 2014 kaitstud sisukamate lõputööde teesidest ja õppejõudude uurimustest. Kogumiku koostamise põhimõtte on anda läbilõige erinevatest teemavaldkondadest, mida peame oluliseks ja milles teeme uuringuid.

Kogumiku eesmärk on:

- tutvustada sotsiaaltöö õppetoolis tehtud lõputöid ja rakendusuringuid;
- tunnustada uurimuste autoreid ja üliõpilaste juhendajaid;
- innustada praegu õppivaid ja tulevasi sotsiaaltöö eriala üliõpilasi tegelema uurimistööga.

Tööd on koondatud nelja teema alla:

1. Sotsiaaltöö laste- ja noortega (7)
2. Sotsiaaltöö eakatega (2)
3. Sotsiaaltöö perega (5)
4. Sotsiaaltöö professioon (2)

Õppejõud Anu Varepi magistritöö käsitleb samuti noorteteemat, seega võib öelda, et käesolevas kogumikus on enamik teemasid seotud noore põlvkonna probleemide uurimisega.

Lektor Kaja Altermanni longituuduuring kooli vilistlaste karjääri- ja eduteedest annab pildi sotsiaaltöö eriala lõpetanute pühendumisest, kutsekindlusest ja väärtushinnangutest.

Täna kogumiku valmimisele kaasaaitajaid: koostajaid, uurimistööde juhendajaid, artiklite autoreid.

Tunnustame vilistlast, kes on uurinud erinevaid huvitavaid teemasid ja teinud häid ettepanekuid.

Meeli Männamäe,

LVRKK sotsiaaltöö õppetooli juhataja

LVRKK SOTSIAALTÖÖ VILISTLASTE KARJÄÄRI- JA EDUTEID AASTATEL 2002-2012

Autor: Kaja Altermann
Psühholoogialektor

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Lääne–Virumaal sotsiaaltöölase hariduse andmise 20. aastapäeva tähistamisega seonduvalt teostati uuring sotsiaaltöö eriala 2002-2007 a lõpetanud vilistlaste senisest erialasest käekäigust pärast rakendusliku hariduse omandamist LVRKK-s. Kokku küsitleti 14 vilistlast. Nende eduteedest anti 2013. aastal välja kogumik pealkirjaga: Vilistlaste karjääri – ja eduteid aastatel 2002-2012.

Haridus kui edutegur on kuulunud meie põhiväärtuste hulka rahvuslikust ärkamisest alates. Haridusest sõltuvad inimeste väärtushinnangud, huvid, vajadused. Haridustekonnaga seostub ja haakub eduteekond. Edu näib olevat 1990ndatest alates aga jätkuvalt Eestis üks võtmesõnu, ka individuaalsel tasandil.

Edukuse mõõtmine ja karjääri hindamine on suhteline, sest see on alati seotud ühiskonnas aktsepteeritud väärustega ja niimoodi sotsiaalselt määratletud. Inimene ise võib ennast subjektiivsetest hinnangutest lähtuvalt edukaks pidada, kuid sotsiaalne keskkond ja kultuuriline taust seavad edukusele siiski oma normid. 1990. aastate muutuste keerises osutusid tähtsateks teguriteks ühiskonna hierarhias tõusmise ja langemise puhul haridustase, omandatud eriala ja kvalifikatsioon, samuti töövõime, aga ka keeleoskus ning elukoht.

Õigekeelsussõnaraamatu andmetel on edutee saavutus, õnnestumine, kiire edu mingil alal, tulemusrikkus. Edutee on ka edukäik, otsus jätkata oma eduteed, edasiliikumine, kordaminek, progress, karjäär. Kaasaegne kontseptsioon lubab vaadelda karjääri tunduvalt laiemalt - on paljusid rolle hõlmav teekond läbi keerulise elu-maastiku, mille muudavad mitmekesiseks tõusud ja mõõnad, edu ja ebaedu. See on teekond, mille käigus tuleb pidevalt õppida ja ümber õppida, teha otsuseid ja tehtud otsused ümber vaadata. Seetõttu oleks karjääri õigem vaadelda pigem tee kui redelina. Karjääri edukust ei mõõdeta enam ainult kõrge palga ja positsiooni staatusega, vaid määrav on isiksuse kasv ja inimese rahulolu oma eluga. (Kinkar 2001)

Antud vilistlasuuring algas 2002. aastal. Uuritud teemavaldkond on aktuaalne olukorras, kus majanduslanguse periood on olnud jätkuv ning probleemid ühiskonna sotsiaalsetes valdkondades

on süvenevad. Olla osavõtlik, aktiivne ja tulemuslik oma erialal, edumeelne oma ametis, paremustada sotsiaalvaldkonna kitsaskohti ning toime tulla isikliku läbipõlemisohuga ühiskonna kriisiaegadel jäädes ikka kutsekindlaks – see on sotsiaaltöötajate karjääriteel ja tööedus vajalik uurimisteema.

Uuringu seisukohalt oli tähtis seostada edutee õnnestumised ja kogetu LVRKK-s õpituga. Edukuse hindamisel ei pruugi inimene arvestada ainult hetkeolukorraga, vaid võrdleb seda ka oma eelneva elu või seisundiga. Edukuse mõõtmine on suhteline, sest see on alati seotud ühiskonnas aktsepteeritud väärustega ja niimoodi sotsiaalselt määratletud.

Uurimistöö eesmärk oli analüüsida 2002-2007 a Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö eriala lõpetanud vilistlaste arvamusi omandatud kutseharidusest, senisest karjäärist ja välja tuua tõlgendusi isiklikust eduteest.

Tulenevalt eesmärgist püstitati järgmised uurimisülesanded:

- kirjeldada edukuse olemust ja seostada vilistlaste arvamusi karjäärialasest arengust õpitud erialal ning kutsetöös;
- selgitada vilistlaste senises karjääris ettetulnud õnnestumisi ja raskusi;
- välja selgitada soove ning ettepanekuid edaspidiseks nii eriala õppekavade kui ka oma ametikoha (tööpiirkonna sotsiaalvaldkonna) parendamiseks;
- analüüsida vilistlaste tõlgendusi edust lähtuvalt selle filosoofilisest olemusest kui ka isiklikust kogetud eduteest.

Teoreetiline alus

Uurimistöö teoreetiliseks lähtekohaks valiti sotsiaalne konstruktsionism, millele on omane teadmiste ja sotsiaalse praktika tihe seostumine. Ühiskond, milles elame, igäühe positsioon ühiskonnas, erinevad rollid ja funktsioonid mõjutavad seda, mida keegi meist märkab ja kuidas märgata mõistab. Igas kultuuris on korraga käibel arvukalt eri arusaamasid ja seega võime rääkida paljudest ümbritseva maailma sotsiaalse konstrueerimise versioonidest. Iga erinev konstruktsioon aga käivitab erinevaid toimimisviise. Seepärast on oluline olla teadlik sellest, et arusaamad, mis tunduvad meile isiklikena, on kujunenud teiste inimestega suheldes, olles osa ühiskonnas laiemalt levinud arusaamadest. (Strömpl 2012)

Eestis tõid üleminekuaja muutused kaasa väärtuste teisenemise ja uue ühiskondliku korra. Edukateks kujunesid need, kes suutsid muutustega kõige kiiremini kohaneda ja oma ideid teoks

teha. (Õun 2002)

Kuhu asetatakse rõhk edust rääkides, kas edu/ebaedu sõltub inimesest endast või ajast ja ühiskonnast, kus ta elama juhtub? Kas eduni jõudmiseks tuleb midagi erilist teha, mingeid ohvreid tuua? Kas on edu saavutamine väärtustatud läbi raske ja pingelise töö, kus puuduvad puhkehetked, või tasakaalustatud stabiilse elu kaudu, kus töö kõrval on koht ka perel? Sellest räägitakse Tuuli Toompere artiklis „Personaalse edu kujutamine Eesti ajakirjanduses“.

Eduteede suhtelisele paljususele tuginedes selgus: edu saavutatakse hariduse, keskkonna ja eneseanalüüsi, töökuse ning suhtlemisoscuse kaudu. Seda toetab inspireeriv töö ning töökeskkond, raha ja firma omamine, kuid perekonnal selles mudelis kohta ei ole (Äripäev); edu saavutatakse harituse ja töökusega. Väärtustakse peret ja oma maja (Maaleht); eduni jõutakse hariduse kaudu ja valmisolekuga muutusteks. Tähtsaks peetakse perekonda. (Toompere 2002).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Uurimus on eelkõige fenomenoloogiline, kolmanda küsitluse (eduteede tõlgenduste) andmeid on analüüsitud fenomenograafiliselt. Neil uurimissuundadel on mitmeid sarnasusi. Fenomenoloogilises lähenemises huvitatakse teatud kontekstis ja ajas inimeste kogemusmaailmast, väärtustatakse subjektiivset, teadvustatud reaalsust, uuritava vahetuid kogemusi. Lähtekohaks on tõdemus, et inimene on teadvusega olend, kelle tegevust iseloomustab alati suunatus, intensioon. Fenomenograafia on uurimissuund, mille eesmärk on inimeste kogemuste kirjeldamine, analüüsimine ja mõistmine. Fenomenograafia püüab leida ja süstematiseerida mõtteviise, mille abil inimesed reaalsuse erinevaid aspekte tõlgendavad. (Martson 1981, lk 180)

Andmekogumismeetod

Uurimiseks kasutati kvalitatiivset meetodit. Andmeid koguti kirjaliku küsitlusega, avatud küsimustega, teemade ja võtmeküsimuste kaupa (16 põhiküsimust). Küsimuste sõnastus oli vaba. Saadeti e-kirja teel kolm küsitlust ajavahemikul 2008- 2012. Uurimine toimus viie aasta jooksul.

Andmeanalüüsimetod

Analüüsiti kuut laiemat teemat:

- vilistlaste edasine haridustee ja liikumine karjääris pärast LVRKK lõpetamist;
- arvamused omandatud hariduse kohta;

- esmased raskused erialases töös ja toimetulek läbipõlemisega;
- väärtused nüüd, head tulemused ja eduüllatused;
- soovid ja ettepanekud nii eriala tasemehariduse õppekavade kui ka oma ametikoha (tööpiirkonna sotsiaalvaldkonna) parendamiseks;
- respondentide tõlgendused eduteest.

Andmeanalüüsi käigus vähendas uurija kogemusliku andmestiku keerukust süsteemse temaatilise analüüsi kaudu. Andmeid saadi väga palju – neid tuli mõtestada, informatsiooni hulka koondada, leida olulisemad mustrid ja luua raamistik, mis võimaldas andmetes avalduva sisu edastada. Kodeerides võeti andmed osadeks, eraldati ja märgistati koodidega, sorteeriti gruppidesse ja seostati (võrreldi). Selle põhjal kujundati tervikut esitav muster (süntees). Peamised uurimistulemused rikastati teoreetiliste lähtekohtadega ja vastajate tsitaatidega kasutatades koode, et oleks tagatud vastajate konfidentsiaalsus.

Eduteede tõlgendustes analüüsiti kvalitatiivselt kogetud, tajutud erinevaid teid. Analüüsides eraldati kaks kategooriat: tõlgendused edutee olemusest ja tõlgendused isiklikust senisest edutee kogemustest

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Uuringus osalesid aastatel 2002-2007 päevaõppe ja kaugõppe sotsiaaltöö eriala lõpetajad, kes töötasid sotsiaalvaldkonnas eelkõige Lääne- ja Ida-Virumaal. Kõikidele respondentidele oli uurimuses osalemine vabatahtlik. Esimeses küsitluses osales 30, teises ja kolmandas 14 vastajat. Nelja respondendi puhul, kes lõpetasid kõrgkooli 2002 a, haarasid küsitlusandmed 10 a tööperioodi, viis vilistlast oli töötanud 9 aastat ja viis 6-7 aastat omandatud erialal pärast kõrghariduse omandamist. Töö autor tundis kõiki respondente isiklikult ja on seisukohal, et see ei mõjutanud andmete kvaliteeti, vaid aitas kaasa avatud ja turvalise tunde tekkimisele küsimustele vastates.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Vilistlaste edasine haridustee ja liikumine karjääris: LVRKK 2002 - 2007 a lõpetanud kõik respondendid on jäänud tööle õpitud erialale, on läbinud keskmiselt kaks töökohta. Üks vilistlane on LVRKK lektor, kaks on külalislektorid. Magistrikraadi omavad pooled vastanutest ning üks neist õpib doktorantuuris. Paar vastajat on läbinud ka sama taseme (rakenduslik kõrgharidus,

bakalaureus) õpingud uuel erialal toetamaks praegust elukutset. Jätkuvalt väärtustatakse edukestvate õppimist ja täiendatakse end pidevalt erialaselt.

LVRKK-st saadud rakenduskõrgharidusega ollakse rahul, samuti läbitud praktikatega, õppimis- ja arenemisvõimalustega. Saadi julgust töötada erinevates sotsiaaltöö valdkondades. Kaugõppes õppijad olid tänulikud saadud teadmiste ja hea baashariduse eest, täheldati enesehinnangu tõusu, avardus maailmavaade. Enamus väitis, et saadud baasharidus oli aluseks edaspidistele õpingutele ja karjäär sai alguse just siit koolist. Väärtustati kooli head asukohta, kõigile sobis sessioonõpe. Päevaõppes õppijad märkisid samuti kooli suurt osa edasises teadlikus elus. Praktikate läbimine andis julguse töötada inimestega erinevates sotsiaaltöö valdkondades.

Esimesed raskused erialases töös väljendusid peamiselt inimsuhetes, tööalases suhtlemises, meeskonnatöodes. On olnud pettumusi ja raskusi seoses erialaste arusaamade, kompetentside ja väärtushinnangutega, suure töökoormuse ja vastutuse tõttu, suhtlemistõkete tõttu. Püüti mõista reaalsel olukorda. Esmaste raskustega hakkamasaamine, edasised õnnestumised ja positiivsete muutuste märkamine enda töös aitasid edasi liikuda.

Enamus respondente (12) koges läbipõlemist. Toime aitas tulla teadlikult abi otsimine, supervisiooni tähtsustamine, tasakaalu leidmine era- ja tööelu vahel. Teadlikult püüti säilitada tasakaalu vaimses ja füüsilises tegevuses. Kodus püüti puhata, viibida looduses, tegeleti isiklike ressursside taastamisega.

Võrreldes algusaastatega väärtustatakse nüüd teadlikumalt toetavaid töökaaslasi, planeerimist, analüüsimisioskust ja tagasisidestamist. Tuntakse oma isiksuse tugevaid külgi, ollakse teadlikumalt motiveeritud, et panustada kutsetöösse. Väärtustatakse saavutatud enesaldust ja enesekindlust, mis on toonud kaasa meelerahu ning rõõmu erialatööst. Mõeldakse paremini ja loovamalt läbi nädalaplaanid, väärtustatakse enam tasakaalu töö- ja pereelus, meelerahuseisundit. Osatakse paremini endale kindlaks jääda.

Isiklik õnnetunne on oluline, pädevuste kasv ja edu töös on selle olulisi alustalasi. Eduüllatusteks peeti klientide positiivset ja ausat tagasisidet ka juhul, kui oldi enda suhtes liialt kriitilised. Samuti rahulolu pingelisest tööst, nn raskete laste positiivsest tagasisidest ja isikliku autoriteeditunde kättesaamisest. Mitmel korral nimetati klientide headust, rõõmutunnet klientidega tehtud edukast koostööst. Tunti rahulolu suutlikkusest edendada sotsiaaltööd kohalikus omavalitsuses ja saada teistepoolne mõistmine, tunnustamine ning edutamine.

Eduka hakkamasaamise ja toetamise eest tänasid respondendid isiklikult kalleid inimesi, lähedasi, sõpru, töökaaslast, koostööpartnereid. Mitmed olid tänulikud asutuse juhtivtöötajatele, vallavanemale, kes oli uude töötajasse uskunud. Tunnustati õpetajaid oma eluteel ja õppejõude Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolist ning Tallinna Ülikoolist. Hinnati õpetajate pühendumist oma tööle, innustamis- ja suunamisoskusi.

Arvati, et elus pole midagi juhuslikku. Saadud abi, kolleegide/juhtide tingimusteta toetamine, isiklikud kogemused, tugi ja suunised, usk uude töötajasse – see oli edu alguses oluline. Edasine usaldus, omapoolne püüd hästi hakkama saada, kriisitöö oskuste omandamine, töötunnustuse saamine olid edasises karjääriliikumises olulised.

Ollakse valmis koostööks ja oodatakse sotsiaaltöö õppetoolilt koolitusi, huvitavaid erialaseid üritusi erinevatele sihtgruppidele. Tehakse ettepanekuid konkreetsete ainevaldkondade edendamiseks, sh kriminaalhoolduses, õpilaskodude töötajate töös, sotsiaalpedagoogidele. Ollakse valmis osalema uuringutes, ka ise õpetama ja koolitama. Tehti mitmeid ettepanekuid nii konkreetsete kui ka üldisemalt sotsiaalpoliitiliste teemade uurimiseks kogu sotsiaalvaldkonnas. Tuntakse muret laste/noorte elukvaliteedi, KOV sotsiaaltöö kvaliteedi, sotsiaaltöötajate töökoormuse, sotsiaalteenuste, majandusliku olukorra mõju, rahvatervise, erivajadustega inimeste olukorra pärast.

Oodatakse praktilisi muudatusi töös erinevate kliendirühmadega. Pööratakse tähelepanu sotsiaalvaldkonna praktilise tegevuse tutvustamisele meedias, soovitatakse kaasata seltse, MTÜ-sid, teema- ja tuluõhtute võimalusi. Soovitatakse edendada praktikute koostööd üliõpilastega.

Edutee mõiste ja olemuse tõlgendamise puhul üldistavus näitas seda, et fenomenograafilises traditsioonis ilmingul on palju omadusi. Edutee mõiste avamisel peetakse oluliseks pidevat kulgemist, eneseleidmist ja -loomist, isiksuse küpsemisprotsessi, pidevat professionaalset ja isiklikku arengut, elukestvat protsessi. Ka seda, et edutee on pidev edasirühkimine karjääriredelil – ikka kõrgemale ja kaugemale. Siiski enamus respondentidest ei pea eduteeks karjääriredelil ülespürgimist, arvati, et see on midagi enam, laiahaardelisemat, emotsionaalsemat. Õnnelikud ja edukad inimesed peaksid olema positiivsed; rahulolevad, edu tagab motiveeritus, suunitlus koostööle, suur töövõime ja üksteise toetamine. Positiivne eluhoiak tõmbab ligi uusi väljakutseid ja võimalusi, uued võimalused loovad uusi väärtusi – see oli oluline edufilosoofilises tõekspidamises.

Isiklikult läbitud eduteed tõlgendades peeti oluliseks saadud erialaharidust, analüüsi- ja

reflekteerimisoskust, meeskonnatööd väärtustavaid suhtlemisoskusi ja kolleege, tasakaalu hoidmise oskust erinevates elurollides, positiivset mõtlemist, tuginemist varasematele sidemetele ja kogemustele, hingelähedase ja rõõmupakkuva töö olemasolu, elukestva õppe võimalust ja õpitahet, oma potentsiaalide arendamist ja rakendamise võimalusi, eneseuulduse ning eneseusu saavutamist. Väärtustati oma kogemustele tuginedes hakkamasaamist läbipõlemisega, tänaseks osatakse seda üldjuhul ennetada. On kogetud, et edu on käesolevas hetkes olemine ja vaid ise teatakse, mis hinnaga on seda teed käidud. Ouline on anda panus ühiskonna paremaks toimimiseks ning seejuures mitte unustades oma perekonda. Ei mõelda igapäevaselt karjääritegemise peale. Sooviti, et töö oleks võimetekohane, potentsiaale arendav, et jätkuks ressursse, rõõmu ja rahulolutunnet. Väärtustati klientide tagasisidet ja isikliku arvamuse kujunemist ja seostati seda positiivse psühholoogia lähtekohtadega. Väärtustati planeeritud ja eesmärgistatud edasiliikumist, aga sooviti ka igapäevaelu lihtsat kulgemist, mis võimaldab rõõmuga oma igapäeva- ja kutsetöö tegemist. Olulised olid uued tutvused ja väljakutsed. Tõlgendustes mainiti mõttekust karjääriteel edasi minna, looduse poolt kaasaantud arengupotentsiaalide arendamist, õppimist tehtud vigadest, uusi lähenemispunkte, analüüsimisi teelahkmeil. Ouline on isiklik õnn, kõik muu järgneb sellele. Mõne respondendi puhul ollakse edus juba kohal ja mõne puhul ollakse alles teel. Uurimistöo autori arvates hoiak oma edutee tõlgendamisse oli respondentide puhul positiivne. Senisest karjääri- ja eduteest oli tähtis ja oluline rääkida.

Olulisemad kirjandusallikad

- Kinkar, V. (2001). *Karjääriplaneerimine ja kutseuunitlus*. Tekste karjäärinõustamisest. HM.
- Kuurme, T. (2002). Kolm unustatud väljakutset institutsionaliseeritud haridusele. Rmt: Lepik, A., Poom-Valickis, K. (Koost). *Sotsiaal- ja kasvatusteaduste dialoog ja ühishuvid*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Strömpl, J. (2012). Sotsiaalse konstruktivismi tunnusjooned. Rmt: Strömpl, J., Selg, M., Linno, M. (Koost). *Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Toompere, T. (2002). Personaalse edu kujutamine Eesti ajakirjanduses. Kogumikus: Saar, E. (toim). *Trepist alla ja üles: edukad ja ebaedukad postsotsialistlikus Eestis*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

TEISMEEAS EMAKS SAANUTE ARVAMUSED ENDA TOIMETULEKUST NING TULEVIKUPLAANIDEST

Tartu Ülikooli sotsiaal- ja haridusteaduskond, ühiskonnateaduste instituudi sotsioloogia erialal valminud magistritöö.

Autor: Anu Varep

Juhendaja: Kairi Kasearu

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Teismeliste rasedust ja vanemlust peetakse ühiskonnas tavaliselt probleemiks. Enamus teismeliste raseduse kohta tehtud uuringuid keskenduvad selle sündmuse negatiivsele poolele, mis mõjutab noort ema (Curran, Harrison jt 2013, lk 37). Teismeeas pere loomine on üks riskifaktorid haridustee mittejätkamisel, mis nõrgendab noore inimese tulevikuväljavaateid ja konkurentsi tööturul. Probleemiks on nimetat noorte õpingute juurde tagasi toomine ja/või tööturule integreerimine; esmane probleem on üldse nende noorte tööturule pääsemine. Teismeeas emaks saanute temaatika ning sellega kaasnevaid probleeme on Eestis vähe käsitletud. Mujal maailmas, eriti Inglismaal ja Ameerikas, on antud teemat uuritud erinevatest aspektidest lähtuvalt (Imamura jt 2007, VanDenBerg 2012, MacDonald jt 2008, Hobcraft jt 2001, Mangino 2008 jne). Võtmeküsimuseks selles valdkonnas on teismeeas emade emotsionaalne ja majanduslik hakkamasaamine ning võrgustike loomine nende abistamiseks. Teismeliste rasedate/ emade probleemid vajaksid varajast ja süsteemset sekkumist, et vähendada oluliselt sotsiaal-, meditsiini- ja haridussüsteemi hilisemaid kulutusi. Arvestatav ning paremini funktsioneeriv sekkumine võiks toimuda võimalikult kaasavates tingimustes ja perekeskselt. Tulemuslikumalt võiks toimida jagatud vastutuse printsiip – vastutusevõtmine kõigil otsustustasanditel (riik, kohalik omavalitsus, kool, perekond). Lisaks eeltoodule on vähene teismelist ema toetav võrgustik: hariduse, sotsiaal- ning tervishoiuvaldkond toimivad eraldi – alates andmekogudest ja andmete töötlustest kuni/sekkumiseni ehk tugiteenuste võimaldamiseni. Võrgustiku osapoolte vaheline koostöö toimub enamasti projektipõhiselt. Probleemide leevendamine selles valdkonnas eeldab vastuste otsimist paljudele küsimustele, kuid töös üritati vastust leida uurimisprobleemile, kuidas saavad hakkama teismeeas emaks saanud noored ning mida nad arvavad oma tulevikuplaanidest. Samas on selge, et üksikküsimusele vastamise või lahendusega kaugemale ei jõua, vaja on süsteemset lahendust kõigi asjaga seotud asutuste ja

institutsioonide osavõtul. Teismeliselt emaks saanute toimetulek, nende haridustee jätkamine ja integreerumine tööturule on tähtis valdkond nii haridus- kui sotsiaalpoliitiliselt tehtavas töös. Eelnevast tulenevalt on magistritöö **eesmärk** välja selgitada teismeliste emade arvamused enda toimetulekust raseduse ajal ning pärast lapse sündi ja võimalikest takistustest haridustee jätkamisel ning tööturule sisenemisel. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Missugused on teismeliste emade arvamused enda toimetulekust raseduse ajal ning peale lapse sündi?
2. Missugused on teismeliste emade enda arvamused tulevikuplaanidest?
3. Milline roll on tugivõrgustikul/süsteemil (perekeskne, sõbrad, kool) teismelise ema elus?

Teoreetiline alus

Uurimistöö teoreetiliseks raamistikuks on Glen Elderi jr (sünd 1934) poolt loodud elutee teooria (*the life course theory – life course perspective*), mis peab oluliseks elusündmuste järjestatust sünnist kuni surmani. Elutee teooria aitab mõista suhet aja ja inimkäitumise vahel jälgides, millist mõju avaldab inimese elule kronoloogiline vanus, suhted, tavalised üleminekud elus (siirded) ning sotsiaalsed muutused. Lisaks mõjutavad inimese elusündmuse tema karakteristikud ning keskkond, kus ta elab (Hutchison, 2010, lk 8). Elutee teooria toetub traditsiooniliste arengusühholoogia teooriatele, mis käsitlevad erinevatel arenguetappidel inimese elus asetleidvaid etteaimatavaid elusündmuseid. Lisaks eelpool mainitule pöörab elutee teooria suuremat tähelepanu sellele, kuidas ajalugu, sotsiaalne asukoht ja kultuur mõjutavad indiviidi kogemusi igal eluetapil (*ibid*, lk 11). Elutee teooria põhikontseptsiooni mõistmise juures on olulised järgmised mõisted: kohort (*cohort*), siire (*transition*), trajektoor (*trajectory*), elusündmus (*life event*) ja pöördepunkt (*turning point*). Traditsiooniliste arenguteooriate järgi on arengu trajektoorid enam vähem pidevad, liikudes püsivalt ühelt etapilt teisele. Elutee trajektoorid on sellele vastupidised, need sisaldavad mitmeid katkestusi, ootamatuid peatusi ning mõned erilised elusündmused võivad muutuda pöördepunktideks, mis muudavad püsivalt trajektoori suuna (Hutchison 2010, lk 18). Teismeeas lapse saamine on üks sellistest elutee pöördepunktidest, mis

võib katkestada või muuta haridus- või ka tööelu trajektoori suuna ning sellega seoses muutuvad teismelise rollid ning staatus.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Andmekogumismeetodina kasutati magistritöös poolstruktureeritud teemaintervjuud, mis viidi läbi individuaalselt iga uuringus osalejaga. Intervjuude pikkused varieerusid 50 minutist kuni 1 tunni ja 20 minutini. Intervjuu eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus ning võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. Intervjuu võimaldab varieerida käsitletavate teemade järjekorda ning vastuste tõlgendamiseks on suuremad võimalused. (Hirsjärvi jt 2005, lk 192) Intervjuu on hea viis jõuda selleni, kuidas inimene tajub, mõistab ning defineerib situatsiooni ning kuidas ta konstrueerib reaalsust (Punch, 2005, lk 168). Poolstruktureeritud teemaintervjuus määratakse eelnevalt kindlaks teemavaldkond, millest intervjuueeritavaga räägitakse (Praakli, 2009, lk 209) ning koostatakse intervjuu kava, et valitud teemast liiga kõrvale ei kaldutaks (Flick, 2011, lk 112). Intervjueerija tohib koostatud kavast intervjuu käigus kõrvale kalduda ja formuleerida küsimusi teisiti, kui oli kirja pandud. Poolstruktureeritud intervjuu eesmärk on saada teada intervjuueeritavate vaated konkreetsele teemale/nähtusele (*ibid*). Iga intervjuus käsitletava temaatika kohta esitatakse kaht tüüpi küsimusi: avatud küsimused, mis on rohkem üldisemat laadi; ning suunatud küsimused, mis tuginevad otseselt kirjanduslikule allikale ja sõltuvad uurija teoreetilistest oletustest. Lisaks eelpool mainitutele on olemas ka vastandavad küsimused, millega püütakse leida kinnitust subjektiivsetele seisukohtadele, mida uurimuses osaleja intervjuu vältel on väljendanud (Laherand, 2008, lk 193).

Andmete analüüsi metoodika

Uurimuses kasutati andmete analüüsimiseks temaatilist analüüsi, et intervjuude käigus saadud andmetest leida olulisi teemasid, mis aitasid uurimistöö eesmärki täita. See meetod andis võimaluse intervjuude sisu avamiseks, kõigi seal esinevate teemade kirjeldamiseks ning mustrite välja toomiseks. Dawson (2006) toob välja, et temaatiline analüüs on induktiivne meetod, kuna teemad „*tõusevad esile andmetest ning ei ole eelnevalt uurija poolt paika pandud*“, (Carey, 2009, lk 165), seega võib analüüs juhtida uurija selliste avastuste ja probleemideni, mida oodata ei osatud (Ezzy, 2002, lk 88). Guest (2012, lk 11) leiab, et temaatilise analüüsi mureks on

usaldusväärsus, kuna teemade koodide/teemade määratlemine ning koodide tekstiks tegemine on suuremalt jaolt autori tõlgendus. Samas lisab ta, et vaatamata eeltoodule on temaatiline analüüs parim meetod keeruliste tähenduste mõistmiseks. Ezzy (2002, lk 88-93) kirjeldab temaatilise analüüsi andmete kodeerimist kolmeetapilisena. Avatud kodeerimise faasis luuakse esialgsed kategooriad; telgkodeerimisega määratletakse põhikategooriad ning pannakse paika tingimused, kus esialgsed kategooriad ilmuvad. Viimases ehk selektiivse kodeerimise faasis leitakse tuumkategooria, mis ühendab eelnevalt telgkodeerimisel loodud kategooriad.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Uurimistöö valim koosnes seitsmest noorest emast, kes sünnitasid oma esiklapse vanuses 16. – 19. eluaastat. Uuritavatest neli leiti koostöös Caritas Eesti MTÜ juhatuse liikme Heidi Rätsepaga, kes puutub igapäevaselt kokku ning tegeleb teismeeas emaks saanute murede ja rõõmudega. Kaks intervjuud teismeliste emadega viidi läbi projekti raames, mis toimus koostöös SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS ja Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudiga Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel. Uuringu teostajateks olid Tartu Ülikooli sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magistrandid, kes 2012. aasta oktoobris ja novembris tegid 15 intervjuud mittetöötavate ja –õppivate noortega. Neist kolm olid teismelised emad.

Eetilised aspektid on iga uuringu juures olulisel kohal, eriti kui on tegemist tundlike teemadega. Antud uurimuses jagasid osalejad oma väga isiklike kogemusi, tundeid, arvamusi, seega oli minu jaoks oluline uuringu igas etapis silmas pidada isikute privaatsust ning konfidentsiaalsust. Enne individuaalintervjuude läbiviimist tehti uurimuses osalejatele ülevaate uuringu eesmärgist ning küsiti luba vestluste salvestamiseks diktofoniga. Kõik nimed asendati koodidega ning inimest äratundvaid fakte ei kasuta. Tsitaatide, faktide jm tuvastamist soodustavate andmete avaldamisel jälgiti, et intervjuueeritavate heaolu ei kannataks ega kahaneks.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Teismeeas emaks saamine muudab kooliskäimise ning hariduse omandamise keerulisemaks. Statistika järgi on viimasel neljal aastal teismeliste sünnitajate arv vähenenud. 2012. aastal oli alla 16 aastaste hulgas kaheksa ning vanuses 16-19 sünnitas 486 teismelist. Seda on peaaegu

poole vähem kui aastal 2009. Tuleb aga arvestada, et sündisikku jõudnud teismeliste arv oli vaadeldaval perioodil väiksem (Statistikaamet 2014). Vaatamata positiivsele statistikale on antud teema ühiskonnas jätkuvalt aktuaalne, kuna haridusse hakkavad tagasi tulema ning tööturule sisenema just enne 2012. aastat sündinud alaealised.

Uuringu tulemustest selgus, et noore ema emotsionaalset ning majanduslikku toimetulekut raseduse ajal ning pärast lapse sündi mõjutas nende endi arvamusel oluliselt vanemate lahtus lapsepõlves. Selgus, et enamus osalenutest olid pärit n-ö lagunenu perekeskonnast, kus vanemad lahutasid ajal, kui vastajad olid 5 – 6aastased. Kuna kõik intervjuueeritavad jäid elama ema juurde, vähenes tunduvalt isa osa lapse kasvatamisel. Suhted isaga muutusid kaugemaks. Päritoluperekeskonna majanduslik olukord oli tagasihoidlik, kuid intervjuueeritavate endi sõnul saadi hakkama. Tulevikuplaanidest rääkides olid noored emad optimistlikud ning motiveeritud. Kõik noored pidasid tulevikuväljavaadete parandamiseks ning tööturul konkurentsivõime püsimiseks oluliseks parema hariduse omandamist. Selgelt väljendus nende soov edasi õppida ja seeläbi kindlustada hea töökoht. Noorte nägemus kutse ja ametivalikust oli hägune. Oma tulevikuplaanide realiseerimisel peeti oluliseks lähedaste toetust, takistavaks teguriks majanduslikku olukorda. Nii emotsionaalne kui majanduslik toetus teismeliselt emaks saanule on oluline. Noored emad rõhutasid intervjuudes oma ema tähtsust raseduse ajal ning pärast lapse sündi. Ema on teismelisele kõige olulisem sotsiaalne tugi. Üle poolte vastajatest oli ema peamine toetaja ning informatsiooni andja raseduse ajal ning pärast sündi. Tulemustest ilmnes ka fakt, et ema toetus ning abi oli vähene siis, kui lapsevanem oli sunnitud tööle minema välismaale. Tulemustest selgus veel, et teismelise ema elukaaslase toetus raseduse ajal ning pärast lapse sündi oli püsisuhtes vastajatele väga oluline. Ka koolipoolne suhtumine ja toetus raseduse ajal ning pärast lapse sündi oli teismeliste emade jaoks tähtis. Välja toodi nii positiivseid kui ka negatiivseid kogemusi/näiteid nii eakaaslaste kui õpetajate suhtumisest. Teismeliste kokkupuudetest teiste institutsioonidega selgus järgmist: tormilise teismelise ning probleemide tõttu koolis oli paaril vastajaist kokkupuuted lastekaitse spetsialisti ning psühholoogiga juba enne rasedaks jäämist. Enamus vastajatest leidis, et nad oleksid soovinud rohkem informatsiooni raseduse ja lapse sünniga kaasneva kohta ning toetust väljastpoolt, aga ise nad omaalgatuslikult kellegi poole ei pöördunud. Kokkuvõtvalt võib öelda, et eraldi seisvate üksustena on võrgustik teismeliste emade ümber olemas, kuid paraku jääb puudu koostööst erinevate süsteemide vahel.

Igäühele on teada tõsiasi, et riik saab alguse kohalikust omavalitsusest ning omavalitsus külast või linnaosast ning need omakorda kodust. Kodu saab aga alguse perekonnast. Lennart Meri sõnu meenutades on kett just nii tugev kui tugev on tema nõrgim lüli. Käesolev uurimus ei pretendeeri üldistustele kogu Eesti teismeliste emade osas, kuid siiski võib ka teiste uuringute põhjal täheldada sarnaseid tendentse. Saadud uurimistulemused annavad ehk võimaluse teistel seda valdkonda täiendavalt uurida, et võtta kasutusele meetmeid probleemide ennetamiseks. Uuringust saadav info võiks kasulik olla nii peredele, koolile kui ka kohalikule omavalitsusele.

Olulisemad kirjandusallikad

- Boonstra, H. (2002). *Teen Pregnancy: Trends And Lessons Learned*. The Guttmacher Report on Public Policy nr 1: 2-4
- Boyd, D., Bee, H. (2009). *Lifespan Development*. Fifth edition. United State of America
- Curran, S., Harrison, R., Mackinnon, D. (2013). *Working with Young People*. SAGE Publications Ltd
- Falck, G. (2010). *Teenagers' Unintended Pregnancies and Contraceptions*. Linköping University. Sweden
- Giddens, A. (2009). *Sociology*. 6th Edition. Polity Press
- Imamura, M., jt (2007). *Factors associated with teenage pregnancy in the European Union countries: a systematic review*. European Journal of Public Health. Vol 17, nr 6: 630-636
- Jones, G. (2009). *Youth*. Cambridge, Malden: Polity Press
- Mangino, G. J. (2008). *Voices of teen mothers: their challenges, support systems, and successes*. University of Pittsburgh
- Rolfie, A. (2005). *There's helping and there's hindering: Young mothers, support and control*. Youth Policy and Social Inclusion. Routledge

I SOTSIAALTÖÖ LASTE JA NOORTEGA

TEISMELISTE IDENTITEEDI KUJUNEMINE KAASAEGSE MEEDIA KONTEKSTIS

Autor: Piret Ahi (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Airi Mitendorf

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Noored on meediakeskkonnas eriline ja oluline grupp, kes rajavad teed uute meediumide kasutamisele. Olulisim aspekt on siinkohal see, et lapsed ja noored on oma elus sellises etapis, kus ollakse kõige motiveeritumad loomaks identiteete, uusi sotsiaalseid grupe ning leidmaks kultuurilistele tähendustele alternatiive. Iga kokkupuude mõne meedia poolt pakutud mudeliga kujutab endas potentsiaalset identiteetseerimise allikat. Huntermanni ja Morgani (2001) arvates on noorte arengut uurivad teadlased ning meedia jõudnud arusaamale, et tänu massimeedia laialdasele kättesaadavusele on tänapäeval lapsepõlv fundamentaalselt erinev nähtus sellest, mis ta oli eelnevate põlvkondade puhul. Kui lapseas on identiteedi kujunemisel suureks eeskujuks vanemad ning teised perekonnaliikmed, siis noorukieas lükatakse see tihti kõrvale ning hakatakse otsima iseseisvust ja autonoomiat just meedia vahendusel. Uue meedia ehk interneti ilmumine on noorte identiteetide väljaelamisele toonud uue võimaluse. Kuidas uus tehnoloogia mõjutab noorte identiteedi arengut on aga veel üsnagi uurimata territoorium. Tänapäeval on suhtlemine virtuaalsetes keskkondades noorte igapäeva elu lahutamatu osa. Eesti noorte seas on näiteks viimastel aastatel väga populaarseks saanud erinevate sotsiaalsete võrgustike nagu näiteks Facebook.com ja Twitteri kasutamine. Puberteedieas noored on alati ja kogu aeg ühiskonnas olemas ning selle teema uurimine on aktuaalne igal ajal. Uuringu vajalikkust saab põhjendada sellega, et Eestis on meediateemalisi uuringuid teismeliste laste seas küllaltki vähe läbi viidud ning antud teema on praeguses muutuv ühiskonnas väga tähtsal kohal. Uurimistöö **eesmärk** oli analüüsida, kuidas teismelised konstrueerivad oma identiteeti kaasaegse meedia kontekstis ning milline tähendus on selles protsessis eakaaslastel. Eesmärgist tulenevad uurimisülesanded on järgmised:

- anda ülevaade teaduskirjanduse põhjal sotsiaalse õppimise, sotsiaalse konstruktivismi ja identiteedi teooriatest ning kavandada empiiriline uuring;

- analüüsida, kuidas noored kujundavad oma maailmavaadet meediast nähtu põhjal;
- selgitada välja, kuidas kujunevad stereotüüpsed hoiakud sugupoolte kohta;
- mõista kui tähtsal kohal on noorte jaoks kuuluvustunne;
- analüüsida, kuidas noored end sotsiaalsetes võrgustikes presenteerivad, kui tähtis see nende jaoks on.

Teoreetiline alus

Töö teoreetilisteks alusteks on sotsiaalne konstruktivism, mille järgi on inimese „reaalsus“ teadmine, mis juhib meie käitumist ning digitaalmeedial on väga suur roll meie reaalsuse kujundamisel. Teiseks teoreetiliseks aluseks antud uurimuses on sotsiaalse õppimise teooria (Albert Bandura). Sotsiaalse õppimise teooria kohaselt õpivad inimesed üksteiselt vaatluse, jäljendamise ja mudeldamise teel. Käesolev töö põhineb konstruktivistlikul mõtteviisil, mille järgi tekivad kõige olulisemad meedia mõjud tähenduste konstrueerimisel (McQuail, 2000, 378). Ühelt poolt konstrueerib meedia ise sotsiaalseid formatsioone, paigutades teatud skeeme järgides reaalsust etteaimatavasse konteksti. Teiselt poolt kujundavad auditooriumi liikmed interaktsioonis meedia poolt pakutavate sümbolsete konstruktsioonidega oma pildi sotsiaalsest reaalsusest ja oma kohast selles (*Ibid.*, 2000, lk 377-378). Sotsiaalse õppimise teooria looja Albert Bandura (1977) seisukohast on sotsiaalsuse kujunemise olemuseks positiivsete hoiakute ja käitumise kujundamine otseses kogemuses, mil õppiija kopeerib talle eeskujuks olevate inimeste käitumist. Bandura kirjutab, et sotsiaalse õppimise teooriad põhinevad käitumisviisi interaktsiooni väitel. Meedia võimalike mõjude üle on maailmas arutletud juba kümneid aastaid, kuid kunagi varem pole diskussioon olnud nii elav kui praegu. Suur osa noorte kogemustest on nüüdsel ajal meedia vahendatud. Lapsed õpivad meediast saadud sõnumite abil mida mõelda, kuidas rääkida ja tegutseda, mida selga panna ja millist muusikat kuulata. Selline meedia jagab teavet ja teadmisi, mille alusel lapsed loovad oma maailmapildi ja identiteedi (Hulikki, 2008, lk 164). Kärner (2000, lk 5). Huffakeri ja Calverti (2005) järgi saab identiteedi konstrueerimine alguse just teismeeas. Identiteedi roll teismeliste arengus on iseäranis tähtis, kuna noored õpivad ennast siis tundma ja defineerima viisidel, mis ei olnud veel lapseas võimalikud. S. G. Hall (2003, lk 391) on nimetanud murdeiga tormide ja stressi ajaks. Tegemist on arenguperioodiga, mil lapseas olulised olnud instinktid jäävad kõrvale, andes arenemiseks teed uutele omandatud

iseloомуjoonte. Murdeiga on juba iseenesest nii suurte psüühiliste muutuste nagu oma identiteedi kujunemise ja iseseisvumise aeg, et areng ei saa kogu aeg ühtlaselt kulgeda (Keltikangas - Järvinen, *s.a.*). Huffaker ja Calvert (2005) on leidnud, et kui teismelised nüüd, 21.sajandi alguses enda olemust otsivad, on kohti, kus eneseavastusi läbi viia tunduvalt rohkem, kui varem. Teismelised veedavad märkimisväärse hulga oma ajast televiisorit vaadates ja internetis.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Töö eesmärk on mõista indiviidide mõtteid, arusaamu ja kogemusi ning uurija otsib andmetes ilmnevaid seaduspärasusi ja seoseid ehk toimub induktiivne lähenemine uurimusele. Seetõttu valiti meetodiks intervjuu, mis võimaldab sügavuti mõista vastanute uskumusi, hoiakuid ja sisemisi kogemusi (Gall, Gall ja Borg, 2003, lk 523). Lähtuvalt uurimisküsimuste iseloomust, mis otsivad pigem põhjuseid, selgitusi ja seoseid, mitte statistilisi andmeid, on töös kasutatud kvalitatiivset lähenemist, mis sobib hästi uuritava nähtuse täielikuks ja detailseks kirjeldamiseks (Neill, 2007), aidates mõista inimeste kogemusi, arusaamu ja tõlgendusi (Laherand, 2008, lk 20). Kvalitatiivse uurimismeetodi kasutamisel tekib uurija ja uuritava vahel isiklik suhe, uurimus toimub reaalses vestlusena. Selleks on oluline, et oleks võimalik intervjueritavate vastuste kohta täpsustusi küsida ning küsimusi vajadusel laiendada või kitsendada (Opie, 2004, lk 118). Seetõttu eelistati, antud uurimuse puhul intervjuu koostamisel poolstruktureeritud küsimustikku, mis võimaldas respondendil vastata piisavalt põhjalikult, uurijal täpsustada saadud vastuseid, põhjalikumalt käsitleda uuringu käigus ilmnunud ettenägematu asjaolusid (Neuman, 2003, 278).

Andmete analüüsi metoodika

Analüüsimeetodina kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Eelnevalt määratud kategooriaid välditakse ning kategooriad ja nende nimed püütakse leida andmetest. Intervjuud lindistati diktofoni abil ning hiljem transkribeeriti ning kodeeriti. Andmete analüüsimisel kasutati avatud kodeerimist. Kategooriate loomisel ja teemade genereerimisel oli suuresti abiks teoreetiline raamistik. Siis ühendatakse koodid kategooriateks, arvestades koodide omavahelisi seoseid. Neid ilmsiks tulnud kategooriaid kasutatakse selleks, et korrastada ja rühmitada koodid tähendusrikasteks kogumiteks. Iga kategooria ja koodi iseloomustamiseks leitakse tekstist

näiteid. Antud uurimuses paigutati sarnaste koodidega tekstilõigud ümber väiksematesse kategooriatesse lähtuvalt uurimisküsimustest ja intervjueeritavate öeldust. Analüüsiti seejärel intervjuusid transkripte korduvalt lugedes. Selle käigus hakati nägema väiksemate kategooriate vahelisi seoseid, millest lähtuvalt moodustati suuremad kategooriad. Kategoriseeritud teksti jagati seejärel alaüksusteks, millest said alakategooriad. Analüüsi käigus ilmnis viis põhikategooriat.

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Käesolevas uurimuses kasutati eesmärgistatud valimi meetodit (*purposeful sampling*). Meetod toetab uuringu eesmärki koguda sügavamalt taustateavet hetkeolukorra, arvamuste ja hinnangute kohta. Eesmärgistatud valimi puhul on esmatähtis uurimisprotsessi loogika ja jõud, et koguda maksimaalselt väärtuslikku ning mitmekesist teavet (Patton, 1990, lk 169). Pinnapealselt planeeritud valimi koosseis vähendab uuringutulemuste usaldusväärsust ning tähtsust. Seetõttu moodustus valim kuuest teismelisest vanuses 12-14 eluaastat. Seda põhjusel, et antud vanuses noored on kõige vastuvõtlikumad erinevatele mõjutustele ning on eas kus konstrueeritakse oma identiteeti. Kuna intervjuu läbiviimisel puutub uurija uuritavatega vahetult kokku, on väga oluline pöörata tähelepanu eetilistele aspektidele (*Ibid.*, 1990, lk 246). Intervjuud noortega olid kõik individuaalsed ning uuritavate nimed uuringus ei kajastu. Kõik respondendid osalesid uuringus vabatahtlikult ja nende endi nõusolekul. Intervjuud viidi läbi alates detsember 2013 kuni jaanuar 2014 ning ühe intervjuu pikkuseks oli orienteeruvalt 45 minutit.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uurimusest selgus, et noorte jaoks on väga tähtsal kohal vajadus sarnaneda ja suhestuda oma meediakangelasega, olulisel kohal on samastumine iidoliga. Seega võib uuringu tulemuste põhjal tõdeda, et tüdrukud konstrueerivad pigem feminiinsust ja poisid maskuliinsust. Kindel on seegi, et tänu meediaühiskonnale on lastel uued eeskujud, mille alusel on neil võimalus konstrueerida enda identiteeti ning elu. Kuigi uuringu tulemustest lähtuvalt võib kindlalt väita, et noored konstrueerivad oma identiteeti paljuski meediast nähtu põhjal, on suur roll selles protsessis ka sõpradel ja eakaaslastel. Analüüsi käigus selgus, et noored mõtlevad pidevalt selle üle, kuidas end teistele esitleda ehk presenteerida. Uurimuses osalenud noori intervjuerides ilmnis, et mitmed respondendid pidasid oluliseks teiste tunnustust, põhiliseks on soov saada positiivset tagasisidet. Uuringu tulemuste põhjal võib väita, et vähemal või suuremal määral mängib kõikide

intervjueeritavate elus sotsiaalsetes võrgustikes olev suhtevõrgustik mingisugust rolli. Uurimistöö põhjal saadud andmete alusel võib seega väita, et tänapäeva noored on väga vastuvõtlikud meediast saadavate sõnumite puhul. Tähtsal kohal on iseenda seostamine või sidumine millegi või kellegi teisega. Kokkuvõtvalt võib seega öelda, lähtudes A. Bandura sotsiaalse õppimise teooriast, et uurimuse tulemused olid üsna uudsed. Näitena võib tuua noorte riskikäitumise soovi. Ei tunnetata, et kõik filmides nähtut ei ole võimalik reaalses elus teostada, ennast soovitakse seostada erinevustega. Antud uurimuses osalenud noored on siiski väga eneseteadlikud. Ennast küll võrreldakse teistega, kuid väga olulisel kohal on siiski enda arvamus, enda valikuid tehakse ise. Laste intervjuudest selgus, et kujunenud on enesepilt sellest, kes ma olen ja milline tahan teistele näida. Ettepanekud lapsevanematele ja õpetajatele oleks antud uurimistöö koostaja poolt järgmised: kuna inimestevaheline isiklik kontakt asendub üha enam suhtlemisega tehnika vahendusel, siis tuleks kindlalt jälgida aega, kaua lapsed erinevate meediumide seltsis veedavad. Rohkem tuleks noori meelitada teiste tegevustega, mis oleks nii meelelahutuslikud kui ka harivad.

Olulisemad kirjandusallikad

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. London: Prentice-Hall Inc.

Calvert, S. & Huffaker, D. (2005) *Gender, Identity, and Language Use in TeenageBlogs*.

Kasutamise kuupäev: 01.03.2014, allikas

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2005.tb00238.x/full>

Hulkki, E. (2008). Meedia, väärtused, identiteet ja kunstikasvatus. Rmt: Sutrop, M. & Pisuke, T. (Koost), *Mõtestatud Eesti-ühiseid väärtusi hoides* (lk 163-169). Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Huntermann, N. & Morgan, M. (Toim). (2001). *Mass Media and Identity Development*. D.G. Singer & J.L. Singer. Handbook of Children and the Media. SAGE.

Keltikangas-Järvinen, L. (s.a.). *Teismeiga*. Kasutamise kuupäev: 09.04.2014, allikas <http://www.raulpage.org/agressiivne/agress5.html>

Kärner, R. (2000). *Etnilise identiteedi seosed isiksuslike ja grupiga seotud omadustega*. (Lõputöö). Käsikiri. Tartu Ülikool, Tartu.

VÄLISKESKKONNAST TULENEVAD TEGURID LAPSE AGRESSIIVSUSE KUJUNEMISEL

Autor: Kaisa Jõela (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Anu Leuska

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Meedia vahendusel kuuleme üha enam asetleidvatest koolikiusamistest, tulistamistest või vägivallast, agressiivsusest. Need on muutunud ühiskonnas suureks probleemiks. On oluline näha ühiskonnas lapsi, kes käituvad mittesoovalt ehk agressiivselt. Kuna sellised probleemid on lahendust vajavad, valiti uurimistöö teemaks põhjused ja tegurid, mis tekitavad lastes agressiivsust. Et mõista agressiivsuse päritolu ja ennetada kroonilist füüsilist agressiivsust, on vaja keskenduda inimese esimestele eluaastatele. Raskelt vägivaldsete laste hulk on suurenenud ja vägivaldsuse sümptomid on muutunud silmatorkavamaks. Agressiivse käitumise sagedasem esinemine on selle tagajärg, et keskkond on muutunud rahutumaks. Laste kesknärvisüsteem peab varases eas taluma ülekoormust, mis soodustab nimetatud häire teket. Ajast aega on vaieldud, kas inimese agressiivsus on sünnipärane instinkt või on tegemist olude mõjul tekkinud käitumishälbega. Uurimistöö **eesmärk** on analüüsida agressiivsuse olemust ning välja selgitada tegurid, mis kujundavad lastel agressiivsust Saverna lasteaia näitel.

Eesmärgist lähtuvalt püstitati järgmised ülesanded:

- selgitada välja, millised väliskeskkonna tegurid võivad lapse agressiivsust kujundada;
- intervjuu käigus saada teada lasteaiaõpetajate, logopeedi ja vanemate arvamusi laste agressiivsuse põhjuste kohta;
- selgitada välja, kuidas lasteaia õpetajad, logopeed ja lapsevanemad agressiivsust mõtestavad;
- jälgida vaatluse käigus laste käitumist ning kirjeldada agressiivsuse tunnuseid ja avaldumise sagedust.

Teoreetiline alus

Uurimistöö teoreetiline lähtekoht on sotsiaalse õppimise teooria. Antud teooria käsitleb selgelt seda, et agressiivne käitumine on õpitud väliskeskkonna tegurite kaasmõjul. Sotsiaalse õppimise teooria peamiseks esindajaks on Albert Bandura, kes väitis, et agressiivne käitumine on õpitud. Inimesed käituvad agressiivselt, kuna nad on selgeks saanud, et see tasub ära. Nad võivad olla seda õppinud lapsepõlves ja murdeas jäljendamise kaudu, oma isikliku kogemuse najal või lihtsalt teisi vaadeldes. Kui keegi toimib agressiivselt ja leiab siis sellele mingil moel kinnitust, saades seda mida ta tahab, käitub ta samal viisil tõenäoliselt edaspidigi. Bandura mudeli kohaselt on meid ümbritsevate inimeste käitumine oluline meie oma käitumise suunamise või alternatiivsete tegutsemisviiside õppimise seisukohalt. Kui nii, siis muutub televisioon näidatava vägivalda problem oluliseks, kuna televisioon kujutab endast laste ja noorukite jaoks ümbritseva elu õppimiseks olulist meediumi.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Andmekogumismeetodina kasutati teemaintervjuud ja osalusvaatlust. Kuna teemaintervjuus ei olnud kindlaks määratud küsimusi ja osalusvaatluse eesmärk oli näha agressiivseid olukordi ja sagedust, määratleti teemavaldkonnad, millest lähtuti:

- agressiivsus vanemate nägemuses;
- agressiivsus lasteaiaõpetajate, logopeedi nägemuses;
- agressiivsuse väljendused lapsel;
- agressiivsuse võimalikud mõjutajad;
- agressiivsuse sagedus.

Samuti kasutas autor andmete kogumise meetodina osalusvaatlust. Osalusvaatlus kujunes vabalt vastavalt olukorrale ning vaatleja osales rühmategevuses. Vaatluse käigus püüti registreerida agressiivsete laste sagedust ning näha põhjuseid, miks soovimatut teguviisi sooritati. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2010, lk 200) ütlevad, et vaatluse suurim eelis on võimalus saada vahetut, otsest teavet indiviidide, rühmade või organisatsioonide tegevuse ja käitumise kohta. Seetõttu valiti intervjuude kõrvale ka vaatlus, kuna selle abil saab uurida loomulikku keskkonda.

Andmete analüüsi metoodika

Andmeanalüüsi meetodina kasutati sisuanalüüsi meetodit. Kvalitatiivne sisuanalüüs ei rahulda sõnade pelga loendamisega, vaid uurib keelt intensiivsemalt. Sarnase tähendusega tekstiosad

koondatakse vastavate kategooriate alla. Kasutatud on induktiivse kategooriate moodustamist. Mayring (2000) järgi algab andmete analüüs sellest, et tekst (nt intervjuude protokollid) loetakse korduvalt läbi, et materjali sisse elada ja tunnetada tervikut. Seejärel loetakse tekst sõnahaaval, et tuletada koode: esialgu tõstetakse tekstist esile sõnad, mis näivad väljendavat kõige tähtsamaid mõtteid või kontseptsioone. Seejärel teeb uurija teksti kohta märkmeid, kus ta väljendab oma esimesi muljeid, mõtteid ja arusaamu analüüsist. Kui see protsess kordub, tekivad koodidele nimetused, mis hõlmavad rohkem kui üht võtmemõtet. Need tulevad sageli tekstist ning moodustavad esialgse kodeerimisskeemi. Siis ühendatakse koodid kategooriateks, arvestades koodide omavahelisi seoseid (*ibid.*, lk 291).

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Kvalitatiivne uurimus viidi läbi Saverna lasteaia Sipsik Tähesõprade rühmas. Uurimistöö valimi moodustasid kaks lasteaiaõpetajat, logopeed ja kolm lapsevanemat ning Saverna lasteaia Tähesõprade rühm (5-7 aastased lapsed), kus on kümme poissi ja kolm tüdrukut. Lasteaiaõpetajad valiti seetõttu, et nemad on igapäevaselt laste juures. Logopeedi arvamust kuulati sellepärast, et tema tegeleb lastega individuaalselt ning viib läbi rühmavaatlusi. Lapsevanemad kaasati uurimistöösse seetõttu, et sooviti teada, kuidas käituvad nende lapsed kodus. Osalenute konfidentsiaalsus tagati sellega, et intervjueri ja ning intervjueritav olid ruumis, kuhu ei lubatud kõrvalisi isikuid. Konfidentsiaalsus on tagatud ka sellega, et uurimistöös ei kasutata nimesid.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uurimistöö eesmärk oli analüüsida agressiivsuse olemust ning välja selgitada tegurid, mis kujundavad lastes agressiivsust Saverna lasteaia näitel. Intervjuude ja vaatluse analüüsimisel nähti erinevaid tegureid laste agressiivsuse tekkimisel. Läbiviidud uuringu tulemused ja järeldused on:

- respondentide sõnul on ühiskonnas kui ka lasteaia agressiivseid lapsi palju;
- lasteaiaõpetajad, logopeed ja lapsevanemad sõnastasid agressiivsust nii vaimse kui ka füüsilise vägivallana. Agressiivsus oli nende arvates: löömine, asjade äravõtmine, riietist kiskumine, “teiste seljas elamine”, jonnimine, karjumine, vastu rääkimine ja kiusamine;

- agressiivne käitumine on sünnipärane instinkt, mida õpitakse juurde keskkonna kaasmõjul. Kui keskkond on agressiivsust soosiv, siis võib ka laps vastavalt käituma hakata;
- lapsevanemate arvates võib agressiivsus vallanduda ükskõik millistes olukordades. Ajendiks võib olla mingi sõna, oma tahtmise mitte saamine või hoopis mänguhoos olles;
- emotsionaalne lähedus on lapsele väga oluline, kuna laps vajab vanemate tähelepanu ja hoolitsust. Uurimuses selgus, et laste rahustamiseks kasutatakse kallistamist, kaisutamist, rääkimist ja süles hoidmist;
- lapsed tunnetavad pinget vanemate vahel. Kui laps näeb vanemate tülitsemist, siis ei oska ta oma tundeid väljendada muul moel kui agressiivselt käitudes;
- lapsevanemad kasutavad lapse ebasobiva käitumise korral karistamist;
- lapsed matkivad eeskujusid. Kui lapsevanem või lasteaiaõpetaja käitub agressiivselt, võivad lapsed jäljendada ebasobivat käitumist;
- respondentide sõnul on laste peamine vaba aja veetmise viis multifilmide vaatamine või arvutimängude mängimine. Kui arvutimängud ja multifilmid on jätkuvalt sama agressiivsed, võib oletada, et lähitulevikus on ka lapsed üha rohkem ja nooremas eas vägivaldsemad;
- uurimusest selgus, et multifilme vaadatakse päevas palju. Kui lapsele jääb vägivaldsete multifilmide ja arvutimängude tagamaa arusaamatuks ja selgitustöö olematuks, siis lapsed peavad sellist käitumist normaalseks;
- vaatluse käigus nähti agressiivseid olukordi ja nende sagedust, mis näitas, et lasteaias esines agressiivsust nii mängimise kui ka õppetöö ajal. Enamasti väljendus see füüsilise agressiivsusega;
- poisid on oma loomult elavamad, aktiivsemad ja agressiivsemad – seda väidab ka teooria. Töö koostaja arvates kinnitab seda ka praktika – näiteks vaatluse käigus välja tulnud olukorrad.

Sotsiaalse õppimise teooria peamine esindaja Albert Bandura on väitnud, et agressiivne käitumine on õpitud. Autori arvates olid tulemused ja teooria kooskõlas.

Uurimusest selgus, et agressiivne käitumine võib alguse saada vanemate omavahelistest suhetest, lapse karistamisest, emotsionaalse läheduse puudumisest, multifilmide- ja arvutimängude vägivaldsusest või hoopis lasteaias suures rühmas olles. Töö autor on seisukohal, et lapsed on

suurepärased matkijad ning jäljendavad neid tegevusi, mida teevad nende eeskujud – olgu selleks eeskujuks lapsevanem, lasteaiaõpetaja või mõni tegelaskuju multifilmist või arvutimängust. Agressiivne käitumine on olnud alati murettekitav ning seetõttu on autor arvamusel, et mittesoovitud käitumist tuleb ennetada ja vältida. Lapsevanemad, lasteaiaõpetajad või pereliikmed peaksid jälgima eelkõige enda käitumist. Kui eelnevad käituvad ise agressiivselt, arvavad lapsed, et selline käitumine on lubatud. Sama on ka arvutimängude ja multifilmidega, mis on tulvil vägivalda. Oluline on teha lapsele selgitustööd, et ebasobiv käitumine pole lubatud. Kõige tähtsam on olla oma lapsega koos, sest multifilmid ja arvutimängud pole lapsehoidja rollis. Kui lapsevanem suudab ennast jälgida, lapsega piisavalt tegeleda ja teda suunata, siis on võimalik lapse agressiivsust märkimisväärselt vähendada.

Olulisemad kirjandusallikad

- Aaremäe, H. (2009). *Reklaamist küllastatud lapsepõlv*. Rmt: Kivi, L.& Sarapuu, Gulay, H. (2011). *The evaluation of the relationship between the computer using habits and prosocial and aggressive behaviours of 5-6 years old children. International journal of academic research, Vol. 3. No 2. March, 2011, Part I.*
- Juul, J. (2013). *Agressiivsus*. Tallinn: Väike Vanker.
- Niiberger, T, Linnas, M. (2007). *Laps läheb lasteaeda*. Tartu: AS Atlex.
- Penthin, R. (2003). *Agressiivne laps*. Tallinn: Kirjastus Kunst.
- Razza, R.A, Martin, A, Brooks-Gunn, J. (2012). *Anger and Children's Socioemotional Development: Can Parenting Elicit a Positive Side to a Negative Emotion?* Child Fam Stud 2012, 21, 845–856.
- Tremblay, R.E. (2000). *The development of aggressive behaviour during childhood: What have we learned in the past century?* International Journal of Behavioral Development, 24(2), 129-141.

VESIPIIBU JA MOKATUBAKA KASUTAMINE NING TEADLIKKUS NENDEGA KAASNEVATEST OHTUDEST JÕGEVA GÜMNAASIUMI ÕPILASTE NÄITEL

Autor: Mariel Krumm (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Pille-Ruth Kukemilk

Probleemiseade ja uurimuse eesmärk

Ühiskond ja abivajajaid ümbritsevad inimesed võivad küll märgata sõltuvuste tekkimiste ohumärke, kuid ei teadvusta siiski endale sügavuti nende olemuse tagamaid. Kui avalikustatakse mitmesugust teavet seoses erinevat liiki sõltuvustega, siis informatsiooni läbitöötamine suurendab inimeste teadlikkust. Vesipiibu suitsetamise, mokatubaka tarvitamise leviku piiramiseks ja kahjulikkusest informeerimiseks tehakse ära väga vähe. Tõendiks on mitmesugused tegelikkusele mittevastavad eksiarvamused. Ebatõene on mõte, et vesi filtreerib välja tõrva ja muud kahjulikud ained, kuid reaalsuses vesi ei filtreeri kõiki kahjulikke ained. Vesipiibu suits sisaldab isegi rohkem kui sigaretid suurtes kogustes süsinikoksiidi, tõrva, nikotiini ja raskemetalle. Teine levinud väärarusaam on arvamus, et vesipiibu suitsetajatel ei ole samu terviseriske, mis teiste tubakatoode kasutajatel. Tegelikuses arenevad välja paljud terviseprobleemid nagu sigarettide suitsetajatelgi. Lisanduvad veel riskid, mis on tingitud vesipiibu jagamisest teiste inimestega, nagu näiteks paljude nakkushaiguste levik. Vesipiibu suitsetamine ei ole ohutu alternatiiv. Levinud on erinevad müüdid mokatubakast. Noored tarvitavad huuletubakat, sest usuvad, et see on ohutum kui sigaretid. Mokatubaka tarvitamine tekitab sarnaselt suitsetamisele tõsiseid terviseriske ja viib sõltuvuseni nikotiinist, mille hulk huuletubakas olenevalt kasutamise sagedusest ja imendumiskiirusest on kas võrdne või kõrgem sigarettide omast. Teine tõele mittevastav seisukoht väljendub noorte arvamusel, et huuletubakas on hea alternatiiv suitsetamisele või sellest loobumisel. Vastupidiselt teismeliste nägemusele kujuneb võrreldes sigarettide tõmbamisega sõltuvus välja nooremana alustajatel veelgi kiiremini ja tugevamini. Lisaks raskendab see tarvitamisest loobumist. Risk jääda nikotiinist sõltuvusse suureneb 2-4 korda. (Suitsuvabad tubakatooted, 2013) Eelnevast järeldub, et nii mokatubakas kui ka vesipiip pole ohutud alternatiivid sigarettide suitsetamisele. Kõige kindlam on tubakatoode hoiduda või neist loobuda. Parim abistav tegevus on kaaskodanike teadlikkuse tõstmisele kaasa aitamine, mis loob juba varakult võimaluse ära hoida sõltuvuse tekkimist ja kaasnevaid tagajärgi. Inimesel endal, kaaslastel ja ühiskonnal on igas mõttes kergem, kui sõltuvuse otseseid ja

kaudseid ohvreid on minimaalselt ning inimesi saab aidata juba enne sõltuvuse tekkimist. Nagu igat haigust, on ka sõltuvust kergem ennetada kui ravida, sest tuisistused mõjutavad inimest läbi elutee. Lõputöö **eesmärgiks** oli välja selgitada ja kirjeldada vesipiibu ning mokatubaka kasutamist Jõgeva gümnaasiumiõpilaste näitel ja noorte teadlikkust nendega kaasnevatest ohtudest. Uurimisküsimused olid järgmised:

1. Missugused erinevused või sarnasused on poiste ja tüdrukute vahel seoses mõnuainete pruukimisega?
2. Mida arvavad noored ise vesipiibu ja mokatubaka kasutamise populaarsusest?
3. Millisel määral on nad ohtudega kursus?

Teoreetiline alus

Lõputöös on kasutatud isiksuse sotsialiseerumise mikrosotsioloogilisi kontseptsioone, milles on olulised inimestevahelised suhted ehk vastastikused tegevused. Teoreetikud lähtuvad neljast erinevast eluetapist, nendega seonduvatest rollidest, rolliootusest, sotsiaalsetest kogemustest ja väärtuste teisenemisest. Sotsialiseerumise käigus peavad hakkama seda igal arenemisjärgul mõjutama mõned uued sotsialiseerijad: perekonna kõrvale tuleb kool, mängukaaslastele lisanduvad koolikaaslased ja huviringides osalejad. Järjest enam suureneb lapse elus ka massikommunikatsiooni rolli mõju tähtsus. (Aimre, 2006, lk 130) Lapsel, noorukil, täiskasvanul või vanuril tekkivad konfliktid ja nende lahendamine on osa sotsialiseerumisest. Tähtsus peitub asjaolus, et nad aitavad vastasseisusid märgata, mõista ja lahendusi leida. (*ibid.*, 2006, lk 149) Nende pingete alla kuuluvad ka mitmesugused sõltuvused. Kordades vähem ressursse nõudev on ellu viia ennetustööna inimeste informeerimist, kui kasutada kõigile, aga ennekõike hädasolijale endale, ebaseadlikult äärmuslikke lahendusi. Erinevad sõltuvused liigituvad kindlasti mitteaktsepteeritava käitumise alla. Tegevus muutub mitteaktsepteerivaks ainult siis, kui see kutsub esile negatiivseid sotsiaalseid reaktsioone. Ühes ühiskonnas võib see olla lubatud, aga teises mitte. (Aimre, 2006, lk 177) Seda kinnitab sotsioloog Emile Durkheim kontseptsiooni: ühiskondliku reaktsiooniga peetakse hälbeliseks niisugust käitumisakti või elulaadi, mis rikub populaarseid/institutsioonilisi norme. Ükski käitumine pole iseenesest halb, vale või hälbiv. See määratakse kindlaks kui vastuvõetamatu käitumine mingis kultuuris, mingil ajahetkel või teatud tingimustes. (Hess, Markson, & Stein, 2000, lk 89) Uurimistöös on lähtunud biogeensest,

psühhogeensest ja sotsiogeensest hälbivuse ja kuritegevuse teooriatest. Biogeensete teooriate põhiideede järgi tingivad hälbivuse inimese füüsilised ja füsioloogilised *seaduspärasusest või normist kõrvalekaldumised*, kehaehitus ning temperamenditüüp (Aimre, 2006, lk 180). Psühhogeensete teooriate loojad peavad hälbivuse põhjustajateks sisekonflikte ja lapsepõlve traumeerivad kogemused ning keskkonnatingimuste ja päritud isiksusejoonte koosmõju. Sotsiogeensed teooriad lähtuvad ideest, et hälbivus tuleneb konkreetsete normide purunemisest või puudumisest ning hälbivus lähtub isiku ja ühiskonna sidemete lagunemisest või puudumisest. (Aimre, 2006, lk 181).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Noorte teadlikkuse uurimiseks vesipiibu ja mokatubaka kahjulikkusest kasutati ankeetküsitlust, mis on koostatud erinevate varasemate uuringute küsimustike alusel. Lõputöö teema olemusest lähtuvalt on sobilik just kvantitatiivne uurimismeetod, sest see toob välja statistilised andmed ja on numbriline, mis loob silme ette reaalse olukorra mingis kindlas sihtrühmas. Küsimused olid vesipiibu ja mokatubaka kasutamise ning teadlikkuse kohta sellega kaasnevatest ohtudest. Ankeetküsitluses kasutati nii avatud kui ka suletud küsimusi, mida oli kokku 38. Lisaks taheti teada saada klassi, vanust ja sugu. Jõgeva Gümnaasiumi õpilasnõustaja riputas küsimustiku vastamiseks kooli Stuudiumisse üles ankeetküsitluse veebilingi. Lingi vorm tehti Google Drive'i.

Andmete analüüsi metoodika

Uurimiseks kasutati juhuvalimit, et tuleks välja selgem ülevaade tegelikust olukorrast ja saaks teha üldistusi. Uurimistulemusi töödeldi tabelarvutusprogrammiga Microsoft Excel 2010. Seega kasutati statistilist andmeanalüüsi meetodit.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Uuring viidi läbi ühes etapis. Üldkogumis oli Jõgevamaa Gümnaasiumi 214 õpilast vanuses 16-20 eluaastat. Valimi moodustasid Jõgevamaa Gümnaasiumi (uue riigigümnaasiumi) 55 vastanud gümnasisti. Nõusolek saadi õpilasnõustajalt. Ankeedi täitmine toimus vabatahtlikkuse alusel. Turvalisus tagati anonüümsuse ning andmete kasutamisega üldistatud kujul.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Sõltuvus liigitub hälbiva käitumise alla ning kujutab endast korduvat ja sunduslikku aine tarbimist, mis toob tarbijale endaga kaasa sageli negatiivsed tagajärjed. On oluline, et info sõltuvuste ja sõltuvust tekitavate ainete kohta oleks kergesti kättesaadav, lihtsalt mõistetav ning faktidele toetuv. Veebipõhise ankeetküsitluse tulemusel selgus, et enamus uuringus osalenutest olid kuulnud midagi vesipiibust ja mokatubakast. Teadmised kahjulikest ainetest osutusid siiski pinnapealseteks. Rohkem kui pooled gümnasistid olid proovinud vesipiipu enamasti esmakordselt sõpradega peol. Keskmine vanus esimesel proovimisel oli 14,5 eluaastat. Kõige sagedamini oli vesipiipu proovitud 16-aastaselt, kuigi neile järgnesid 14-aastased proovijad. Sageli proovitakse vesipiipu juba põhikooliastmes. Peaaegu iga kolmas uuringus osalenud keskkooliõpilane tarbib vesipiipu regulaarselt. Vesipiibu tegemine tekitas rohkem negatiivseid kui positiivseid tundeid. Poolte vastajate vanemad olid tema vesipiibu proovimisest teadlikud. Noored ei kasuta enamasti vesipiibu tarvitamisel erilisi nippe, milleks võib olla vee asendamine veiniga ja kanepi lisamine tubakale. Noorte arvates saab vesipiibu tegemiseks vajalikke vahendeid hankida enim toidupoes, tanklatest ja veebipoodidest, mis näitab lihtsat kättesaadavust. Gümnasistide meelest ei sobi alkohol ja mokatubakas kokku, kuna tekitab rohem negatiivseid kui positiivseid tagajärgi. Mokatubakast oli enim kuulnud fakti, et see asetatakse ülahuule alla. Huuletubakat mitteproovinuid oli rohkem kui neid, kes olid mokatubakat proovinuid. Peaaegu iga kolmas vastanu oli proovinud kasvõi korra mokatubakat. Taas prooviti esmakordselt *snusi* nagu ka vesipiipu koos sõpradega. Kui vesipiipu prooviti pidudel, siis mokatubakat lihtsalt väljas. Keskmine vanus esimesel proovimisel oli täpselt 15 eluaastat, mis on natukene kõrgem kui vesipiibul. Kõige sagedamini prooviti mokatubakat esimest korda 14-15aastaselt. Regulaarselt kasutab huuletubakat (18,75%) vastanutest. Kui vesipiibu proovimisest teab iga teine lapsevanem, siis mokatubaka proovimisest iga neljas ema või isa. Peaaegu iga kolmas gümnasist saab *snusi* edasimüüjatelt, mis on seadusevastane. Selle peatamise osas peaks riik kontrolli karmistama. Peaaegu kolmveerand gümnasistidest oli midagi kuulnud huuletubaka tarbimisega seotud terviseriskidest. See on ligilähedane vesipiibu suitsetamisega kaasnevatest ohtudest teadlikkusega. Samas on teadmised pinnapealsed. Enamus noori arvab, et vesipiibu ja mokatubaka kasutamisest jääb sõltuvusse. Kõige enam kasutavad gümnasistid vesipiipu ja mokatubakat mõnutunde saavutamiseks, seltskonnas olemiseks ja lõõgastumiseks. Suures osas hangiti mõlemat sõltuvusainet sõprade kaudu, mis näitab eakaaslaste suurt rolli

sotsialiseerumisel. Vastajad pidasid vesipiibu ja mokatubaka kasutamist eakaaslaste seas pigem populaarseks, kuid pisut kõrgema keskmise hinde sai huuletubakas. Mõlemaid peeti lihtsalt kättesaadavateks ja nende populaarsust kasvavaks.

Ettepanekud edaspidistele uuringute tegijatele ja riigile:

- sarnaseid uuringuid võiks läbi viia erinevates piirkondades, et saada ülevaade noorte teadlikkust vesipiibu ja mokatubaka kasutamisega kaasnevatest ohtudest ja nende sõltuvusainete levimusest;
- riik peaks mokatubaka edasimüümist rohkem piirama, kontrollima ja sellega kauplemise eest karistama.

Olulisemad kirjandusallikad

Harro, J. (2006). *Uimastite ajastu*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Oko, J. (2009). *Understanding and Using Theory in Social Work*. Learning Matters.

Rogers, Peter D. & Goldstein, L. (2005). *Kuidas aidata uimastiprobleemidega last?* Ersen.

Sinelnikov, V. (2011). *Hakka oma haigust armastama – Kuidas saada terveks ja elurõõmsaks*.

Kirjastus Pegasus OÜ.

SEIKLUSKASVATUS LASTEAIAS, SELLE VAJALIKKUS JA TULEMUSLIKKUS

Autor: Margit Lehiste (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Helen Kool

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Tänapäeval kuuleme üha enam erinevatest koolinoorte muredest nagu näiteks koolikiusamine- ja vägivald. Koolikiusamine ja -vägivald pole ainukesed mured, mis noori kimbutavad, siia hulka kuuluvad veel tõrjutus, vähesed suhtlemisoskused, vähene liikumine, ülekaalulisus jne. Aktuaalne on antud teema seetõttu, kuna need probleemid on väga tõsised ning vajavad lahendust. Töö autor leiab, et seikluskasvatus võib neid muresid leevendada ning isegi ära hoida. Tasane (2009, lk 46-47) toob välja, et praeguste laste elust on kadumas autentsed (ehedad) protsessid, puuduvad kogemused vahetute läbielamiste kaudu. Teiste vahendatud kogemuste vahel puudub põhjuse-tagajärje seos. Üha enam kogemusi ei kujune sotsiaalsetest praktikatest otsese osavõtu ega vahetutest elamustest, vaid tarbitakse kellegi teise vahendatud reaalsust. Tänapäeval on lapsest lähtuva õpetuse põhiküsimuseks õpetuse rajamine lapse enda kogemusele. Laps õpib siis, kui ta on tugevasti seotud tegevusega ja tunnetab vastutust selle eest. Ta peab saama aktiivselt tõlgendada asju, tegevusi ja elu enda ümber. Viimastel aastatel on Eestis tähelepanu alla tõusnud ning rohkem kajastamist leidnud mitmed seiklustegevuste ning kasvatussega seonduvad teemad, nagu seiklusturism, seikluskoolitus jms. Nool (2012, lk 5) toob välja, et seikluskasvatuse meetodid on sotsiaalseid oskusi arendavad ning sobivad rakendamiseks noorsoo-, sotsiaal- ja õppetöö valdkonnas. Teema valiku peamine põhjus on soov näidata seikluskasvatuse vajalikkust ning tulemuslikkust. Lõputöö **eesmärk** on uurida seikluskasvatust lasteaia õppe- ja kasvatustegevuses ning välja tuua selle vajalikkus ja tulemuslikkus laste arengule. Töö ülesanded lähtuvalt eesmärgist on:

- anda ülevaade seikluskasvatusest ja koolieelse lasteasutuse toimimisest;
- uurida, kui palju kasutavad õpetajad seikluskasvatust lasteaedades;
- välja selgitada, mida peavad õpetajad oluliseks seikluskasvatust läbi viies;
- välja tuua õpetajate arvamused seikluskasvatuse vajalikkusest lasteaedades;
- välja selgitada seikluskasvatuse tulemuslikkus lasteaedades õpetajate arvamustel.

Teoreetiline alus

Lõputöö alusteooriaks on Kurt Hahni seikluskasvatuse teooria ja põhimõtted, kuna teda peetakse seikluskasvatuse rajajaks (Stetson, s.a.). Tema põhimõtteid toetas John Dewey, kes on mõjutanud 20. sajandi pedagoogilist mõtlemist väga tugevasti oma aktiivsuspedagoogikaga (Hirsjärvi & Huttunen, 2005, lk 143).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uurimistöös kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit, kuna see võimaldab tõlgendada uurimuses osalejate kogemusi ning kirjalik esitus sisaldab uuritavate häält (Allaste, s.a.). Andmed kogutakse õpetajatelt poolstruktureeritud intervjuudega. Andmeanalüüsi meetodiks on suunatud sisuanalüüs, kuna intervjuudele eelnevalt loodi kategooriad, mida uurida sooviti (Laherand, 2008, lk 294). Intervjuu käigus saavutatakse küsitletavaga parem kontakt/side ning õnnestub saada põhjalikumat informatsiooni (Kuusik, *et al.*, 2010, lk 318). Andmete kogumise meetod oli poolstruktureeritud intervjuu. Uuriija valmistas ette põhiküsimused ning vajadusel küsis juurde lisaküsimusi. Poolstruktureeritud intervjuu valiti paindlikkuse pärast. Intervjuud viidi läbi 2014 aasta märtsi kuu jooksul. Kokku osales intervjuudes kuus lasteaiaõpetajat. Eelnevalt leppis uurija telefoni teel uuritavatega kokku intervjuueerimise aja ja koha. Intervjuude kestvused olid ajavahemikus 15-25 minutit. Respondentide nõusolekul kasutati intervjuu salvestamisel diktofoni. Samuti nõustuti, et lisaküsimuste tekkimisel võib uuesti nende poole pöörduda. Uurimuses läbiviidavate intervjuude põhiteemad olid: seikluskasvatuse kasutamine lasteaias ning selle vajalikkus ja tulemuslikkus laste arengule.

Andmete analüüsi metoodika

Laherand (2008, lk 279) selgitab, et transkribeerimiseks ehk litereerimiseks nimetatakse salvestatud intervjuu muutmist tekstiks, sellele kirjaliku kuju andmist. Salvestatud intervjuud pandi kirja ning seejärel alustati teksti analüüsimist. See võimaldas hõlpsamini jälile jõuda kõige olulisematele kohtadele. Uurimistöös kasutatakse suunatud sisuanalüüsi. Suunatud sisuanalüüsi eesmärk on kinnitada või edasi arendada mingit teoreetilist raamistikku või teooriat. Olemasolev teooria või senised uurimused hõlbustavad uurimisküsimuse fokuseerimist. Esialgne kodeerimisskeem leitakse olemasoleva teooria või seniste uurimiste põhimõistetest või muutujatest. Andmeid kogutakse avatud küsimuste intervjuudega ning küsimusi aitavad välja

töötada eelnevalt määratud kategooriad. Pärast põhiküsimuste esitamist täpsustatakse uuritavaid vaatenurki lisaküsimustega. Hilisemas töötases alustatakse kodeerimist eelnevalt määratud koodidega, aga kui tuleb ette nendega mittesobivad materjale, siis kasutatakse uusi koode. Tekst (intervjuude protokollid) loetakse korduvalt läbi, et materjali sisse elada ja tunnetada tervikut. (Laherand, 2008, lk 292-294) Kodeerimise käigus tuli välja 54 erinevat koodi ning need jaotati kolme suurema kategooria vahel. Analüüsi osas tuuakse välja respondentide tsitaadid, mis ilmestavad analüüsi.

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Algselt plaanis töö autor uurimust läbi viia üheksa erineva õpetajaga. Uurimuse käigus selgus, et paljud õpetajad ei kasuta seikluskasvatust. Õpetajate leidmiseks uuris autor 16 erinevat lasteaeda, millest üheksa väitsid, et ei kasuta enda töös seikluskasvatust ning üks lasteaed ei soovinud uurimusest osa võtta. Uuritud 16-nest lasteaiast väitsid kuus, et kasutavad seikluskasvatustlikke võtteid ning neist neli olid nõus osalema uuringus. Lõpliku valimi moodustavad kuus lasteaiad: Tartu Tähtvere lasteaed, Püssi Marjakese lasteaed, Kambja lasteaed Mesimumm ja Rakvere Eralasteaed Kaur. Uuringus osalevatele õpetajatele oli tagatud konfidentsiaalsus. Andmete analüüsis kasutati respondentide nimede asemel koode. Respondentidel oli õigus valida intervjuu toimumise aeg ja koht. Uurimuse läbiviimisel ei tekkinud eetilisi probleeme, sest autor teavitas kõiki respondente, milles uuring seisneb ning mis on selle eesmärk.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Seikluskasvatus on Eestis tuntust kogumas. Rajatakse juurde uusi seiklusparke ning tekkimas on lasteaedu, kus seikluskasvatust kasutatakse igapäevatoös. Autor leiab, et seikluskasvatuse kasutamine aitab leevendada ning võib isegi lahendada tänapäeva koolinoorte muresid nagu näiteks koolikiusamine ja -vägivald, tõrjutus, ülekaalulisus jne. Selle saavutamiseks tuleks lastega seikluskasvatust rohkem läbi viia. Antud lõputöös uuris autor seikluskasvatust kasutavate õpetajate arvamust selle vajalikkuse ja tulemuslikkuse kohta. Uuringu tulemused, järeldused ja ettepanekud on järgnevad:

- respondentide leidmiseks võttis töö autor ühendust 16 erineva lasteaiaga. Seikluskasvatust viidi läbi kuues lasteaias, millest neli olid nõus osalema uuringus. Selle uuringu põhjal võib väita, et seikluskasvatus ei ole veel Eesti lasteaedades väga tuntud.

- uuringus osalenud kuuest õpetajast kaks viivad seikluskasvatust lastega läbi pidevalt ning teadlikult. Kolm õpetajat kasutavad seikluskasvatust ühe osana oma õppegevuses. Üks õpetaja väitis, et ei kasuta seikluskasvatust nii palju, kui teisi meetodeid.
- õpetajad viivad seikluskasvatust lastega läbi nii siseruumides kui väljas. Rohkem seostatakse see looduse ning väljas liikumisega. Analüüsist, mis on seikluskasvatuse tähtis osa, rääkisid õpetajad vähe.
- respondendid peavad seikluskasvatust läbi viies oluliseks enda professionaalsust, laste teadmiste omandamist, füüsilist turvalisust, lõbutsemist ning positiivset elamust.
- seikluskasvatus on lasteaedades vajalik, kuna lapsed saavad praktiliselt tegutseda ning selle käigus omandatakse teadmisi. Lapsed saavad tunda eduelamust ning arendada enda fantaasiavõimet. Samuti tekitab see lastes liikumisharjumuse, mis aitab ära hoida nende passiivseks muutumise.
- seikluskasvatus on vajalik, kuna see aitab ennetada mitmesuguseid probleeme ning muresid. Selle kaudu õpivad lapsed kaaslasti märkama ning vajaduse korral neid aitama. Erinevate tegevuste käigus õpitakse austama üksteist ja loodust.
- seikluskasvatus arendab last füüsiliselt. See paneb lapsed liikuma ning tugevdab nende vastupidavust.
- tänu seikluskasvatusele areneb laps ka vaimselt ja emotsionaalselt. Lapsed muutuvad julgemaks ja iseseisvamaks. Samuti õpivad nad oma emotsioone välja näitama ning nende kõne- ja fantaasiavõime areneb.
- seikluskasvatus arendab laste sotsiaalseid oskuseid nagu näiteks meeskonnatöö- ja suhtlemisoskusi, mis ennetavad õpitud abitust.
- õpetajad peavad seikluskasvatust väga tulemuslikuks. Tänu seikluskasvatusele on lapsed omandanud palju paremini teadmisi. Lapsed on julgemad ning füüsiliselt aktiivsemad. Laste fantaasiavõime on arenenud ning usaldus õpetaja vastu suurenenud.
- töö autori esimene ettepanek on lasteaedade direktoritele ja juhatajatele, et nad tootsid seikluskasvatust rohkem sisse enda õppekavadesse -ja tegevustesse.
- teine ettepanek on lasteaiaõpetajatele, kes viivad läbi seikluskasvatust. Rohkem tähelepanu tuleks pöörata tegevuse järgsele analüüsile. Tänu sellele kinnistuvad laste

saadud kogemused veel paremini ning neil on neid lihtsam igapäevaellu üle kanda. Veel tagab analüüs lapse psüühilise turvalisuse.

Autor leiab, et uuring läks kokku töö teoreetilise osaga, kuna analüüsi käigus selgus, et teooria vastab praktikale. Seikluskasvatuse abil areneb laps nii vaimselt kui füüsiliselt. Tänu sellele omandab ta eluks vajaminevaid kogemusi, teadmisi ja oskusi, mille abil probleemidega toime tulla. Seikluskasvatus on lasteaedades vajalik ja tulemuslik.

Olulisemad kirjandusallikad

Cavert, C. (s.a.). *Adventure Education: A Historical and Theoretical Perspective of Challenge*

Course Education. Retrived July 24, 2013, from

http://www.fundoing.com/uploads/1/2/4/4/12445824/adventureedhistoricalperspective_cavert.pdf

Peterson, T., Suur, S. & Õun, T. (2010). *Väärtused lasteasutuse õppe-ja kasvatustegevuses.*

Rmt:Veisson, M. (Koost), *Väärtused koolieelses eas Väärtuskasvatus lasteaias* (lk 87-107). Tartu: AS Pakett.

Sheridan, M-D. (2005). *Play in Early Childhood*. (3.Ed.). Great Britain: Routledge.

Soidra-Zujev, K. & Tuula, R. (2004). *Seikluskasvatus mänguna*. Rmt: Mänd, M. (Koost),

Kaasaegseid meetodeid lasteaias õppe- ja kasvatustöös (lk 11-17). Tallinn: Ilo.

Veigel, M. (2012). *Seikluskasvatus ja seiklustegevused*. Kasutamise kuupäev: 25.07.2013, allikas

<http://www.tlu.ee/opmat/tp/seiklus.pdf>

NOORTE VAIMNE TERVIS: SEOSED SOTSIAALDEMOGRAAFILISTE TUNNUSTE JA SÕLTUVUSTEGA

Autor: Merilin Mitendorf (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Airi Mitendorf

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Tänapäeva ühiskonnas on tähtis pöörata tähelepanu noorte vaimsele tervisele. Vaimse tervise spetsialistid avaldavad palju artikleid, veebilehti, foorumeid ning juhendmaterjale suitsiidide ennetamiseks ning ärahoidmiseks. Siiski pole see piisav, Lääne- ja Põhja- Euroopa riikidega võrreldes on Eesti noorte vaimne tervis halvemas seisus. Suurenenud on noorte patsientide osakaal ning endiselt on kõrge noorte suitsiidide arv (*Eesti noorte vaimne tervis on halb* 2013). Tervise Arengu Instituudi (2013) andmetel sureb kõige enam noori vigastuste tõttu. Vigastussuremus ehk välistest teguritest põhjustatud surmad, sh ka enesetapud on küll vähenenud, kuid siiski on põhjanaabritega võrreldes vigastussurma suuremise risk kordades suurem. Vigastussurmade esilekutsumise olulisemaks põhjuseks on alkoholijoove (*Alkoholipoliitika Roheline Raamat* 2012). Vaimse tervise spetsialistid (Mitendorf, Sisask, Mark, Värnik 2012) ütlevad, et suur osa suitsiidi sooritanutest ei ole abi saamiseks pöördunud vaimse tervise spetsialistide poole, et oma probleemidele lahendust leida. Usaldus on vaimse tervise spetsialistide suhtes vähene ning inimestel on hirm saada märgistatuks. Lisaks on inimeste teadlikkus depressioonist ning selle ravivõimalustest madal. Siiski on uuringu tulemused näidanud, et enne suitsiidi sooritamist inimesed räägivad sellest, kuid lähedased ei oska või ei taha sellele tähelepanu pöörata. On väga oluline pöörata tähelepanu noorte vaimse tervise probleemidele ja suitsiidimõtetele. Paljud noored pöörduvad abi saamiseks internetti, kuid alati ei leia sealt professionaalset abi vaimse tervise probleemidele. Mõnel juhul pigem võib kohata suitsiidile õhutamist ja stigmatiseerivaid hoiakuid. Internetis on vähe informatsiooni, mis on tõsiseltvõetav ning abi andev. (Mitendorf, jt, 2012)

Üheks olulisemaks kaitsefaktoriks noorte vaimse probleemide ennetamisel on perekond. Olulised on head suhted pereliikmete vahel, laste toetamine perekonnas ning pühendunud ja järjekindel vanemlik hoolitsus. (*Enesetappude ennetamine: Abiks õpetajatele ja muule koolipersonalile*, 2008)

Lõputöö **eesmärgiks** oli analüüsida interneti kasutamise, alkoholi ja uimastite tarvitamise ning perekondliku konteksti seoseid noorte vaimse tervisega. Eesmärgi täitmiseks püstitati järgmised uurimisülesanded:

- kirjeldada, milline on positiivse vaimse tervisega noor ning millised on sagedasemad vaimse tervise probleemid noortel;
- analüüsida alkoholi tarvitamise seoseid noorte stressi, ärevuse ja suitsiidimõtetega;
- selgitada välja, millised on seosed interneti kasutamise ning noorte vaimse tervise probleemide vahel;
- uurida, kas ja kuidas on seotud noore perekondlik kontekst ja suitsiidikäitumine ning tuua välja perekonna võimalused noorte vaimse tervise toetamisel.

Lõputöö käigus peaks selguma kuidas alkoholi ja narkootikumide tarvitamine on seotud noorte vaimse tervise probleemidega, kui oluline on perekonna ja sotsiaalse võrgustiku olemasolu noorte vaimse tervise toetamisel ning kuidas interneti kasutamine mõjutab noorte vaimset tervist.

Teoreetiline alus

Vaimse tervise selgitamiseks tuleb eelnevalt lahti mõtestada vaimse tervise olemus. Noorte vaimse tervise mõistmist saab selgitada süsteemiteooria kontekstis. Kõik organismid koosnevad süsteemidest ning teooriat saab rakendada sotsiaalsete süsteemide nagu grupi, perekonna ja ühiskonna kohta. Maailma Tervishoiuorganisatsioon (WHO) käsitleb vaimse tervise definitsiooni kui heaoluseisundit, kus inimene realiseerib oma enda potentsiaali, tuleb toime oma igapäevaelu pingetega, suudab töötada tootlikult ja tulemusrikkalt ning on võimeline andma oma panuse ühiskonna, kogukonna heaks (WHO 2007). Vaimse tervise ja heaolu Euroopa pakt ütleb, et „elukestvalem vaimsele tervisele pannakse alus inimese esimeste eluaastate jooksul. Kuni 50% psüühikahäiretest on saanud alguse noorukieas. Vaimse tervise probleeme võib täheldada 10-20 protsendil noortel inimestel ning psüühikahäirete määr on kõrgem just ebasoodsas olukorras olevatel rahvastikurühmadel“ (*Vaimse tervise ja heaolu Euroopa pakt* 2008).

Spetsialistid käsitlevad vaimset tervist heaoluseisundina, kus inimene on võimeline andma oma panuse ühiskonna heaks ning parandab sotsiaalset kapitali ja elukeskkonna turvalisust. Positiivse vaimse tervisega inimene tunneb end hästi ja rahulolevana, on enesekindel ja positiivse enesehinnanguga. Süsteemi mõiste pakub teoreetilise raamistiku, mis annab võimaluse mõista

perekonnas olevate inimeste omavahelist suhtlemist ning selle mõju pereliikmetele. Perekond kui süsteem ning selles toimuv interaktsioon mõjutab lapse vaimset tervist (Samm, 2012, lk 30).

Pincus ja Minahan (1973) esitavad sotsiaaltöö suuna, mis otseselt rakendab süsteemiteooria ideid. Nende lähenemisviis aluseks on printsiip, et inimese rahuldav elu sõltub nende lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest, mistõttu peab sotsiaaltöö tegelema selle süsteemiga. Inimest võib aidata kolme liiki süsteemid: mitteformaalsed ehk loomulikud süsteemid nagu sõbrad, perekond või kaastöölised, formaalsed süsteemid nagu kogukonnagrupid või ametühingud ning ühiskonna poolt loodud süsteemid nagu haiglad või koolid. (Payne, 1995, lk 110)

Klefbecki ja Ogdeni (2001, lk 55) sõnul põhineb ökoloogiline süsteemiteooria üldisel süsteemiteoorial, mida on edasi arendatud erinevates suunades, mida kasutatakse pedagoogikas, psühholoogias ja sotsiaaltöös. Teooria analüüsib indiviidi keskkonnas ja sotsiaalvõrgustikus, millesse ta kuulub. Mikrotasandist makrotasandini kõiki andmeid hõlmava analüüsi aluseks on laste ja noorte õppimine ning nende areng kooskõlas keskkonnaga. Lapsi ja noori vaadeldakse tegutsejatena koolis, kodus ja vabaaja ettevõtmiste erinevates rollides ning hinnatakse, kuidas keskkonnad mõjutavad nende mõtlemist ja käitumist.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Läbiviidud empiiriline osa oli kvantitatiivne kirjeldav uurimus. Andmete kogumiseks kasutati anonüümset struktureeritud, elektroonilist ankeetküsitlust. Ankeetküsitlus viidi läbi SUPREME (*Suicide Prevention by Internet and Media Based Mental Health Promotion*; eesti keeles: *Suitsiidide ennetamine Interneti abil ja meedial põhinev vaimse tervise edendamine*) projekti raames. Projekti üldine eesmärk muuhulgas arendada interneti- ja meediapõhist, mitmekeelset, kultuuriliselt kohandatud sekkumistegevust vaimse tervise edendamiseks ja suitsiidide ennetamiseks. Projekti sekkumine hõlmab endas interaktiivset veebilehte ja meediakampaaniat, mis on suunatud teismelistele ja noortele vanuses 14-24. (*Eesti – Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut*, 2013).

Uurimistöö empiiriline uuring põhineb küsitlusel, mis viidi läbi Lääne-Virumaa koolinoorte hulgas. Supreme projekti raames küsitlus oli suunatud noorte vaimse tervise, internetikasutuse, alkoholi ja narkootikumide tarvitamise ning suitsiidimõtete analüüsile. Uurimustöö autor oli üks küsitluse läbiviijatest.

Andmete analüüsi metoodika

Andmete analüüsimisel kasutati kirjeldavat ja üldistavat statistikat. Katrin Niglas väidab, et statistika pakub erinevaid meetodeid küsimuste lahendamiseks ning jagab statistika käsitlused kaheks statistika valdkonnaks: kirjeldav statistika, mis pakub meetodeid (vaatlus) andmetest kokkuvõtete tegemiseks ja olemasolevate andmete kirjeldamiseks; üldistav statistika, mis kasutab kogutud (vaatlus)andmeid baasina hinnangute ja prognooside tegemiseks (veel) mitte vaadeldud situatsioonide ning kogumite kohta. Uurimistöös on kasutatud kirjeldava statistika meetodit. Üldistavat statistikat on kasutatud uurimistöö tulemuste hindamisel ja prognoosimisel. Uurimistöö andmete analüüsimiseks sisestati andmed MS Excel programmi ning analüüsimisel kasutati arvuti abi.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Uuringus osalevate noorte keskmine vanus oli 15 eluaastat. Juhuvaimi põhimõttel valitud koolides moodustati klastrid lähtuvalt õpilaste vanusest ning uuringu üldkogumiks oli valitud koolide õpilased vanuses 14-16 eluaastat. Uuringu valimi moodustasid kõik õpilased, kes andsid nõusoleku ning kelle vanemad andsid informeeritud nõusoleku uuringus osalemiseks. Lõplikuks valimiks kujunes uuringus 415 õpilast. Ankeetküsitlus oli anonüümne ja vabatahtlik, täidetud küsimustikke ei esitatud kolmandatele isikutele ning selle alusel tagati uurimuses osalenud isikute konfidentsiaalsus.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Lõputöö eesmärk oli analüüsida interneti kasutamise, alkoholi tarvitamise ning perekondliku konteksti seoseid noorte vaimse tervisega. Üheks oluliseks noorte vaimse tervise kaitseteguriks on perekond. Uuringu tulemusena saab teha järelduse, et 90%-l uuringus osalenud noortel tagatud üks olulisemaid psüühilise arengu keskkondi.

Suitsiidirisk on alahinnatud vaimse tervise probleem ning on sagedasemaks surmapõhjuseks 15-19-aastaste noorte hulgas. Uuringu autor hindas noorte suitsiidiriski kõrgeks neil õpilastel, kes vastasid suitsiiditeemalistele küsimustele 7-palli skaalal 5-7 palli. Uuringus tuli välja suitsiidirisk 28-l õpilasel. Suitsiidimõtteid esitanud noored hindasid suhteid pereliikmete vahel pigem heaks.

Uuringus otsiti seoseid perekonna koosseisu ja depressiooni, ärevuse ja stressi vahel. DASS skaala tulemuste analüüs näitas, et SUPREME uuringu kõikide partnerriikide uuringu tulemuste analüüs tõi esile seosed pere koosseisu ja stressi, ärevuse ja depressiooni vahel. Eestis läbi viidud

uuringu tulemused olulisi seoseid stressi, ärevuse ja perekondliku konteksti vahel esile ei toonud. Lisaks paluti uuringus osalenud noortel hinnata stressi tundmise sagedust. Uuringus osalenud noortest 80,3 % vastasid, et nad pigem ei tunne stressi ja pigem ei muretse. Uuringu tulemustest võimalik järeldada, et noorte stress on suurel määral seotud kooliga ning tüdrukutel on kalduvus tunda stressi mõnevõrra tihedamini, kui poistel. Uuring ei toonud välja põhjust, miks 65% küsitletud õpilaste stress on seotud kooliga. Põhjuste väljaselgitamiseks oleks edaspidi vaja kvalitatiivset uuringut.

Vaimse tervise riskitegurite uurimisel selgus, et vaid 42% osalenud noortest vastasid, et nad ei tarvita alkoholi. Alkoholi tarvitamine alaealiste hulgas on kindlasti probleemiks, kuid olulise tähelepanekuna saab esile tuua tütarlaste alkoholi tarvitamise kõrge taseme. Lisaks selgus uuringust, et noorte alkoholi tarvitamise ja stressi, ärevuse ja depressiooni vahel on selged seosed. Alkoholi tarvitavate noorte ärevuse, stressi ja depressiooni näitajad on alkoholi mitte tarvitavate noorte näitajatest oluliselt kõrgemad. Suitsiidimõtteid esitanud noortest üle poole (56%) tarvitavad ka alkoholi. Seega on noorte alkoholi tarvitamine oluliseks riskiteguriks vaimse tervise probleemide tekkimisel.

Riskiteguriks noorte vaimse tervise probleemide tekkimisel võib pidada ka interneti liigkasutamist. Uuringus osalenud 58,8% tüdrukutest ja 43% poistest vastasid, et jäävad interneti kauemaks kui planeeritud. Tulemustele toetudes võib järeldada, et interneti liigkasutamine ja vähene uni mõjutavad noorte vaimse tervise probleemide tekkimist.

Noorte perekondliku konteksti ja suitsiidikäitumise seoste uurimise tulemustest võib järeldada, et vanemad saavad lapse vaimset tervist toetada. Vanematel on oluline rolli jälgida noore unehulka, internetis viibimise aega ning alkoholi tarvitamise harjumusi. Tähtis on, et noore ööpäevane unehulk on piisav ja internetis viibimise aeg ning alkoholi tarvitamine oleks kontrolli all.

Toetudes uuringu tulemustele saab teha ettepanekud noore vaimse tervise toetamiseks:

- Alkoholi tarvitavate noorte vanus lükkub üha nooremasse ikka ning alkoholi tarvitavate noorte osakaal on suur. Ennetustööga koolides (huvitavad loengud ja šokiteraapia, mis toovad välja alkoholi tarvitamise kõige raskemad tagajärjed. Nt kodu kaotamine, surmavad haigused jne) koolides tuleks alustada veel varem eas, nt vanuses 7-15 eluaastaste seas.
- Internetis viibimise riskiteguritest vaimse tervise probleemide tekkimisel räägitakse noortele ja lastevanematele vähe. Oluline on tegeleda ennetustööga. Koolides tuleks läbi

viia spetsialistide poolt informatiivseid ja huvitavaid seminare, mis teadvustavad vanemaid ja noori interneti liigkasutamise riskidest ja mõjust vaimsele tervisele.

- Alkohol on Eestis kergesti kättesaadav 12 tundi ööpäevas. Riigikogus tuleks võtta vastu alkoholiseaduse muudatus, mis piiraks oluliselt alkoholi müüki. Eeskujuks tuleks võtta nt Norra riik, kus alkohol on müügil vaid ettenähtud poodides ning lahtioleku ajad on lühikesed.

Noorte vaimse tervise olulisemaks kaitseteguriks on toetav perekond ning head suhted perekonnaliikmete vahel. Vaimse tervise riskiteguriteks on alkoholi tarvitamine ja interneti liigkasutamine. Noorte vaimne tervis on seotud perekondlike suhete, alkoholi tarvitamise ja interneti kasutamisega.

Olulisemad kirjandusallikad

Klefbeck J., Ogden T. (2001). *Laps ja võrgustikutöö*. Oslo: Universitetsforlaget AS of Sehestedsg.

Mitendorf A., Sisask M., Mark L., Värnik A.(2012). Suitsiiditeema kajastamine internetis: enesetapumõtetega inimese märkamine ja abistamine. *Sotsiaaltöö*.2012/2, lk 19.

Sisask M. (2006). *Enesetappude ennetamine: Infomaterjal Pereliikmetele ja sõpradele Kuidas toime tulla Raskuste ja kriisidega*. Tallinn: ERSI.

Vaimse tervise ja heaolu Euroopa pakt. (s.a.). Kasutamise kuupäev: 10.02.2013, allikas http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervisepoliitika/Vaimne_tervis/Vaimse_tervise_ja_heaolu_Euroopa_pakt.pdf

World Health Organization (s.a.). Kasutamise kuupäev: 03.02.2013, allikas <http://www.who.int/features/qa/62/en/index.html>

LEINAS LAPSE MÄRKAMINE JA TOETAMINE KOOLIS

Autor: Kerli Niiduväli (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Anu Varep

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Lapse lein jäetakse sageli tähelepanuta. Täiskasvanud ei taha lapsi koormata surmaga seotud asjaoludega arvestades, et nad ei saa nagunii toimuvast aru. Lapsed vajavad täiskasvanute toetust ja abi, et leinaga toime tulla. Lapsi ei tohiks jätta ilma informatsioonist lähedase surmaga seotud asjaoludest. Nii tunnevad lapsed end kõrvalejäetuna ning nad ei mõista tervet pilti ja leinaga toimetulek võib olla raskendatud. Meel (Leinaleht, 2009) toob välja, et lapsed varjavad oma leina. Nad ei taha oma vanemaid kurvastada ning kui nutavad, siis ütlevad, et nutavad millegi muu pärast. Kast (1998) toob raamatus "Lein" välja, et leinaval lapsel ei tohiks tekkida tunnet, et ta on üksik. Abistaja peaks olema käepärast, kuna lapsel võib tekkida küsimusi või enda väljaelamishetki. Sellistes olukordades peaks lapsele keegi toeks olema. Kui üleelamisi ei töötata läbi ning laps ei saa eakohast toetust, võib see viia raskusteni edasises arengus. Laste elus mängib suurt rolli ka kool. Koolis on inimesed, kes toetavad ja abistavad lapsi. Leinav laps läheb kooli tagasi suhteliselt vara ning seega on oluline, et koolis oleksid inimesed, kes on tema olukorrast teadlikud. Lapse lein jääb sageli tähelepanuta ning seda eriti veel koolis. Leinaval lapsel on sageli kooli raske tagasi minna. Teda koheldakse teistmoodi ning soovitakse teada, mis on juhtunud. Selline surve võib leinavale lapsele väga rusuvalt mõjuda. Hea oleks kui kooli pedagoogid saaksid lapsele sellisel raskel ajal toeks olla. Sageli jäetakse lapsega toimunu koolis hoopis tähelepanuta või tegeletakse sellega põgusalt ja oskamatult. Paljud pedagoogid ei taha leina temast avalikult klassis rääkidagi ning seega jääbki leinas laps tähelepanuta (Gilbert, 2012, lk 6). Herkkilä (2008, lk 96) toob välja, et lapse peamine tunne nii leinas kui ka üldse elumuutustes on hämming. Hämmingut tekitavaid asju, mille on üles kergitanud lein, on raske sõnadesse panna. Laps ei mõista veel kaotuse lõplikku tähendust. Lapsed on oma rutiinis kinni, nad tahavad, et kõik püsiks endisena ning kõik oleks nii nagu varem. Seega nad ei soovi olla lasteaia- või koolirühmas selle kaotuse tõttu mingil määral erilises asendis. Sageli on parim abi tavaline argipäev. Uurimistöö **eesmärk** on kirjeldada lapse leina olemust ning analüüsida kooli teadlikkust leinava lapse märkamisel ja toetamisel.

Uurimisülesanded **eesmärgist** lähtuvalt on:

- anda teaduskirjanduse põhjal ülevaade leinast, leinareaktsioonidest ning faasidest;
- kirjeldada lapse leina ning võimalikke reaktsioone;
- välja selgitada koolipoolsed tegevused leinava lapse toetamisel;
- analüüsida pedagoogide teadlikkust lapse leina reaktsioonidest ning kogemusi leinava lapse toetamisel ja abistamisel koolis.

Teoreetiline alus

Uurimistöö teoreetilisteks lähtekohtadeks on kolm leinateooriat. Töö põhineb Erich Lindemann'i uurimusele „Symptomatology and Management of Acute Grief” aastal 1994, Kübler-Rossi viie leinamise faasi moodulile ja John Bowly neljafaasilisele leinateooriale. Psühholoog Erich Lindemann'i uurimus „Symptomatology and Management of Acute Grief” aastal 1944 rõhutas lahkunuga seotud mälestuste tahaplaanile jätmist ning leinaprotsessi olulisust leinaja vaimsele tervisele. Lindemann'i teooria järgi on põhilised ülesanded leinaprotsessis: kaotusega leppimine; kohanemine eluga ilma lahkunu läheduseta; uute suhete loomine. Teooria kohaselt on vajalik analüütiline leinatöö, mida aitab läbi viia terapeut, kes aga ei pea tingimata olema psühhiaatria haridusega (Tall, 2012). Psühhiaater Elisabeth Kübler-Ross toob oma raamatus ”On Death and Dying” aastal 1969 välja, et kui inimene on silmitsi surmaga või mõne muu ekstreemse saatusega, siis kogetakse mitmeid emotsioone. Oma raamatus toob ta esile viis kõige põhilisemat reageeringut mingile kaotusele ning seda nimetatakse Kübler-Ross mooduliks. Kübler-Ross mooduli järgi on viis leinamise faasi. Need on: eitamine, viha, läbirääkimine või tingimine, depressioon, aktsepteerimine (Kübler-Ross, 1969). Psühholoog ja psühhiaater John Bowly töötas välja neljafaasilise leinateooria raamatus „Attachment and Loss” aastal 1969. Bowly arvates oli lein muutuv ja kohanev reaktsioon, mida mõjutavad indiviidi hetke ja mineviku arusaam kaotusest. Erinevus teiste leinateooriate vahel põhineb emotsionaalsel seotusel, selle olemasolul leinaprotsessi lõpus, vajalikkus normaalsele ja tervislikule leinamisele. Emotsionaalse seotuse katkemine hõlmab endas kahetsuse tunnet, püüdlus kaotust mõista, lahkunuga suhtlemist (pildiga rääkimine, haul rääkimine) ning lootust tulevikus. Bowly neljafaasilise leina mooduli jaotus on järgmine: šokk ja tuimus; igatsus ja otsimine; meeltesegadus ja korralagedus; ümberkorraldus ja lahendus (Bowly, 1969).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uurimistöös kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit. Andmekogumismeetod on poolstruktureeritud intervjuu. Sellega saavutatakse intervjuerijaga parem kontakt/side ning õnnestub saada põhjalikumat informatsiooni (Kuusik, et al., 2010, lk 318). Selle andmekogumismeetodi positiivseks küljeks on see, et kui intervjuerijal tekib lisaküsimusi, võib ta vestluse käigus neid küsida ning saada lisainformatsiooni. Samuti saavad mõlemad osapooled kontrollida intervjuu tempot ja suunda. Negatiivseks küljeks võib olla see, et intervjueritav ei tunne end mugavalt ning ei julge kõiki oma mõtteid välja öelda. Antud uurimuses läbiviidavate intervjuude põhiteemad olid: leinava lapse märkamine ja abistamine koolis, pedagoogide enda arvamus leinast rääkimisest ning pedagoogide enda kogemuste rääkimine leinavale lastele.

Andmete analüüsi metoodika

Andmekogumismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuud. Seda lindistati. Pärast intervjuude läbiviimist autor transkribeeris andmeid. Uurimistulemusi analüüsiti ja võrreldi omavahel ning andmed kodeeriti. Andmeanalüüsimeetodina kasutatakse sisuanalüüsi.

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Valimi moodustasid kooli pedagoogid. Kõigil pedagoogidel oli leinava lapse abistamise kogemus. Nendest kolm pedagoogi on algklasside õpetajad ning kolm põhikooli õpetajad. Vastajate andmed analüüsiti koos, sest suuri erinevusi algklasside ja põhikooli õpetajate vastustest ei leitud. Intervjuu toimus privaatses ruumis intervjuerija ja intervjueritava vahel. Kõrvalisi inimesi polnud ruumi lubatud. Intervjueritavad jäid anonüümseks. Tekstinäidete juures kasutatakse respondentide nimede asemel koode.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uurimistulemustest võib järeldada, et üldjuhul pedagoogid reageerivad nutvale või kurvameelsele lapsele ning püüavad välja selgitada, mis on juhtunud. Suuremat tähelepanu pööravad pedagoogid oma klassi õpilastele, kuna nad tunnevad neid rohkem. Leina teema käsitlemine jääb koolis enamasti rääkimise tasandile. Palju oleneb klassijuhtaja kogemusest ning

kontaktist õpilastega. Pedagoogid aitaksid leinavat last kõigepealt rääkimisega. Tulemustest selgus, et leina ja surma teemadel räägitakse koolis vähe. Algklassides, kus laste arusaam surmast ei ole veel selge, on leinast raske rääkida. Koolis ei räägita leinast avameelselt sellepärast, et seda teemat kardetakse. Paljud ei tea, kuidas oleks õige viis sellel teemal rääkida. Leinast rääkimine võib esile tuua vanu tundeid ning kogemusi. Tavaliselt räägitakse leina teemal, siis kui keegi leinab. Pedagoogid on valmis leinavat last abistama ja toetama, kui selleks tekib vajadus. Nad on avatud ning võimalusel aitavad nii palju kui oskavad. Pedagoogide teadmised ei pruugi leinava lapse abistamiseks olla piisavad. Intervjuus osalenud vajavad leinateemalist koolitust, et saada näpunäiteid, kuidas mingis olukorras õigesti käituda. Ülekordamine ja meeldetuletamine on vajalik. Pedagoogid on märganud laste leinareaktsioone ning nad on nendest teadlikud. Uuringust selgus, et kui leinav laps tuleb kooli tagasi, siis ta on endassetõmbunud, hajameelne, tuim, ei reageeri enam ühelegi asjale, muutub ükskõikseks või jääb mõttesse. Sageli leinaval lapsel esineb palju puudumisi, õppeedukus langeb ning on keskendumisraskused. Kui pedagoog näeb, et lapsel on raskusi koolitöödega, siis nad püüavad teda aidata ning välja selgitada, millist abi ta vajab. Uurimistulemustest saab järeldada, et nad on olnud lapsele toeks ja abiks. Pedagoogid on klassikaaslastele selgitanud, mis on juhtunud ning kuidas tuleks käituda. Õpetajad annavad lapsele mõista, et nad on ta jaoks olemas, kui ta seda vajab. Pedagoogid püüavad leinavat last toetada ja abistada nii palju kui nad suudavad ning saavad. Uuringus osalenud koolile soovitab töö autor osaleda leinateemalisel koolitusel. Nii saab vajalikke näpunäiteid, kuidas teatud olukorras leinavat last abistada ning toetada. Klassijuhataja on enamasti kursis oma õpilaste olukorraga ning nad on teadlikud, kui klassis on leinav laps. Klassijuhatajad võiks informatsiooni jagada ka teistele õpetajatele, et kõik oleks selle lapse olukorraga kursis. Nii saavad pedagoogid oma tunnimaterjalid läbi mõelda, et mitte puudutada teemat, mis on leinavale lapsele valulik. Kõik õpetajad saavad leinavat last vajadusel abistada ja toetada. Oluline on, et leinav laps ei jääks kodus ega koolis tähelepanuta. Sageli tundub, et lähedase kaotus ei ole lastele raske, sest nad jätkavad oma igapäevaste toimingutega. Tegelikult keegi ei tea, mis lapse sisimas toimub. Leinav laps vajab tähelepanu ning täiskasvanu toetust.

Olulisemad kirjandusallikad

Arro, S.(2001). *Laps surmaga silmitsi*. Tallinn: Tänapäev.

Arro, S., Jakobson,E. (2003). *Silmitsi lapse surmaga*. Tallinn: AS Pakett trükikoda.

- Gilbert, I., (2012). *Väike raamat suurest leinast*. Tartu: Kirjastus Studium
- Jaakko Herkkilä, T. H. (2008). *Koos leinava lapsega*. Tallinn: Eesti lastekaitse liit.
- Kaplan, R. M. (2005). *Kuidas lohutada, kui te ei tea, mida öelda*. Tallinn: ERSEN.
- Kast, V. (1998). *Lein*. Tartu: Johannes Esto Ühing.
- Kübler-Ross, E. (1969). *On Death and Dying*. Scribner. Kasutamise kuupäev: 07.05.2013,
allikas: <http://www.ekrfoundation.org/five-stages-of-grief/>
- Perry, B. *The Child's Loss: Death, Grief and Mourning*. (s.a.). Kasutamise kuupäev:
01.05.2013, allikas: http://teacher.scholastic.com/professional/bruceperry/child_loss.htm

NOORED KOHTINGUVÄGIVALDA OHVRINA

Autor: Tiina Toost (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Anu Leuska

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Paarisuhte vägivald ja kohtinguvägivald on teemad, mis tekitavad inimestes emotsioone. Noorte kohtinguvägivald on Eestis suhteliselt uus mõiste ja sellele on vähe tähelepanu pööratud. Esimestes kohtingusuhetes kogetud vägivald võib mõjutada noore enesekindlust ja sellest tulenevalt võib neil edaspidises elus olla raskem luua täisväärtuslike suhteid. Sellest probleemist on vaja hakata rääkima ja on vaja süsteemselt uurida, et noortel oleks lihtsam otsida ja saada abi. Uurimistöö **eesmärk** on välja selgitada noorte teadlikkus kohtinguvägivallast ja nende kokkupuude vägivallaga lähisuhetes. Töös antakse ülevaade sotsiaalse õppimise teooriast, paarisuhtevägivallast ja kohtinguvägivalla olemusest ning uurimuse eesmärgist tulenevalt otsitakse vastust viiele küsimusele:

1. Millised on noorte teadmised vägivallast lähisuhetes?
2. Kuidas noored saavad aru kohtinguvägivallast?
3. Kui paljud noored on kohtingusuhetes kogenud vägivalda?
4. Millist vägivallaliiki kasutatakse noorte lähisuhetes kõige enam?
5. Kellele räägib noor kogetud vägivallast?

Teoreetiline alus

Töö teoreetiliseks tagapõhjaks on sotsiaalse õppimise teooria, mis selgitab vägivaldset käitumist kui õpitud käitumist, mille kohaselt inimese vägivaldset käitumist kujundavad sotsiaalsed suhted. Lähisuhtevägivald (LSV) on sotsiaalne probleem, mida ei saa jätta tähelepanuta. Vähe on räägitud sellest, kuidas noored vägivaldses suhtes toime tulevad. Lapsepõlves kogetul on inimese edaspidistele suhetele suur mõju. Vägivald võib suhtes vallanduda vähehaaval ning aja jooksul intensiivistuda. Kui on aga teada, millele tähelepanu pöörata, on võimalik varaseid märke vägivaldsusest ära tunda ja võtta kasutusele meetmeid vägivallatsejast eemale hoida.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Töös kasutas autor kvantitatiivset uurimismeetodit, mis võimaldas arvulist mõõtmist ja mõõtmistulemuste saamist. Kogutud materjali abil püütakse kirjeldada, võrrelda ja seletada nähtusi. Empiiriliste andmete kogumiseks kasutati ankeetküsitlust. Ankeetküsitluses oli kokku 19 küsimust, neist 18 valikvastustega, millest osadele oli võimalik lisada vastus vabas vormis ja üks avatud küsimus. Küsimustiku koostamise aluseks oli Kati Nõmme poolt 2007. aastal noorte seas läbi viidud uuringu “Noorte käsitletud kohtinguvägivallast” küsimused, mida kohandati käesolevale uuringule sobivaks.

Andmete analüüsi metoodika

Uurimuses on kasutatud statistilist analüüsi. Välja on toodud tulemuste protsentuaalne jaotus. Andmete töötlemisel kasutati MS Exceli andmetöötlusprogrammi.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Kuna küsimustik oli mõeldud noortele vanuses 16-18 eluaastat, siis enne küsimustele vastamist oli vajalik saada lapsevanemate nõusolek, et nende lapsed võivad uuringus osaleda. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ja anonüümne. Uurimuses osalejatele anti enne küsimustele vastamist teada, et autor kasutab küsitlusel saadud andmeid lõputöös. Eetilisest aspektist lähtuvalt vastavalt Isikuandmete kaitse seadusele tagati kõikidele osalejatele konfidentsiaalsus. Saadud andmeid ei seostata konkreetsete isikutega ja ei väljastata kolmandatele isikutele. Uuritava valimi moodustasid Rakvere linna ühe üldhariduskooli 10. klasside õpilased, vanuses 16-17 eluaastat, kuna selles vanuses hakkavad tekkima esimesed tõsised suhted ning sel ajal on tähtis arendada ja suunata noori austuse ja vägivalda vabade suhete poole. Uuringus osales kokku 71 õpilast. Nendest 39 on või on olnud suhtes ning käinud kohtamisel.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Noorte teadlikkus kohtinguvägivallast on väike, enamasti peetakse seda kohtamisel või vahetult pärast seda kogetud vägivalda. Arvatavasti tulevad noored seda sõnast kohtamine, kuid oli ka paar noort, kes teadsid täpset definitsiooni. Eestis on kohtinguvägivallale antud järgmine seletus: „... on igasugune füüsiline, vaimne või seksuaalne vägivald partnerite vahel, kes veel koos ei ela“. Enamasti esinebki seda teismeliste kohtingusuhetes, „käimise“ faasis. Suurem osa noortest peab vägivallaks füüsilist vägivalda ja lähisuhte vägivalda liikidest „meesterahva poolt oma partneri suhtes toimepandud vägivalda“. Suhtes olnud ja kohtamisel käinud noortest on partneripoolset vägivalda kogunud tüdrukutest 97% ja poistest 89 %. Enim kogeti vaimset

vägivalda nagu armukadedus ja partneri kontrollivad tegevused (73% vastanutest). Kokkuvõtvalt võib öelda, et noorte kohtingusuhetes esineb erinavat vägivalda ja selle ohvriks võib langeda igaüks. Sõltumata vägivalla liigist võib see põhjustada trauma ja see võib avaldada mõju terve elu jooksul. Et hoida ära hilisemaid psüühilisi ja füüsilisi kahjustusi oleks vaja märgata vägivalla ilminguid juba suhte algusjärgus. Kui noor ei ole veel loonud suhteid või kogunud kohtingusuhetes vägivalda võiks mõelda selle peale mida ühelt suhtelt oodatakse, kui väivald selles on välistatud, siis on lihtsam leida lahendust ja teha otsus suhte lõpetamiseks või jätkamiseks. Noored räägivad oma vägivalla kogemustest sõpradele mitte aga vanematele ja spetsialistidele. Võimalik, et räägitakse just sellistele sõpradele, kellel on samasugused probleemid. Eakaaslastelt saadakse mõistmist ja toetust. Abi otsimisega võib kaasneda häbi ja allasurutuse tunne, inimväarikus ja iseseisvustunne võivad olla ohustatud. Vanematelt kardetakse saada halvaks panu ja mittemõistmist. Tüdrukud räägivad sagedamini oma partneri vägivaldsest käitumisest kui poisid. See võib tuleneda sellest, et tüdrukute omavahelised suhted on lähedasemad ja nad räägivad endast ja suhetesse puutuvatest asjadest rohkem. Või ka sellest, et tüdrukud kogevad suhetes rohkem vägivalda. Poistel on aga raskem oma tundeid ja mõtteid sõnadesse panna, kuna neid ei ole toetatud või julgustatud seda tegema.

Olulisemad kirjandusallikad

- Aaltonen, J. (2012). *Turvataitoja Nuorille - Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn*. Kirjoittaja ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes print – Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Bancroft, L. (2006). *Miks ta seda teeb? Kuidas mõtlevad vihased ja kontrollivad mehed*. Tartu: Tartu Naiste Varjupaik.
- Johnson, M.P. (2008). *A typology of domestic violence. Intimate terrorism, violent resistance and situational couple violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Kase, H. (2004). *Lähisuhtevägivald*. Tallinn.

II SOTSIAALTÖÖ EAKATEGA

HOOLDEKODU KLIENTIDE JA SOTSIAALALA TÖÖTAJATE TÕLGENDUSED INIMVÄÄRSEST ELUST JA VÄÄRIKAST SURMAST

Autor: Ülle Kasuk (lõpetanud 2013)

Juhendaja: Merje Õun

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Ühiskonnad tunnustavad inimväärlikust kui fundamentaalset põhiväärtust ning selle tagamine kuulub kahtlemata ühiskondlike põhiküsimuste hulka. Maruste (2004) järgi on inimväärlikuse printsibist tulenevalt igapäevaelus õigus enesemääratlusele, terviklikkusele ja personaalsusele. Ühiskonna kohuseks on tagada indiviidide inimväärlikus. Igas ühiskonnas on oma kultuurilised erinevused, lisaks sellele on igal inimesel religioossed ja ideoloogilised uskumused. Inimväärne elu tähendab ka seda, et inimesel on õigus nõuda inimväärset elu lõppu. Tuginedes enesemääratlusõigusele ja autonoomiale, saab iga indiviid mõtestada lahti selle, mida tähendab just tema jaoks väärlik elu lõpp. Elulõpu eetika aktuaalseks teemaks tänapäeval on eutanaasia. Soov kontrollida oma elu ja surma paneb selle üle rohkem arutlema ja üha enam levivad riikides üleskutsed eutanaasia legaliseerimiseks. Eestis käsitletakse tahtlikku tapmist kuriteona, mistõttu on välistatud ka halastussurma rakendamine. Lõputöö **eesmärk** oli analüüsida hooldekodu klientide ja sotsiaalala töötajate tõlgendusi, et välja selgitada, mida nad mõistavad inimväärse elu ja surmana. Uurimisküsimused eesmärgi täitmiseks olid:

1. Millised seadusandlikud aktid reguleerivad elu ja surmaga seonduvat?
2. Milline on eutanaasia olemus, selle erinevad liigid ja vastandlikud käsitlused?
3. Millised on klientide ja sotsiaalala töötajate tõlgendused inimväärsest elust ja väärlikast elu lõpust?
4. Kuidas mõjutab klientide suhtumist eutanaasiasse neid ümbritsev keskkond, suhted, tervises seisund või religioosne pühendumus?
5. Mis on põhilised argumendid, mille puhul ollakse eutanaasia poolt või vastu?

Teoreetiline alus

Uuringus lähtuti sellest, et olulisimaks inimõiguseks on õigus elule ja õigus inimväärlikusele.

Teaduskirjandusele tuginedes leiti, et passiivse ja kaudse eutanaasia puhul on tegemist abiga

suremisel, mille puhul vähendatakse vaevu ja valusid. Mis puudutab enesemääramisõigust ja passiivset soovitud eutanaasiat, siis sellisel juhul austatakse inimese soovi ravi mittealustamise või alustatud ravi lõpetamisega. Soovimatu passiivse eutanaasia korral on saavutatud konsensus ning eetikakomiteedesse kaasatakse peale arstide ka sotsiolooge ja religioonide esindajaid, kes osalevad lõppotsuse tegemisel. Aktiivne eutanaasia eeldab kõrvalolija sekkumist, seega mitte abi suremisel, vaid suremiseks. Eestis on see keelatud ja karistatav. Lubatud on see vähestes riikides, sest enamik riike siiski kaitseb inimelu puutumatus. Tugevamad eutanaasiat toetavad argumentid on enesemääramisõigus, kannatused ja kaastunne ning õigus väärrikale surmale. Aktiivse eutanaasia vastaste olulisemateks argumentideks on elu pühaduse ja puutumatus kontseptsioon ning inimelu tahtliku lõpetamise akti otsene vastuolo arsti kutsetikaga.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Lõputöös kasutati kvalitatiivset meetodit. Kokkupuuted eakatega on näidanud, et kõige parema ja usalduslikuma suhte saab luua just vabas vormis vestlusega. Seetõttu kasutati uurimistöös avatud küsimustega intervjuud. Intervjuu võimaldas saada isiklikumat informatsiooni ja selgitada respondentidele küsimusi. Respondendid olid teadlikud, et intervjuud salvestatakse diktofoniga.

Andmete analüüsi metoodika

Diktofoniga salvestatud intervjuud transkribeeriti. Andmete analüüsimiseks loeti intervjuude tekstid korduvalt läbi. Järgnevalt tõsteti tekstis esile lõigud, mis töö autori jaoks näisid tähtsamad ja väljendasid olulisemaid mõtteid. Seejärel tuletati koodid. Sarnaste tunnuste järgi grupeeriti need kategooriateks.

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Valimi moodustasid neli hooldekodu klienti ja neli töötajat. Lähtuti sellest, et hooldekodud paikneksid erinevates maakonna piirkondades. Respondendid osalesid uuringus vabatahtlikult. Intervjueeritavad jäid anonüümseks. Välja toodi vanus, sugu, perekonnaseis, haridus ja elukutse, inimese tervislik seisund ja usuline kuuluvus. Kuna tegemist on delikaatsete isikuandmetega, siis teavitati respondente sellest ning andmed on uurimistöös välja toodud respondentide nõusolekul. Saadud andmeid ei seostatud konkreetsete isikutega, vaid garanteeriti anonüümsus ja andmeid ei väljastata kolmandatele isikutele.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uuringu tulemusena selgus, et hooldekodu kliendid näevad inimväärse elu tingimustena füüsilise ja vaimse tervise olemasolu, häid sotsiaalseid suhteid ning inimväärkuse austamist. Leiti, et inimväärkuse sõltub suurel määral isikliku toimetulekuvõime olemasolust või selle puudumisest. Uuringust selgus, et väarika surmana näevad kliendid võimalust lahkuda elust suurte piinade ja kannatusteta, mis eeldab ka arstiabi head kättesaadavust. Leiti, et meditsiiniõe teenus hooldekodus tagab klientide rahulolutunde. Väarikas surm ei pea olema eutanaasia palumine. Väarikalt surra saab ka juhul, kui surijale on tagatud arstiabi, kohtumised lähedastega, psühholoogi ja vajadusel ka vaimulikuga. Üksindus, katkenud suhted või konfliktid lähisuhted tekitavad hooldekodu klientides tihti üleliigsuse tunnet ja surmamõtteid. Head suhted seevastu annavad elule mõtte. Olulise võimaliku eutanaasia kaalutluse põhjusena tõid hooldekodudes elavad mehed välja oma hirmu kaotada abitu tervises seisundi tõttu isiklik sõltumatus. Uuringu tulemusena leiti, et hooldekodu kliendid ei poolda aktiivset eutanaasiat. Väärtustati inimelu pühadust, seda nii religioosse taustaga klientide kui mitteusklike seas. Olulise vastuargumendina toodi välja õigus elule. Leiti, et mitte mingil juhul ei tohiks arst olla elu kustutaja, sest see vähendab usaldust arsti kui tervendaja vastu. Üks olulisem argument eutanaasia poolt on inimese enesemääramisõigus. Üllatuslik oli see, et hooldekodu kliendid ei toetanud seda. Kõik olid seisukohal, et inimesel ei ole õigust otsustada oma surma üle. Selgus, et pooled sotsiaaltöötajad ei pea inimväärseks elu, mis on kaotanud kvaliteedi raske kehalise haiguse tõttu. Leiti, et mõnes hooldekodus ei suudeta väheste rahaliste ressursside tõttu tagada klientide inimväärset hooldust. Religioosse taustaga töötajad tagavad klientidele parema toetuse ja hingehoiu viimsel tunnil. Selgus, et puudu jääb klientide toetamisest viimsel tunnil. Ühise probleemina toodi välja kremeerimine. Aktiivset eutanaasiat toetas üks töötajatest, toetudes kaastunde ja kannatuste argumentidele. Teised leidsid, et soov eutanaasiaks võib olla inimese hetkemõte, võib ette tulla ärakasutamist, eakate survestamist ning ühiskond ei peaks loobuma inimelu pühaduse printsiibist. Läbiviidud uuringust selgus, et inimväärse elu oluliseks komponendiks nii klientide kui ka sotsiaaltöötajate tõlgenduses on eelkõige head omavahelised suhted. Kuid hooldekodu klientidel ei ole tihtipeale kellegagi suhelda ega oma mõtteid vahetada. Vajalik oleks hingeabi osutava spetsialisti olemasolu hooldekodus. Väarikas surm ei ole mitte eutanaasia, vaid inimese toetamine viimse eluhetkeni.

Olulisemad kirjandusallikad

DeMarco, D., Wiker, B. (2012). *Surmakultuuri arhitektid*. Tallinn. Elukultuuri Instituut.

Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse*. Tallinn. Juura.

Mason, J. K., McCall Smith R. A. (1996). *Õigus ja meditsiinieetika*. Tallinn. Õigusteabe AS
Juura.

Nõmper, A., Sootak, J. (2007). *Meditsiiniõigus*. Tallinn. Kirjastus Juura.

Sootak, J. (1995b). *Abi suremisel või suremiseks?* – *Juridica*, nr 8, lk 334-336.

DEMENTSE EAKA KODUS HOOLDAMINE OMASTEHOOLDAJATE HINNANGUL

Autor: Marika Klaamann (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Meeli Männamäe

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Tänapäeva ühiskonna üks aktuaalsemaid teemasid on elanikkonna vananemine. Tulenevalt erinevatest haigustest vanemas eas on vanuri lähedastel ja kohaliku omavalitsuse sotsiaalhoolekandesüsteemil oluline roll väarika vananemise kontekstis. Sagedaseim probleem vanemas eas on dementsus. See on progresseeruv ajuhaigus, mille puhul esinevad olulised käitumishäired. Dementne vajab sageli kõrvalist abi ja hooldust (Linnamägi, *et al.*, 2008, lk 5). Kuna sageli arvatakse, et väarikam ja turvalisem on haigel eakal viibida oma lähedaste keskel, tingib see omaste hoolduse vajaduse, millest tulenevalt muutub omaste jaoks dementsuse omakse eest hoolitsemine justkui tööks. Dementsuse eaka hooldamine kodus vajab uurimist seetõttu, et teadaolevalt on Eestis kohaliku omavalitsuse võimalused omastehooldajaid aidata piiratud, kuna rahalisi ressursse sotsiaalvaldkonnas napib. Seetõttu on enamasti peamine koormus omastehooldajate enda õlul ning vajalik on analüüsida dementsuse haige hooldajate toimetulekuprobleeme ja olemasolevate võimaluste kasutamist. Teija Toivari (2012) on oma magistritöös toonud välja, et suuremates linnades on dementsuse omakse hooldamisel võimalus kasutada mitmeid tugisüsteeme ja toetusvõimalusi. Tema sõnul oleks vaja uurida ka samu teemasid maapiirkondades. Eelnevast lähtudes keskendub uurimistöö maapiirkondades elavate dementsete hooldamise küsimustele, et leida vastuseid, mil määral on maapiirkondades elava dementsuse eaka omastest hooldajatel võimalus toetust ja tugisüsteeme kasutada. Töö **eesmärk** on kirjeldada dementsuse eaka kodus hooldamise probleeme ning tuua välja arvamused ja hinnangud riikliku toetus- ja teenustesüsteemi kohta. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised ülesanded:

- analüüsida dementsuse eaka koduse hooldamisega seotud probleeme omastehooldajate hinnangul;
- tuua välja omastehooldajate arvamused olemasolevate riiklike võimaluste kasutamise kohta dementsuse eaka hooldamisel;
- tuua välja maapiirkonna inimeste probleemid seoses dementsuse eaka kodus hooldamisega.

Teoreetiline alus

Uurimistöö lähtub kolmest teoreetilisest lähtekohast: ühiskonna vananemine, süsteemiteooria ja sotsiaalkonstruktivism. Rahvastiku kiirest vananemisest on saanud ülemaailmne probleem. Kui ühiskonnas on eakaid (65+) üle 7%, siis peetakse ühiskonda vananevaks (*Eakad inimesed*, 2013). Viimase kümne aasta jooksul (2001-2011) on Statistikaameti andmetel kasvanud 65-aastaste ja vanemate arv Eestis ca 10%. Eakal inimesel, kes küll ei suuda enam iseseisvalt toime tulla, soovib aga siiski elada nii kaua kui vähegi võimalik oma kodus, peaks see olema võimalik. Kodus elamine on eakale või puudega inimesele rehabiliteerimise seisukohast ja taandarengu aeglustamise seisukohast parem kui hooldus hoolekandetasutuses. On kindlaks tehtud, et dementsus areneb tuttavas keskkonnas aeglasemalt kui tundmatus kohas (Jonuks, et al., 2002, lk 4). Samas dementse eaka kodus hooldamine toob kaasa suured muutused lähikondsetele, vajab toetavat tugisüsteemi ja -teenuseid. Süsteemiteooria kohaselt on eesmärgiks aidata inimestel realiseerida eluülesandeid, vähendada pingeid ning saavutada kliendile olulisi eesmärke ja väärtusi. Mitendorf vahendab sotsiaaltöö teooriate ja meetodite käsitlemisel Pincus ja Minahan (1973) esitatud suunda, mis rakendab süsteemiteooria ideid. Nende lähenemisviisi aluseks on printsiip, et inimeste rahuldav elu sõltub nende lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest, seetõttu tuleb tegeleda süsteemidega (Mitendorf, 2010). Sotsiaalse konstruktivismi idee pärineb Bergerilt ja Luckmannilt (1971). Sotsiaalkonstruktivistlikule ideele toetudes on inimese 'reaalsus' teadmine, mis juhib inimese käitumist, kuid kõigil on reaalsusest erisugune ettekujutus. Me jõuame ühisele arusaamisele sellest oma teadmiste vahetamise kaudu erinevates sotsiaalsetes protsessides, mis objekteerivad reaalsuse. Sotsiaalne tegevus kaldub muutuma harjumuseks, nii et meil on ühine arusaam sellest, kuidas asjad peavad olema ja me käitume vastavalt sotsiaalsetele kokkulepetele, mis kujunevad ühise teadmise pinnalt (Noormets).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uuringu üldine disain on kvalitatiivne. Kvalitatiivne iseloom avaldub tegeliku elu ja toimetuleku peegeldusena. Andmekogumismeetodina kasutatakse antud töös intervjuud. Uuringu käigus kogutud andmetes püütakse leida sarnasusi, mis võimaldavad teha üldistusi. Uurija ülesanne on tõlgendada võimalikult tõetruult kogutud infot ja püüda vähendada andmete moonutamist võimaldavaid mõjutusi. Uurimisvahendina intervjuu kasutamise poolt on asjaolud, et uuritakse väikest arvu inimesi, vastajad on kättesaadavad ning materjal on tundlik ja selle käsitlemine nõuab usaldust (Hirsjärvi, et al., 2007, lk 152). Intervjuu alguses tutvustati vastajale uuringu vajalikkust ja tehnilist teostust. Kõigilt vastajatelt sai intervjuueerija loa salvestada intervjuu diktofoniga. Salvestamise võimalus oli abiks vestluseks sobiva õhkkonna loomisel ning teemasse süvenemisel. Ühe intervjuu kestus oli ligi tund aega.

Andmete analüüsi meetodika

Andmete analüüsimisel kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Andmete analüüs algas intervjuude transkribeerimisega. Alguses loeti teksti korduvalt, et tunnetada tervikut. Seejärel leiti intervjuueeritavate vastuste põhjal kolm põhilist teemat (probleemid ja kitsaskohad hooldajate tervise- ja elukorraldusega seondult; hooldamise korralduslikud aspektid; toetusüsteem dementse eaka kodus hooldamise korral), mille puhul lähtuti uurimisküsimustest. Hiljem lisati alateemad, mis laiendavad loetletud teemaküsitlusi. Uuringutulemuste analüüsis on esitatud põimituna arutleva teksti ja väljavõtetega intervjuuküsimuste vastustest. Uuringutulemused esitatakse kirjaliku tekstina, milles tuuakse välja analüüs ja olulisemad järeldused.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Uuringus osalejate kontaktide leidmiseks kasutati mugavusvalimi meetodit. Infot dementse eaka omastehooldajate kohta saadi tutvusringkonnast. Uurimise valimi puhul on tegemist ka eesmärgipärase valimiga, see võimaldab uurida konkreetset sihtgruppi, kelleks olid omastehooldajad just maapiirkonnas. Kokku osales intervjuudes seitse inimest. Kõik valimis osalenud uuritavad elavad maapiirkondades Lääne-Virumaal ja Harjumaal. Uurimisandmete kogumise kindlustamiseks tagati kõigile uuringus osalejatele anonüümsus ning saadud andmeid esitatakse analüüsitulemustes vastavalt kodeerituna. Uurimisandmeid ei tooda välja tabelina, et poleks võimalik uuritavaid tuvastada.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uuringu tulemusi analüüsidest võib kokkuvõtvalt tõdeda, et hooldajate kogemused meditsiinivaldkonnas on vähesed. Puudulikud olid teadmised ka sotsiaalsüsteemist, vaatamata

üsna pikaagesetele omastehooldajaks olemise kogemustele. Uuringust tulenevad järeldused on järgmised:

- maapiirkonnas elava dementse eaka omastehooldajate hinnangud oma majanduslikule ja sotsiaalsele toimetulekule on seotud teda ümbritseva mitteformaalse tugivõrgustiku (perekond, lähedased, naabrid, jt) toetusega;
- ühiskonnas loodud süsteemide toetust ei taju maapiirkonnas elavad omastehooldajad eriti selgelt;
- hooldajate võimalused oma hobidega tegeleda ja oma vaba aega isiklikuks otstarbeks või taastumiseks kasutada on suurel määral seotud kogukonnast ja sugulastelt saadava abiga;
- dementset eakat abistavate teenuste olemasolu ja nende teenuste kasutamise võimalused (nt koduhooldusteenus, päevakesuse teenus) on maapiirkondades vähe kättesaadavad.

Kokkuvõttes võib öelda, et maapiirkondades elavatel dementset eakat hooldavatel omastel on keeruline oma endist elustandardit säilitada, kuna toetussüsteemide kättesaadavus on puudlik. Hooldajate sotsiaalset toimetulekut aitab toetada mitteformaalsete tugistruktuuride toetus ja kogukonna tugi.

Olulisemad kirjandusallikad

- Kauber, M., Ehasalu, A. (2011). *Eaka toeks. Käsiraamat eakatele jõu ja nõu saamiseks*. Tallinn: Ortwil.
- Lausvee, E. (2008). Naiste stress eaka vanema hooldamisel ja selle vältimise võimalused. *Sotsiaaltöö ajakiri, nr 6*, 10-11.
- Linnamägi, Ü., Braschinsky, M., Saks, K., Võrk, E., Läätš, T. (2008). *Käsiraamat dementsete haigete hooldajale*. Tallinn: Iloprint.
- Saks, K., Tammaru, M., Tiit, E-M., Võrk, E. (2007). *Dementsusega inimeste hooldamise probleemid ja hooldusteenuste arendamise vajadus Eestis*.
- Tulva, T. (Koost). (2005). *Eaka heaolu ja toimetulek*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Võrk, E. (2003). *Dementsete eakate omastehooldus: hoolekande teenuste väljaarendamise võimalused*. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Ülikool.

III SOTSIAALTÖÖ PEREGA

MITMEKULTUURILINE KOMMUNIKATSIOONIS

PEREKOND

KULTUURIDEVAHELISES

Autor: Kristel Enkel (lõpetanud 2014)
Juhendaja: Anu Varep

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Seoses Eesti Euroopa Liitu astumisega avanesid eestlaste jaoks paljude riikide piirid. Kehv majanduslik olukord, mis väljendub peamiselt tööpuuduses ja madalates palkades on peamised põhjused, miks paljud Eesti inimesed on kodumaalt lahkunud. Kuna mitmekultuurilised abielud sagenevad kõikjal maailmas, sealhulgas ka Eestis, on uurimistöö teema aktuaalne. Teadmised kultuurierinevustest on sotsiaaltöötajatele kasulikud, sest igapäevatoos võib ette tulla olukordi, kus kliendiks on võõramaalane või tema perekond, kes vajavad lisaks abistamisele ka mõistmist. Üleilmastunud maailmas omavad noored sarnaseid väärtusi ja arusaamu, seega näivad erinevused olevat vaid pinnapealsed. Kiire maailma muutumine toob endaga kaasa selle, et traditsioonilised sotsiaalsed piirangud varisevad kokku, tekitades põlvkondadevahelisi lõhesid, mis panevad noori tundma end juurtetuna ja seega ka avatumaks abielule kellegagi teiselt maalt. (Romano, 2003, lk 15) Algselt jäävad vanemad ja teised pereliikmed tahaplaanile, kuid ajapikku jõuab ka nendeni teadmine, et tulevane uus pereliige on hoopis mõne teise rahvuse esindaja. Seega seisab päritoluperel ees kohanemine uue olukorraga, mis nõuab väärtushinnangute ja tõekspidamiste muutmist. Lõputöö **eesmärk** on analüüsida pereliikmete tõlgendusi multikultuursete perede olemusest ning kultuuridevahelisest kommunikatsioonist perekonnas. Eesmärgi täitmiseks püstitas autor järgmised ülesanded:

- selgitada välja multikultuursuse olemus peresuhtes;
- analüüsida kultuuridevahelist kommunikatsiooni perekonnas;
- analüüsida pereliikmete suhtumist võõramaalasest pereliikmesse.

Teoreetiline alus

Uurimistöõ teoreetilisteks alusteks on sotsiaalpsühholoogilised mudelid, milleks on rolliteooria, kommunikatsiooniteooria ning kultuuridevahelise kommunikatsiooni teooria. Rolliteooria aitab mõista inimesega toimuvat (Payne, 1995, lk 128). Rolliteooria käsitleb meie suhteid teiste inimestega ja seda, kuidas nende ootused ja reaktsioonid sunnivad meid reageerima teatud viisil. Roll on kogum ootusi või käitumisviise, mis on seotud asendiga sotsiaalses struktuuris. Rolliteooria on seotud strukturaal-funktsionalistliku teooriaga sotsioloogias ning moodustab osa sellest (*Ibid*, lk 128). Rolliteooria aitab selgitada, kuidas sotsiaalsed suhted mõjutavad igat üksikut indiviidi, strukturaal-funktsionalistlik lähenemisviis viib seega eelduseni, et rollid on olemas ning moodustavad ühiskonnasuhetes olulise osa, ilma, et seaksime kahtluse alla nende suhete kohasust ja muutmise vajadust inimese ja ühiskonna kui terviku kasuks. Rolliteooria ei tarvitse esitada situatsiooni sekkumise vahendeid, sest ta ei paku käitumise muutuse tehnikaid ega emotsioonide käsitlemise viise, samuti võimalusi töötada inimeste personaalsete reaktsioonidega rollikonfliktile – rolliteooria lihtsalt toob kõik selle esile. See, kuidas me oma rolle mõistame, mõjutab ka seda, kui hästi me tuleme toime muutustega (Payne, 1995, lk 130). Kommunikatsiooniteooria olemuseks on see, kuidas inimesed suhtlevad teiste inimestega kellega nad kokku puutuvad. Suhtlemine on inimeste tähtis emotsionaalne vajadus ning suheldes teiste inimestega sõltub inimeste elukvaliteet sellest kuidas kommunikatsiooni edasi antakse ning seda vastu võetakse. Seega on sotsiaaltöötajal olulisel kohal ära tunda erinevaid sõnumeid, mida edastab klient teistele inimestele ja millise sisuga on vastused. Perekonna- ja grupisisene kommunikatsioon tavaliselt kordab omaseks saanud mustrit ja on ettearvatav, seda ka väikelaste puhul. Kommunikatsioonimuster on ringikujuline põhjus-tagajärg, olles perekonnas sügavalt juurdunud. Mudel aitab sotsiaaltöötajal mustrid ära tunda ning negatiivse mustri olemasolul saab olemasolevat mustrit muuta, võttes kasutusele uued või teistsugused kommunikatsioonimeetodid. (Sergo, 1995, lk 120) Geert Hofstede on maailmas tuntuim Hollandi sotsiaalpsühholoog, kes lõi esimesena empiirilisel tõendusmaterjalil põhineva kultuuridimensioonide mudeli, mis aitab kirjeldada erinevaid rahvuskultuure viie dimensiooni abil. Need dimensioonid on: identiteet- tundud kui individualism/kollektivism- iseloomustab rühma ja indiviidi vahelist suhtlust, hierarhia- nimetatud kui võimudistants, sugu- maskuliinsus/feminiinsus , tõe-ebakindluse talumine ja ajaline mõju- pikaajaline orientatsioon/lühiajaline orientatsioon. (Hofstede, *et al.*, 2004, lk 64-70; 294).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uurimus viidi läbi, kasutades kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivne lähenemine andis autorile võimaluse mõista multikultuurse pere olemust, kuna hinnanguid andsid nii lapsevanemad kui ka õed/vennad. Andmekogumismeetodina kasutas autor poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuu koosnes kahest osast, millest esimene keskendus üldistele andmetele. Näiteks selgitati välja, millises riigis elavad pereliikmed, mis rahvusest on uus pereliige, mis põhjustel lahkuti Eestist jne. Teises osas esitas autor küsimusi, mis puudutasid omavahelisi suhteid ja suhtlemist ning suhtumist kultuurilistesse erinevustesse. Näiteks püüdis autor välja selgitada kuidas pereliikmed ise mõtestavad lahti multikultuursuse mõistet seoses perekonnaga või seda, milliseid erinevusi on märganud.

Andmete analüüsi metoodika

Autor lindistas kõik intervjuud diktofoniga ning hiljem transkribeeris need kirjalikuks tekstiks, et neid hiljem analüüsida. Andmete analüüsimiseks kasutas autor tavapäraselt sisuanalüüsi. See osutus vajalikuks sellepärast, et käesoleva teema kohta pole piisavalt uurimisandmeid või puuduvad teooriad. Tavapärase kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul esitatakse teooriad või muud uurimistulemused uurimistöö arutelu osas. Tavapärase lähenemise eelis on info saamine otse uuritavatelt, ilma et juhitudaks eelnevalt määratletud kategooriatest või teoreetilistest lähtekohtadest. Raskusi võib valmistada konteksti täielik mõistmine ja võtmekategooriate leidmine (Laherand 2008, lk 290- 292).

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Uurimuse valimi moodustasid neli lapsevanemat ning kaks õde/venda. Kokku osales uurimuses kuus pereliiget. Nendest neli olid emad ning üks vend ja üks õde. Uuriija peamiseks kriteeriumiks valimi koostamisel oli see, et abielu või kooselu kestvus pidi ületama kahte aastat. Andmetöötluse perioodiks andis uuringu läbiviija osalejatele koodid. Respondendid osalesid uurimuses vabatahtlikult. Eelnevalt tuli selgitada intervjuu eesmärki ja selle sisu. Autor pidi veenma intervjuueeritavaid selles, et soovib teada nende isiklikku arvamust temast lähtuvalt ning seda, et eesmärk ei ole uurida delikaatseid eraelulisi üksikasju. Samuti oli vaja veenda neid selles, et autor lähtub konfidentsiaalsuse printsiibist ning uurimuses ei kasutata nende nimesid, aadresse ning lindistusi ei esitata kolmandatele isikutele. Seejärel sai autor loa intervjuu lindistamiseks. Intervjuu toimumise koha ja aja valisid respondendid. Kõik kuus intervjuueeritavat

on sündinud, kasvanud ja elanud Eestis. Neli respondenti elavad Eestis ja kaks vastajat elavad ja töötavad Soomes. Üks neist on elanud Soomes 22 aastat ja omab soome kodakondsust, kuigi on rahvuselt eestlane. Teine on elanud ja töötanud Soomes üheksa aastat.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida pereliikmete tõlgendusi mitmekultuuriliste perede olemusest ning kultuuridevahelisest kommunikatsioonist perekonnas. Teema on aktuaalne, kuna mitmekultuurilised abielud/kooselud on sagenenud kõikjal maailmas. Intervjuudest tuli välja, et omavaheline suhtlemine välismaal elavate sugulastega toimub peamiselt telefoni teel või kasutatakse internetis erinevaid võimalusi. Populaarseimaks osutusid videokõned Skype'iga, mis võimaldavad lisaks helile edastada ka pilti. See on oluline, kuna see annab vanavanematele võimaluse näha oma lapselapsi kasvamas. Suhtlemine välismaalasest pereliikmega oli raskendatud enamikel pereliikmetest. Vaid ühes peres toimus reaalne iseseisev suhtlemine. Teistes peredes omavahelist suhtlemist ei toimunud või siis toimus omavaheline kommunikatsioon läbi tõlkimise. Keelebarjäär on ka tulevikus suureks takistuseks lastelastega suhtlemisel, kuna pooltes peredes pole lastele eesti keelt õpetatud. Siinkohal näeb autor ohtu perekonnas oluliste rollide hääbumisele või nõrgenemisele. Need rollid on lapselapse-, vanavanema-, tädi/onu roll. Samas on toimumas perekondlike suhete jähnemine ning marginaliseerumine on toimumas ka perekondlikul pinnal. Kuna puudub tihe omavaheline kontakt ning Eestis elavad sugulased ei saa pakkuda reaalselt abi tugivõrgustiku näol. Kõikides perekondades suhtuti võõramaalasest pereliikmesse positiivselt, vestluste käigus ei ilmnunud pettumust ega halba suhtumist, isegi nendes peredes, kus hiljem kooselu lõppes. Samuti tajus autor teatavat rahulolu ning isegi uhkust pereliikmete seas seoses sellega, et pereliikmed elasid välismaal ja olid kohanenud eluga võõrsil. Multikultuursete perede plussidena toodi välja peamiselt mitmekeelsust. Seega peavad pereliikmed oluliseks keelteoskust tänapäeva ühiskonnas, mis annab mitmekultuurilises maailmas teatavaid eelised. Miinuseid eriti välja tuua ei osatud. Sügavalt mõtlema pani aga ühe pereliikme enda seisukoht, kus respondent kirjeldas isiklike kogemusi seoses sellega, et on jäänud Eestisse üksi ning lisaks enda perele vajab hooldamist ka kõrges eas isa, seega kogu perekonna rollid ja kohustused on langenud tema õlgadele. Pikk omaste eemalolek on omavahelised suhted unarusse jätnud ning võõraks on

jäänud ka kodumaa. Lähtudes eelnevast analüüsist on autor koostanud mõned soovitusel võõrsil elavatele pereliikmetele:

- jagage oma kogemusi kultuurilistest erinevustest pereliikmetega;
- julgustage perekonda suhtlema võõramaalasest pereliikmega, olge neile toeks ning aidake neil õppida selgeks elementaarsed väljendid;
- külastage aeg-ajalt oma perekonnaga kodumaad ning tutvustage neile kultuuri ja maad, kus te üles kasvasite, käies koos nendega lapsepõlvradadel;
- ärge unustage oma vanemaid ega õdesid-vendasid, suhelge nendega nii tihti kui võimalik ning tundke huvi nende käekäigu vastu.

Kuigi välismaale elama minnes tuleb alustada elu justkui algusest, millega kaasnevad nii keele õppimine, kohanemine ja sisseelamine, kui ka elu- ning töökoha leidmine, on paljud noored eestlased valmis seda riski võtma, sest kodumaal napib töökohti, palgad on väikesed ning on kaotatud usk paremale elule Eestis.

Olulisemad kirjandusallikad

Hofstede, G. J. Pedersen, P. B., Hofstede, G. (2004). *Kultuuri uurides*. Viljandi: Väike Vanker.

Lewis, R. D. (2003). *Kultuuridevahelised erinevused. Kuidas edukalt ületada kultuuribarjääre*.

TEA Kirjastus Tallinn.

Muldma, M., Nõmm, J. 2011 *Õppimine ja õpetamine mitmekultuurilises õpikeskkonnas*.

Kasutamise kuupäev 02.06. 2013, allikas:

<http://avastustee.ee/leht/aju/publ/6pp6petmulti1.pdf>

Niiberg, T. (2010). *Õnneliku kodu ja pere saladus*. Eesti Ajalehed AS.

Pajupuu, H. (2000). *Kuidas kohaneda võõras kultuuris?* Tallinn: Tea Kirjastus.

Rahnu, L. (2005). *Noorsootöötaja kultuuridevahelises kommunikatsioonis*. Tartu.

Romano, D. (2003). *Lootused ja lõksud: mitmekultuuriline abielu*. Tallinn: TEA Kirjastus.

Sats, M. (2004). *Tolerantsusest Eestis*. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool. Tallinn

ANDESTAMINE JA LEPPIMINE PAARISUHTES

Autor: Carol Kägo (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Kaja Altermann

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Andestamine ja leppimine on meie elu osad. Paljude paarisuhete lahkumineku põhjuseks on konfliktid, mida ei suudeta lahendada, tuleb õppida andestama nii endale kui paarilisele. Lahutamine on tänapäeval üsna tavaliseks muutunud. Võrreldes teiste Euroopa riikidega on Eestis lahutumuse määr olnud alati pigem kõrge. Eesti elanikud on ka üsna usuleiged, mistõttu ei ole neil moraalseid takistusi lahutamiseks. Aegade jooksul on kõige rohkem lahutusi olnud abielupaaridel, kelle abielu on kestnud 5–9 aastat, kuid viimase seitsme aasta jooksul on kõige sagedamini lahutanud paarid, kes on ühist elu elanud vähemalt 20 aastat. Esimese nelja kooseluaasta jooksul on lahutusi märgatavalt vähem. Eesti statistika andmetel oli 2012. aastal abielusid 5970 ja lahutusi 3139. Ka eelnevatel aastatel on lahutuste arvnäitajad suured olnud. 2011. aastal sõlmiti 5499 ja lahutati 3099 abielu (*Lahutus*). Tõenäoliselt on iga lahutuse taga lahendamata konflikt, autor usub, et kui väärtustatakse vabandamise ja andeksandmise võimalusi, oleks tõenäoliselt teisiti läinud. Ühes paarisuhtes saavad kokku kaks inimest, peagi sünnib kolmas, seega põrkuvad kokku erinevad väärtushinnangud, peretraditsioonid, ootused, vajadused, unistused. Väikesest kokkupõrkest võib saada suur tüli või isegi konflikt. Kurb, kui konflikt viib lahutuseni. Lõputöö autor soovib uurida konflikti lahendamise võimalusi, tähtsustades vabandamise ja andestamise võimalusi äraleppimist silmas pidades. Paarisuhtes on kõik võimalik, kui osatakse ära leppida ja seejuures väärtustatakse partnerite erinevusi. Paarisuhtes on ülimalt tähtsal kohal kooselu väärtushinnangud, mis tagab igale pere liikmele hingerahu ja heaolu. Tuleb õppida ka mõistusega leppima. Konfliktide tähtsaimaks väljapääsuks ongi leppimine, kuid leppida saame siis, kui oskame andeks paluda ja suudame andeks anda. Inimene peab toime tulema oma kannatustega. Me ei saa oma kooselu lõhkuda tülide pärast, kui eesmärk on väärtustada ühist paarisuhet, siis tuleb andestada andestamatu. Lõputöös soovib autor keskenduda eelkõige leppimise vajalikkuse ja andeks palumise ning andestamisoskuste väärtustamisele. Selle teemaatikaga kaasneb vabandamisoskus, endale andeksandmise oskus, vahendaja/lepitaja kaasamise võimalus, armuandmise võimalus. Soovitakse uurida andestamise ja leppimise võimalusi ning oskusi paarisuhtes. Lõputöö **eesmärk** on tõlgendada paarisuhtes

olijate arvamusi ja kogemusi andestamistest äraleppimise eesmärgil. Eesmärgist tulenevad ülesanded:

- selgitada andestamise ja äraleppimise olemust ning võimalusi paarisuhetes konfliktide tekkimisel;
- selgitada kooselus tekkinud probleemide ja tülide põhjuseid;
- selgitada paarisuhetes tülidele järgneva leppimise viise;
- analüüsida andestamise vajalikkust ja erinevaid viise, mis on võimaldanud teineteisega äraleppimist.

Teoreetiline alus

Teoreetiliseks tagapõhjaks kasutatakse konstruktivismi teooriat. Konstruktivismi teooria järgi on uue õppimine sisemise tõlgendamise protsess. Õppimine on õppija enda tegevuse tulemus. Saab õppida andestamist, mis viib äraleppimiseni. Konstruktivistliku teooria kuulsamateks esindajateks on John Dewey ning Jean Piaget, kes oli algselt kognitivismi teooria rajaja. Konflikt on võitlus väärtuste pärast ja püüdluse erilise staatuse, võimu ja vahendite omamise poole, mille käigus oponentide eesmärgiks on oma rivaale alla suruda, kahjustada või elimineerida (Vihma, 2006, lk 17-18). See, mis on kellegi jaoks väärtus, kujundab oluliselt tema püüdlusi ja mõistagi elustiili. Erinevad väärtused – lõbusa elu nautimine, teadmiste hankimine, raha teenimine jne, on omavahel mingis mõttes opositsioonis ja me tajume neid hierarhias olevana (Kidron, 2007, lk 81). On võimalik, et kaks osapoolt ei saa konflikti lahendamisega hakkama ja vajavad väljastpoolt abi. Lepitamine võib toimuda väga erinevatel tingimustel ja vormides. Lepitaja peab olema neutraalne nii põhiküsimuses kui ka osapoolte suhtes. Lepitamise puhul on oluline see, et otsuse tegijateks on osapooled. Lepitaja ei otsusta. Tema põhiroll on osapooltevahelise suhtlemise taastamine ja kaasaaitamine, et osapooled leiaksid konfliktile lahenduse. Uute suhtlemisvõimaluste ja vaatenurkade avastamine ning kasutuselevõtt osapoolte vahel on lepitamise üks tulemusi (Lehtsaar, 2008, lk 238-239).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Andestuse ja leppimisega seonduvate elukogemuste uurimiseks kasutati kvalitatiivset meetodit. Andmeid koguti ankeetküsitluse kaudu. Ankeetküsitlus koosnes avatud küsimustest. Küsimustik on autori enda poolt välja töötatud. Ankeet koosnes neljast plokist ja 17 küsimusest. Autor jagas

ankeete endale tuttavatele inimestele, kellega puututakse reaalselt vähe kokku. Ankeetküsitlused viidi läbi ajavahemikul jaanuar kuni veebruar 2014. Antud uurimuse ankeetküsitluse põhiteemad olid: konflikti tekke põhjused paarisuhetes, võimalused äraleppimiseks, leppimise võimalused, vabandamise ja andestamise kogemused, soovid endale ja soovitused teistele andestamiseks ja äraleppimiseks. Lõputöö autor saatis küsimustikud vastajatele interneti teel. Ankeedi täitmiseks anti vastajatele aega üks nädal. Kokku saatis autor kuusteist ankeetküsitlust, tagasi saadeti neist kümme.

Andmete analüüsi metoodika

Esmalt kirjutas autor andmed ümber, seejärel kodeeris need andmed. Järgmine samm oli koodid grupeerida ja moodustada kategooriad. Seejärel tuli otsida mustreid ja korduvusi. Kategooriad valiti eesmärgist ja uurimisküsimusest lähtuvalt. Paralleelselt otsis autor juurde ka vastavat kirjandust. Respondentide nimede asemel on kasutatud koode. Analüüsis on suur osa respondentide tsitaatidel, kuna see ilmestab analüüsi. Uurimistulemused vormindati arvutiprogrammis Microsoft Word 2010.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Valimi moodustasid 24-44 aastased inimesed, kes on paarisuhetes. Valimisse kuulub kümme inimest, neist seitse naist ja kolm meest. Vastajad on valitud uurija tuttavate hulgast. Uurimuse läbiviimisel ei tekkinud eetilise probleeme. Autor teavitas kõiki respondente, milles uuring seisneb ja mis on selle eesmärk. Tekstinäidete juures kasutas autor koode.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uurimistöõ põhineb konstruktivismi teoorial, sest inimestel on võimalus õppida oma vigadest ja õppida andestamist ja liikuda äraleppimise poole. Respondendid tõid välja, et nemad sooviksid andestamisoskusest nii mõndagi juurde õppida. Respondentide vastustest äraleppimisest ja andestamisest paarisuhetes saab järeldada:

- põhilisteks konfliktide põhjusteks on erinevad väärtushinnangud, teineteisest möödarääkimine ja üksteise ebapiisav kuulamine;
- konflikti tekkimist ja olemust mõjutab see, millise käitumise ja iseloomuga ollakse;
- konfliktid lõppevad kas ühepoolse vaikimisega, rahumeelse rääkimisega, ignoreerimisega või kompromissi saavutamisega;
- partneritevaheline hea suhtlus on parim äraleppimise võimalus;

- äraleppimise puhul toodi ühe võimalusena välja alistuva käitumise hoiak, et kiiremini saaks lepitud;
- kiiremini lepitakse juhul, kui tahetakse probleem ruttu selja taha jätta, raskusi esineb juhul, kui tegemist on erinevustega väärtushinnangutes;
- lapseõlvest on õpitud, et vägivald ei ole lahendus, on kogetud ja õpitud, et tuleb olla toetav ja kokkuhoidev oma pere suhtes;
- vabandatakse paremini, kui tuntakse endal süüd;
- enda käitumise analüüsimine aitab nii endal kui partneril paremini mõista, miks tüli tekkis;
- andestamise teeb raskeks leppimine erinevustega ja südamest andestamine;
- põhiliselt soovitakse teistele rohkem omavahelist suhtlemist ja üksteise mõistmist, aga ka alistumist ja esmaste emotsioonide maha võtmist;
- oluline on, et lapsed näeksid vanemate tülide ajal ka alati ära leppimist.

Oluline on olla kannatlik, partneriga rääkimine ja üksteise ära kuulamine. Erinevuste suhtes tuleb olla leplikum. Suhtes on tähtis hinnata ja hoida ka ennast, et suhe oleks toimiv tuleb leida endas kindlustunne ja rahu, aga ka võime ennast kehtestada. Ei tasuks põgeneda keerukate otsuste ja suhete eest, suhe mis on leidnud harmoonia, võib tulla elu parimaks ja õnnelikumaks sündmuseks.

Olulisemad kirjandusallikad

Cristoph, A. J. (2002). *Andeks andmise unustatud kunst*. Tallinn: Logos.

Crowe, M. (2007). *Võit suhteprobleemide üle: kognitiivkäitumisteraapia käsiraamat*. Tallinn: Tänapäev.

Hansson, L. (Toim). (2006). *Perekond ja uued sotsiaalsed riskid*. Tallinn: TLÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut

Karro, K. (2012). *Kuidas me tegelikult suhtleme. Suhtlemise ja suhete keerukas kunst*. Tallinn: OÜ Agitaator.

Lehtsaar, T. (2008). *Suhtlemiskonflikti psühholoogia*. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus.

Lukas, E. (2000). *Elu mõte. Logoteraapilised vastused eksistentsiaalsetele küsimustele*. Tartu: Johannes Esto Ühing.

Melgosa, J. & Melgosa, A. D. (2008). *Paaridele: Stabiilne suhe kogu eluks*. Tartu: Adventistide Koguduse Eesti Liit.

Remmelg, T. (2009). *Edukad suhted: konfliktide ennetamine ja lahendamine*. Tallinn: Äripäev.

Tikerperi, M-L. & Veldre, A. (2008). *Kodurahu käsiraamat*. Tallinn: Fookus Meedia.

ISADE TÕLGENDUSED LAHUTUSJÄRGSEST OLUKORRAST JA SELLEGA KAASNEVAST MANIPULATSIOONIST

Autor: Helena Liiv (lõpetanud 2013)

Juhendaja: Kaja Altermann

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Lahutus on üks peamisi põhjuseid, mille pärast isad lastest kaugenevad. Tavaliselt jäävad lapsed pärast lahutust emade juurde, kuid viimased ei lase isadel võsukestega suhelda (Uljas 2012). Hooldusõigus määratakse ühele vanemale, teiselt nõutakse elatisraha. Ehk sisuliselt see, kes lapsed endale saab, on võitja (Mets 2011: 8). Peale lahutust jaguneb isade käitumine kaheks. Ühed on need, kes pärast lahutust lastest distantseeruvad maksmata elatisraha ega külasta lapsi. Teised isad on aga lastele ja nende heaolule pühendunud (Uljas 2012). Alati ei ole mehed need halvad, kes lastest ei hooli. On ka isasid, kes poevad kas või nahast välja, et saaksid vaid oma lastega koos olla. Kui mees läheb pere juurest ära, soovib ta endiselt laste ellu kuuluda, sest ta jätab maha ema, mitte lapsed (Lukjanov, 2013, lk 45). Lapsevanema roll kestab kogu elu. Lapsel on vaja nii ema kui isa, sest nemad on tema arenguressurss. Lapsele saab võimaldada kõige parema heaolu, kui tema vanemad pärast kooselu lõppu üheskoos tegutsedes jäävad lapse eest vastutama. Sageli tahetakse aga isadele läbi laste kätte maksta, mis võib kaasa tuua isade kadumise laste elust (Uljas 2012). Autor peab vajalikuks teemat uurida ja isade probleemist rohkem kirjutada, toomaks välja isade vajaduse praegusest tunduvalt suuremale riigipoolsele abile probleeme kohtuväliselt lahendada. See vähendab omakorda isade põgenemist lahendamata konfliktide eest ja annab hoopis lahkuläinud perede lastele võimaluse tunda isarolli tähtsust nende kasvamisel. Uurimustöö eesmärk on analüüsida perest lahus elavate isade tõlgendusi lahutusjärgsest olukorrast ja vanematevahelistest manipuleeriva käitumise ning suhtlemise ilmingutest. Eesmärgist tulenevad ülesanded on järgmised:

- kirjeldada konflikti olemust, liike ja seostada lahutusjärgse olukorraga perekonnas;
- selgitada välja manipulatiivse käitumise viise ja sellega toimetuleku võimalusi;
- selgitada välja lahutusega kaasnevat problemaatikat ja lahutusprotsessi tagajärgi;

- analüüsida isade kogemusi emadepoolsest manipulatiivsest käitumisest tingitult lahusjärgsel perioodil;
- kirjeldada isade ja laste vahelisi suhteid lahusperioodist tänaseni;
- analüüsida isade poolt proovitud lahendusvariante ja võimalusi manipuleerimise vähendamiseks või peatamiseks.

Teoreetiline alus

Uurimistöö aluseks on konfliktiteooria, mis käsitleb konflikti kui osapoolte võimu jaotuse ebahühtlust ning inimeste huvide ja vajaduste vastuolu. Teaduslikumas keeles kõlab konflikti määratlus järgmiselt: konflikt on püüdlus erilise staatuse, võimu ja vahendite omamise poole ja võitlus väärtuste pärast, mille käigus on oponentide eesmärgiks enda rivaale kas alla suruda, kahjustada või elimineerida (Vihma 2006, lk 11-18). Paarisuhted on tänapäeval ebapüsivad ja lahususte määr kasvab järjest. Üha enam on üksikvanemaga kui ka segaperekondi (Crowe 2007, lk 22). Lahkuminekü lõplikku ja ainuõiget põhjust on raske välja tuua. Eeldused lahutuseks kujunevad tavaliselt pika aja jooksul ja mõistatuslikud põhjused on segunenud emotsionaalsetega. Sageli ei tea osapooled isegi, mille pärast on suhe karile jooksnud või mis oli selle algne põhjus. Või tõlgendavad partnerid olukorda erinevalt (Kagadze jt 2007, lk 183). Lahutusjärgsed konfliktid võivad alguse saada erinevatel põhjustel. Situatiivselt käsitletakse konflikti konkreetse olukorra lõikes. Selle kohaselt on konflikti teljeks teise poole segamine tema vajaduste ja tahtmise saavutamisel (Lehtsaar 2008, lk 18). Meie ühiskonnas levinud traditsiooni kohaselt jäetakse enamusel juhtudest pärast vanemate lahusust lapsed ema kasvatada ja isale määratakse elatistrahva maksmise kohustus. Sellise emade eelistamise traditsiooni taga on veendumus, et see on eelkõige laste endi huvides (*Sotsiaalministeerium 2007, 61*). Paraku algab sageli pärast lahusust sugude sõda laste pinnal. Tavalised on juhtumid, mil isa on lastega kohtumisest küll huvitatud, kuid ema ei luba seda (Poolamets jt 2000, lk 87). Lahutus ei puuduta ainult meest ja naist. See muudab harjumuspärast eluviisi ka lastel, isegi lähisugulastel ja sõpradel. Vanemate oskusliku toeta on lastel raske lahutusega toime tulla (*Eesti Lastefond 2013*). Laps vajab ema ja isa armastust, tähelepanu ka pärast seda, kui vanemad enam koos ei ela. Laps peab tajuma, et ta saab mõlemat vanemat usaldada ja nendele loota. Selle tagavad näiteks kindlad kohtumisajad vanemaga, kes nüüd eemal elab. Need vanemad, kes süüdistavad ja halvustavad

teineteist, takistavad lapsel teise vanemaga suhelda, teevad lapsele karuteene ega võimalda tal uue olukorraga kohaneda. On väga oluline, et vanemad jääksid omavahelistes suhetes lugupidavaks ja sõbralikuks tehes lapse kasvatamisel koostööd. Kui vanemad ei suuda lõppenud suhtest vabaneda, on ka lapsed nende vahel valitsevatest positiivsetest või negatiivsetest tundmustest mõjutatud. See aga pikendab neil lahutusega kohanemise protsessi (Kagadze jt 2007, 188). Mõned lapsevanemad ei taha enda last jagada. Nende arvates ei ole selles erilist väärtust, kui laps teise vanemaga aega veeta saab või temaga stabiilses suhtes on. Sellised vanemad käituvad laste „omanikena”. Kuigi see vanem ei pruugi oma last avalikult ja otseselt teisest vanemast võõrutada, küsib ta lastelt, kas nad ikka tõesti tahavad teise vanemaga kohtuda. Tavaliselt puudub neil arusaam oma tegevuse võimalikust mõjust lapsele. Üldiselt arvavad nad, et see, mis on hea neile endale, on hea ka nende lastele. Selline tegevus on kahjulik, kuna tekitab lapses segadust ja vihastab isa, kes tunneb end niigi ema poolt tõrjutuna (Philip jt 2008, lk 175-176).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Perest lahuselavate isade uurimiseks kasutas autor kvalitatiivset poolstruktureeritud teemaintervjuud. Uurimise eesmärgist lähtuvalt jagas autor poolstruktureeritud intervjuu teemad üheksaks plokiks: üldandmed, kooselu laste emaga, lahkumine laste emast ja selle põhjused, praegune läbisaamine laste emaga, laste emaga suhtlemine ja last puudutava vajaliku info jagamine, suhtlemine ja läbisaamine lastega, laste ema poolt põhjustatud takistused lastega kokkusaamisel, proovitud ja veel katsetamata variandid probleemide leevendamiseks-lahendamiseks ning soovitusel riigile ja teistele isadele taoliste probleemide lahendamiseks. Intervjuud perest lahuselavate isadega toimusid 2013. aasta veebruaris. Autor viis läbi kuus teemaintervjuud, mille kestuseks oli 30-60 minutit. Intervjuud salvestas uurija diktofonile, millega olid kõik uuritavad nõus. Peale igat intervjuud diktofoni salvestised transkribeeriti, et nendest moodustada kirjalik ülevaade.

Andmete analüüsi metoodika

Uurimisprotsessis lähtus autor litereeritud intervjuudest, tõlgendas neid ning tõi analüüsi ja võrdluse abil esile teemad uuritava maastiku vaatluspunktideks, kodeeris need ja kujundas

üldisteks klassifikatsioonikategooriateks. Lahutusjärgsete vanematevaheliste manipuleeriva käitumise ning suhtlemise ilmingute välja selgitamiseks ja analüüsimiseks toimis autor järgmiselt:

1. Litereeris iga uuritava intervjuu eraldi Microsoft Office Word faili ning selle käigus lisas kirjalikule materjalile ka pausid, uuritavate hääletooni muutused jms.
2. Seejärel kontrollis autor transkribeerimiste õigsust kuulates uuesti lindistused üle ning tehes üleskirjutistes parandusi.
3. Autor luges materjalid mitu korda läbi, et saada andmetest üldmulje.
4. Intervjuudest parema ülevaate saamiseks tegi autor vastajate samateemalised vastused ühevärvilisteks, mis andis ülevaate respondentide vastuste sarnasustest ning erinevustest.
5. Kõigepealt toodi välja uuritavate üldandmed ning siis hakati intervjuusid värvide järgi analüüsima keskendudes seoste ja mustrite otsimisele.
6. Lõpuks püüdis autor leida alamkategooriatele kõige paremini kirjeldavaid pealkirju.

Autor esitab töös peamised uurimistulemused, ilmestades neid teoreetiliste lähtekohtadega ja respondentide tsitaatidega.

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Uurimistöo valim moodustub kuuest perest eemal elavast isast. Isade valikukriteeriumiks oli tingimus, et nad on laste emadest lahku läinud ning kogevad või on tundnud laste emade takistamise tõttu probleeme lastega kohtumisel ning isadel ei ole alkoholiga probleeme. Soov oli leida isasid erinevatest Eestimaa piirkondadest. Laste praegune vanus ega muu kriteerium ei olnud uurija jaoks oluline. Kõik respondendid osalesid uuringus vabatahtlikult ja nende endi nõusolekul. Enne intervjuu alustamist andis autor kõikidele osalejatele teada uurimisteema ja intervjuu eesmärgi. Intervjueeritavad olid teadlikud, et neid uuriti ning neid puudutavaid isiklikke andmeid hoiti respondentide huvides saladuses. Kuna uurija sattus uuritavate emotsionaalselt tundlikule alale, võis mõnikord juhtuda, et uuritav lootis saada uurijalt isiklikku abi ning kasu. Antud uurimuse juures eetilisi tõkkeid ei tekkinud. Uurimustöö analüüsis ei kasutatud intervjueeritavate kaitseks vastanute isikuandmeid. Autor kasutas tekstinäidete juures

respondentide nimede asemel kodeerimist. Respondendid leiti lastekaitsetöötajate abiga ning foorumite kaudu (Perekool ja Ühendus isade eest MTÜ).

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Konfliktid on alati kahepoolsed ning seetõttu peavad ka neid lahendada tahtma mõlemad. Kui üks osapool ei soovi või ei oska probleemi lahendada, võib ta hakata teistega enese teadmata manipuleerima. Isegi kui inimene ise oma negatiivsest teost aru ei saa, võib see teisi osapooli tugevasti kahjustada. On väga tähtis, et inimesed, ühiskond ja vastavad töötajad hädasolijaid märkaksid, vajadusel neile probleemi teadvustaksid ja võimalusel ka aitaksid. Lapsele on vaja nii ema kui isa, kes ka pärast lahkuminekut omavahel tülitsemata tema eest vastutama ja teda kasvatama jäävad. See annab talle võimaluse täisväärtuslikuks lapsepõlveks ning võimaluse sirguda teistest hoolivaks täiskasvanuks. Uurimistulemuste põhjal tegi autor järgmised järeldused:

- Kooselu ajal tekkis vanematel mitmeid erinevaid konflikte, mis lahendamata jätmise tõttu aina kuhjusid ning lahkumine ei ole probleemide lahendus, vaid ainult nende edasilükkamine.
- Lahkumine on mitmete lahendamata konfliktide tulemus.
- Lahku minnes ootab kumbki osapool teiselt suuremat aktiivsust konfliktide lahendamisel.
- Lahku minnes ei peetud ühiste kokkulepete sõlmimist vajalikuks. Seetõttu jäid teisele vanemale enda soovid ja nägemused edasipidise suhtes väljendamata. Hiljem tulid siiski vanemate erinevad ootused välja ning vanematevahelised konfliktid aina süvenesid.
- Kui neid kahte tülis olevat inimest ei seoks ühised lapsed, siis suure tõenäosusega nad omavahel enam ei suhtleks.
- Kuna vanemaid seovad ühised lapsed, on nad sunnitud mingil määral tegema koostööd, millest kumbi osapool tegelikult huvitatud ei ole.
- Laste tõttu vanemate kohustuslik läbikäimine kutsub esile varasemast enam konflikte ja manipulatiivset käitumist ning probleemidest vabanemiseks soovi teisest osapoolest oma elus lihtsalt vabaneda.

- Isade ja laste läbikäimise võimaluse sagedus sõltub lahkuläinud vanemate omavaheliste suhete headusest.
- Isad soovivad lastega suhelda, mis aga sõltub nende emaga läbisaamisest, siis on isad tulemuste nimel valmis tegema rohkem järeleandmisi kui lapse emad.
- Isad hindavad enda ja laste vahelisi suhteid just nii heaks, kui palju on neil võimalusi lastega privaatselt aega veeta teise vanema sekkumiseta.
- Mida mõjutatavam on ema teiste inimeste poolt, seda vähem oskab ta lahutusega toime tulla ning enda sõltumatuse tõestamiseks hakkab isaga manipuleerima.

Olulisemad kirjandusallikad

Van Dijk, Teun. (2006). *Discourse and manipulation*. London. Sage Publications.

Fisher, B., Alberti, R. (2010). *Kui suhe lõpeb: Kuidas lahutusest toibuda*. Tänapäev.

Huul, M.-L. (2013). *Lahuselavad isad Eestis – isa ja lapse vahelise piiratud suhte kontekstis*.

Tallinn Ülikooli rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute Instituut. Tallinn.

(Magistritöö).

Krips, H. (2010). *Konfliktidest ja suhtlemisoskustest õpetamisel ning juhtimisel*. Tartu.

McGraw, P., C. (2003). *Elustrateegiad: olulised ja kasulikud teadmised eluga toimetulekuks*.

Tallinn. Pegasus OÜ

Nazare-Aga, I. (2011). *Manipulaatorid: kuidas neid ära tunda ja ennast kaitsta*. Tallinn.

Tallinna Raamatutrükikoda.

LAHUTUS JA SELLE VÕIMALIK SEOS ARENGUKRIISIDEGA

Autor: Margit Šestakov (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Anu Leuska

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

20. sajandi teisel poolel on Euroopas ja lääne kultuuriruumis tervikuna perekond kui institutsioon läbi teinud terve rea muutusi, mis perekonnasotsioloogias tõid kaasa uusi kontseptuaalseid ja teoreetilisi lähenemisi (Amato, 2000, lk 1268). Üheks olulisemaks muutuseks võib pidada seda, et tänane perekond ei põhine tingimata registreeritud abielul ja abielu ei saa enam käsitleda kui elupõlist institutsiooni (Hansson, 2003, lk 22). Aastal 2013 sõlmiti Eestis 5789 abielu ja lahutati 3364 abielu. Statistika järgi on lahutuste määr Eestis suhteliselt kõrge: igal aastal üle kolme tuhande abielulahutuse (Statistikaamet, 2014). Lahkuminekut tervikuna võib käsitleda protsessina, mille käigus lõpetatakse abielusuhe ning mis hõlmab abikaasade üksteisest eraldumisega seostuvate sotsiaalsete, juriidiliste, emotsionaalsete ja majanduslike aspektide läbitöötamist (Keerberg, 2001). Kõigile pereliikmetele on lahutus raskeks kogemuseks, mida võib käsitleda kriisina. Igast kriisist võib inimene välja tulla ka tugevamana kui ta oli enne. Kriiside kaudu toimub inimese areng ja küpsemine. Enamasti suudavad inimesed alles pikema aja möödudes lahutusest näha toimunut uues, teistsuguses raamistikus, hinnata ümber abielu ja lahutuse tähendust oma elus. (*Ibid.*, 2001). Kui 1990-2002. aastani lahutati kõige rohkem abielusid, mis olid kestnud 5-9 aastat, siis alates 2003-2012. aastani lahutati kõige enam 20 ja enam aastat kestnud abielusid (Statistikaamet, 2014). Lõputöö **eesmärgiks** on lahutanute endi tõlgenduste põhjal selgitada lahutuse põhjuseid ja mõju täiskasvanutele ning analüüsida lahutuse võimalikku seost arengukriisidega. Lähtudes valitud vanusegrupist on autor käsitlenud töös täiskasvanu arenguetappe 30-45 eluaasta piires, teised arenguetapid on välja jäetud. Töös keskendub autor paaridele, kes on kooselu alustanud 20-ndates eluaastates. Eesmärgist tulenevalt püstitas autor järgmised ülesanded :

- anda ülevaade 30 kuni 45 aastaste arengu iseärasustest Levinsoni teooria järgi ning tutvustada kriisiteooriat;
- selgitada lahutanute tõlgenduste põhjal välja lahutuse põhjused ning analüüsida lahutuse võimalikku seost arengukriisidega;

- selgitada, kuidas isiklikud arengukriisid mõjutavad abielulist suhet;
- saada ülevaade lahutuse mõjust täiskasvanu edasisele toimetulekule.

Teoreetiline alus

Töö teoreetiliseks lähtekohaks on Levinsoni arenguteooria ja Cullbergi kriisiteooria. Levinsoni arenguteooria võttis autor aluseks, et selgitada välja arengukriisid täiskasvanu elus ja kas need individuaalsed arengukriisid on seotud lahutusega. Läbi Cullbergi kriisiteooria saab välja tuua lahutuse mõju täiskasvanule. Levinsoni teooria kesksed mõisted on elukaar ja elustruktuur. Elukaar vastab nägemusele, et iga inimene läbib individuaalsel viisil kõigile ühised arenguetapid. Igal etapil on omad iseloomulikud jooned ja kesksed sündmused. (Tulva, 1994, lk 13-14). Teine tähtis mõiste on elustruktuur. See viitab nendele suhetele, mis indiviidil on eri asjade ja isikutega oma elu eri aegadel. Inimesel on üldiselt eri eluetappidel paar-kolm juhtideed, millele ta pühendab aega ja energiat (keskses täiseas näiteks perekond, töö ja harrastused). Levinsoni järgi muutub elu eri etappidel suhteliselt reeglipäraselt. (*Ibid.*, lk 14). Johan Cullbergi psühhodünaamilise kriisiteooria käsitluse põhjal võib kriisidena määratleda mistahes muutusi indiviidi elus, mille puhul: inimese võimalused sündmuste käiku muuta on mingil põhjusel piiratud; elu põhivajadusi on raske rahuldada; inimese füüsiline turvalisus, vaimne heaolu või sotsiaalne identiteet on ohustatud; tavapärased toimetulekumehhanismid on kättesaamatud või ei aita olukorra hakkama saada. Abielulahutusel on pigem nn traumaatilise kriisi tunnused (isiksusevälistest mõjuritest vallandatud) ning seda võib Cullbergi (1977, lk 154) käsitluse kohaselt mõista kui suurtest sotsiaalsetest ümberkorraldustest tingitud kriisi, mille puhul üksikisik peab kohanema muutunud tingimustega. Kohanemisest tingitud ebamugavustunne võib isikuti olla väga erinev, kuna kriisireaktsiooni tugevus sõltub paljudest individuaalsetest faktoritest.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uurimuse läbiviimisel kasutas autor kvalitatiivset poolstruktureeritud intervjuud seetõttu, et see annab võimaluse intervjueeritavat põhjalikumalt küsitleda ja esitada täpsustavaid küsimusi. Intervjuud viiakse läbi eelnevalt ettevalmistatud küsimuste alusel. Kõik küsimused on avatud, et teada saada iga vastanu isiklikku arvamust teema küsimustele. Intervjuu lindistati intervjueeritavate nõusolekul diktofoniga, kuna see aitab säilitada täpsed laused ja keelekasutuse eripära ning annab võimaluse transkribeerides edasi anda tervikpilti inimese arvamusest, hoiakust ning läbielatud sündmusest.

Andmete analüüsi metoodika

Intervjuu transkribeeriti, mis on salvestatud intervjuu muutmine tekstiks andes talle kirjalik kuju. Andmete analüüsimisel kasutas autor sisuanalüüsi, mille korral tuuakse välja sisu kategooriad, mis korduval läbilugemisel moodustaksid esmalt alam- ja seejärel tuumkategooriad. Alam- ja tuumkategooriatest toodi välja oluline, otsiti korduvaid mustreid ja sarnasusi. Analüüsi käigus on kasutatud tsitaate intervjuudest ning uuritavad tähistatud vastavalt soole ja millele lisati juurde ka uuritava vanus.

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Lähtudes uurimistöö probleemist ning eesmärgist, kuulusid uurimistöö valimisse viis naist ja kolm meest, kes on abielu lahutanud või vabaabielulise suhte lõpetanud. Valim leiti juhuslikkuse teel. Eeldatav oli nõue, et inimesed oleksid kooselu alustanud 20-ndates eluaastates. Lahutatute eeldatav eelnev abielustaaž oli 10 kuni 20 aastat. Uuritavate vanus jäi vahemikku 30-45 eluaastat. Valim leiti Järvamaalt, osad uuritavad elasid linnas, osad uuritavad suuremates ja ka väiksemates küldes. Intervjueeritavate abielu- kui ka kooselustaaž jäi vahemikku 10 kuni 23 aastat. Valimisse kuulusid viis naist ja kolm meest. Valimi puhul arvestas autor ka seda, et lahutusest oleks möödunud vähemalt aasta või paar, et saada ülevaade ka kriisiteoorias toodud väidete paikapidavusele. Uuringus osalemine oli vabatahtlik. Enne uuringuks vajaliku intervjuu tegemist tutvustas autor uuritavatele eetikanõudeid, mis hõlmavad konfidentsiaalsust, nõusolekut, informeeritust ja autonoomiat. Ka selgitas autor intervjuu alguses uuritavatele, mis eesmärgil intervjuu läbi viiakse ning kuidas nendelt kogutud informatsiooni kasutatakse.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada, kas arengukriisid võisid olla võimalikuks lahutamise põhjuseks, siis uurimusest koorus välja, et pigem said abielu/kooselu kriisid ja nende põhjustajad

abielu/kooselu purunemisel põhilisteks põhjustajateks. Lahutuse algatajateks olid kõigi kaheksa uuritava puhul naised. Viie uuringus osalenud naise väitel oli lahutuse põhjustajaks suurem koormus nii kodutöodes kui ka lastega tegelemisel. Ajaliselt tekkisid kriisid kolmandal kooselu aastal, üheteistkümnendal kooselu aastal ja ka viieteistkümnendal kooselu aastal. Teiseks ülesandeks oli uurida, kas isiklikud arengukriisid mõjutasid kuidagi abielulist suhet. Viie naise vastustest tuli välja, et kolmekümnenda eluaasta paiku tekkis neil konflikt iseenda sees. Välja toodi vajadust oma elu ja enda vajaduste rahuldamisele, hirm vananemise ees, mistõttu tekkis tahtmine väljas pidutsemas käia ja sõpradega aega veeta ning võtta elult mis võtta annab. Kahel juhul lõpetasid kaks uuritavat naist 30-ndates aastates kooselu, kuna lahkukasvamine partnerist ja erinevad väärtused olid tõsiseks probleemiks. Paljuski oli põhjustajaks ka mehe vähene toetus naisele ja liigne kodutööde koormus, millest tekkisid lahkumised perekonnas. 35nda eluaasta ületanud naiste sõnul oli lahutuse põhjustajaks pigem aastatega tekkinud rahulolematuse suhtega ning eneseteostuse ja arenemisevajadus. Uurimuse põhjal võib väita, et mingid väikesed arengukriisidest põhjustatud põhjused lahkumiseks võisid olla, kuid siiski sai otsustavaks aastatega kogunenud erimeelsused ja probleemid, millele omalt poolt võisid tõuke anda naiste arengukriisidest tulenevad täitmist nõudvad arenguülesanded. Lahutuse mõjus täiskasvanu edasisele toimetulekule kogesid mehed ja naised erinevaid aspekte. Naiste stressi allikaks oli pigem lahutuse eelne aeg, kuid meeste puhul lahutuse järgne aeg. Lõppenud abielu/kooselu oli kõikidele uuritavatele esimene ja kooselu alustati valdavalt 18-20aastaselt. Esimene laps oli kõigi uuritavate puhul planeerimata, millest tingituna võisid mehed tunda survet kooselu alustamisele. Majanduslikult olid mehed paremini kindlustatud, naised pigem madalapalgalised, mistõttu lükkus ka naistel lahutuse lõpliku otsuse tegemine edasi. Edaspidi võiks uurida kui palju mõjutab paarisuhet meedia ja sõpruskond.

Olulisemad kirjandusallikad

Amato, P.R. (2000). *The consequences of divorce for adults and children*. Journal of Marriage and the Family, 62

Eisenberger, N. (2011). *The Thoroughly Modern Guide to Breakups*. Psychology Today, 01.2011.

Keerberg, A. (2001). *Lahutusest ja selle mõjust pereliikmetele*. Kasutamise kuupäev: 05.01.2013, allikas <http://www.tnk.tartu.ee/0lahutusest.html>

Lorents, A. (2014). *Arenguga kaasnevad kriisid*. Kasutamise kuupäev: 20.03.2014,
allikas:[http://www.hariduskeskus.ee/opiobjektid/elukulg/?](http://www.hariduskeskus.ee/opiobjektid/elukulg/?inimese_areng:arenguka_kasnevad_kriisid)

[inimese_areng:arenguka_kasnevad_kriisid](http://www.hariduskeskus.ee/opiobjektid/elukulg/?inimese_areng:arenguka_kasnevad_kriisid)

Niiberg, T. & Ivari, I. (2000). *Abielu eesti moodi*. Tallinn: Maalehe raamat.

Stahl, P. (2008). *Lastekasvatus pärast lahutust*. Tallinn: Väike Vanker.

VAIMNE VÄGIVALD PAARISUHTES

Autor: Merli Tammi (lõpetanud 2013)

Juhendaja: Anu Leuska

Probleemiseade ja uurimuse eesmärk

Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi 2001. ja 2003. aasta uuringute andmetel saab Eestis aasta jooksul vägivalda tagajärjel vigastada 44000 naist. Kuid füüsilised rünnakud on ainult väike osa kogu vägivallast. Teema on aktuaalne, kuna paarisuhtevägivalda kogemuse tunnistamine on Eesti ühiskonnas olnud alati tabu ja on suurel määral ka praegu. See on inimeste eraelu, mida ei soovita avalikustada. Sageli peavad ohvrid vägivalda põhjustajatena süüdi ennast ja ei otsita piisavalt ka professionaalset abi. Siin aitab kaasa ka teadmatus, kas paarisuhtevägivald on üldse probleem, mille puhul peaks abi otsima (Paats 2010). Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada, milline on vaimse vägivalda olemus paarisuhtes, selle võimalikku mõju ohvrile ja toimetuleku võimalusi. Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- analüüsida, millest jutustavad ohvrid oma paarisuhtest, kui neil palutakse rääkida oma suhte „lugu“;
- analüüsida, kas ja kuidas seostavad ohvrid vaimset vägivalda ja oma tervislikku seisundit;
- välja tuua, milline abi on ohvri meelest tõhus ja kuidas sellises suhtes toime tulla.;
- analüüsida, miks ohvrid ei loobu neile sobimatust suhtest.

Lõputöö võimaldab teadvustada sotsiaalala töötajatele olukorra tõsidust, ning aitab leida võimalusi olukorra parandamiseks ja ohvrite abistamiseks

Teoreetiline alus

Uurimistöö rajaneb sotsiaalkonstruktivistlikule teorialle, mille järgi inimese reaalsus on sotsiaalselt konstrueeritud (Berger ja Luckmann 1967) ning sotsiaalteadlase ja terapeudi Lenore Walkeri vägivalda tsükliteooriale, mille kohaselt on vägivaldses partnersuhtes teatavad seaduspärasused (*Naistetugi 2011*). Selleks, et mõista, kuidas toimib vaimne vägivald paarisuhtes ja miks sellist suhet ei lõpetata, tuleb mõista, et ohvrite reaalsus on konstrueeritud teisiti kui kõrvalseisjatel. Igal inimesel on reaalsusest oma arusaam. Inimese elus on

olulisimateks reaalsuse kujundajateks ja alalhoidjateks paarisuhte partnered (Berger, Luckmann 1967). Walkeri väitel valitsevad vägivaldses partnersuhtes (nii füüsiliselt kui vaimselt) teatavad seaduspärasused. Uurimused on näidanud, et vägivaldse partnersuhte käigus muutuvad vägivallaaktid järjest brutaalsemaks, kahetsuse ja armastusväärse faasid aga lühenevad ning pingekasvu faasid osutuvad järjest määravamaks.

Maailma Tervishoiu Organisatsiooni (World Health Organization) andmetel esineb lähisuhtevägivalda kõikides maades, sõltumatult sotsiaalsest, majanduslikust, religioosest või kultuurilisest kuuluvusest. Kuigi naised võivad olla oma meessoost partnerite vastu samuti vägivaldsed ja vägivalda tuleb vahel ette ka samasoolistes paarisuhetes, on valdav enamus paarisuhtes esinevast vägivallast suunatud naistele ja toime pandud meeste poolt (Perttu, Kaselitz 2012).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uurimistöös kasutati kvalitatiivset uurimisviisi ja andmekogumismeetodina narratiivintervjuud. Kontakteerudes intervjueeritavatega anti neile lühikese ülevaate teemast, mida uuritakse. Eelnevalt paluti neil vastata Kase (2004) koostatud küsimustikule „Kas sina oled kogunud lähisuhtes vaimset vägivalda?“ (vt lisa 1). Intervjuu alguses tutvustati ka mis on uurimuse eesmärk ja milleks see on oluline.

Intervjuud viidi läbi ajavahemikul jaanuarist märtsini 2013 aastal intervjueeritavatele sobivas kokkusaamiskohas. Kokku viidi läbi 5 narratiivintervjuud. Intervjuud salvestati diktofoniga.

Andmete analüüsi metoodika

Kõik intervjuud salvestati ja transkribeeriti. Intervjuude analüüsimiseks kasutati temaatilist narratiivanalüüsi meetodit, kus vaadeldi pigem seda, millest respondendid oma intervjuudes rääkisid, kui keelekasutust või räägitu organiseeritust. Temaatilises narratiivanalüüsis eeldatakse, et respondentide lood sarnanevad omavahel, sest seletused on sama teema ümber (Riessman 2008). Lood kodeeriti sisu järgi, peale seda sai neid omavahel võrrelda ja leida sarnasusi (Riessman 2008). Uurimuse valiidsust tugevdab uurija poolt esitatud teoreetiliste lähtekohtade sidumine respondentidelt saadud andmetega ja alternatiivsete tõlgendustega arvestamine, narratiivne uurimus ei taotle objektiivset või üldistavat teadmist, vaid kätkeb endas isiksuslikku, personaalset ja seega subjektiivset teadmist (Tulva 2012).

Valim ja uuringu eetiline aspekt

Uurimistöö valimi moodustasid algselt seitse paarisuhte kogemust omavat naist. Valimisse sobivad naised leiti põgusa vestluse ja sotsiaälvõrgustiku kaudu. Intervjuu toimumise eelduseks oli intervjuueeritava nõusolek sellest teemast rääkida ning luba saadud andmeid kasutada uurimistöös silmas pidades konfidentsiaalsust. Intervjuueeritavate konfidentsiaalsus tagatakse sellega, et avaldatakse vaid kasutamiseks lubatud andmeid ning töös on muudetud intervjuueeritavate äratundmist mõjutavad andmed, mis aga ei mõjuta uurimistulemusi. Salvestatud intervjuud on vaid autorile kättesaadavad, temaatilise jaotusena ilma intervjuueeritavate andmeteta ka töö juhendajale. Tähelepanu pöörati uurimistöö eetikale ning osalejate nimed muudeti konfidentsiaalsuse põhimõttel.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Lõputöö eesmärk oli uurida vaimse vägivalla olemust paarisuhtes, selle võimalikku mõju ohvrile ning toimetuleku võimalusi. Vaimse vägivalla ründed on suunatud ennekõike ohvri enesehinnangule ning see jätab tema psüühikasse sügava jälje. Vägivallatseja kasutab ohvri suhtes erinevaid käitumismalle mis on vaid verbaalsed või aimatavad. Ohvri arvamust ja soove eiratakse, sõimatakse ebatsensuursete sõnadega, kontrollitakse iga tema käiku ja kuidas ta aega või raha kasutab. Uurimistulemustest nähtub, et respondentidelt saadud andmed on tihedas seoses teoreetiliste lähtekohtadega. Vaimne vägivald on justkui nähtamatu vägivald, mis algab ja kestab salamisi, see on ruineeriv nii ohvri psüühikale, reaalsustajule kui maailmavaatele ning raskematel juhtudel ka eluohtlik, kuid avaldub erinevates füüsilistes väljendustes – näiteks ohvri elukvaliteedi languses. Vaimse vägivalla mõju tervisele on sama tõsine kui kõikide teiste vägivalla vormide puhul. Ohvritel on madal enesekontroll, nad on apaatsed, nõrgad, väsinud, unetud. Et seda karmi maailma tuimestada hakatakse kuritarvitama alkoholi või uimasteid. Ohvritel on tihti seletamatud kroonilised haigused ning isegi enesetapumõtted ja reaalsed katsed. Igapäevase pinge tulemusel aeglustuvad intellektuaalsed protsessid, mõtted ja kujutlused pidurduvad, loomingulisus peatub. Pidev stress võib tekitada psühhosomaatilisi haigusi – migreen, nahalööbed, seedehäired. Ohvri reaalsus on sotsiaalselt konstrueeritud, mis tähendab seda, et ühel hetkel ei mõtle enam enda heaolu või huvide peale, vaid tegeleb ainult oma partneri murede ja soovidega. Armastusepuhangud vahelduvad kriitika ja alandustega nagu kirjeldab vägivalla tsükliteooria. Samal ajal muutub see kõik ohvrile tavaolukorraks ning ta ei näe selles

vägivalda, ammugi ei püüa ta selles suhtes abi otsida. Vaimselt vägivaldse suhtega toimetulekuks on kaks võimalust. Kas enda eest seista või suhe lõpetada. Lõputöös leiti mõned head soovitusel mida kasutada, näiteks vastata vägivallatsejale samade sõnadega või olla tema suhtes mõistev ja kannatlik. Samas aga mida kauem vaimselt vägivaldses suhtes viibida, seda tugevamalt saab kannatada ohvri enesehinnang. Sellisest suhtest väljumisel on kindlasti vaja kaasata spetsialiste. Sotsiaaltöötaja aitab teema algatamisel ja teadvustamisel, et on tegemist vägivallaga. Saab suunata õigusliku ja finantsilise abi saamiseks vajalike teenuste juurde. Ohvri enesehinnangu taastamisel on kindlasti vajalik psühhoterapeudi sekkumine.

Olulisemad kirjandusallikad

Bancroft, L. (2006). *Miks ta seda teeb*. Tartu. Naiste Varjupaik MTÜ.

Bréhat, C. (2011). *Ma armastasin manipulaatorit*. Tallinn: Varrak.

Hirigoyen, M-F. (2001). *Moraalne ahistamine*. Tallinn. Orion.

Kase, H. (2004). *Lähisuhtevägivald*. Tallinn. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.

Paats, M. (2010). *Vägivald paarisuhtes - müüdid ja tegelikkus*. Eesti Statistika kvartalikirj 3/10.

Soo, K. Strömpl, J. (2011). *Perevägivald tõlgendused praktikutelt*. Sotsiaaltöö ajakiri 3/2011.

IV SOTSIAALTÖÖ PROFESSIOON

SOTSIAALTÖÖTAJA ERIALANE ETTEVALMISTUS SUITSIDAALSE KÄITUMISEGA KLIENDI MÄRKAMISEKS

Autor: Margit Kalda (lõpetanud 2013)

Juhendaja: Airi Mitendorf

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Mental Health Europe (2009) andmetel on keeruline majandusolukord ning ebakindlus tuleviku ees viinud selleni, et eurooplaste seas levivad üha enam depressioon, ärevushäired, läbipõlemine ning enesetapud. 2008. aastal alanud ülemaailmne majanduskriis tabas väga valusalt ka Lõuna- ja Ida-Euroopat. Eesti on oma kõrge standarditud enesetapukordajaga Euroopa Liidu riikide pingereas esimese viie-kuue hulgas (*Säästva arengu näitaja 2011*). Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudi asutaja Airi Värnik (2012) toob välja Eesti kõige suurema probleemi, et inimesed sooritavad suitsiidi, ilma et nad oleksid abi saamiseks kellegi poole pöördunud ja abi saanud. Eesti edastab 500-600 enesetapuga aastas suitsiidide suhtarvult enamikku maailma riike. Lõputöö teema on aktuaalne, kuna Tallinna Ülikooli professori Airi Värniku (2009) hinnangul võib majanduskriis kaasa tuua enesetappude olulise kasvu, kuna see on olnud iseloomulik ka varasematele kriisiperioodidele. Värniku sõnul näitab pikaajaline statistika, et järsud muutuste perioodid ühiskonnas on alati kaasa toonud suitsiidide sagenemise, kuna suitsiid on ühiskonna baromeeter, mis näitab selle heaolu ning toob välja riski- ja kaitsvad faktorid (Bärenklau 2012). Suitsiidide osakaal enneaegsete surmajuhtude hulgas tingib vajaduse pöörata enam tähelepanu suitsiidikatsetele ja suitsidaalse käitumisega isikute abistamisele (Tall 2009). Näiteks riigi tasandil on oluline jälgida eri riskirühmade (nt töötud, vallalised, lesed, immigrandid, pikaajalises depressioonis olevad inimesed) enesetappude suhtarvu ja selle trendi ajas, eriti meeste puhul. Indiviidi tasandil on väga oluline hoolida enda ja lähikondsete heaolust ning vaimsest tervisest, otsides vajaduse korral abi ise ja julgustades seda tegema ka lähikondseid (*Säästva arengu näitajad 2011*). Tall (2009) tõdeb, et suitsiid nõuab sotsiaaltöötajate ja teiste erialade esindajate kõrgendatud tähelepanu. Tuginedes Ameerikas läbiviidud uuringule, võivad õppekavad sisaldada liiga vähe teadmisi suitsidaalse kliendi äratundmiseks. Lähtuvalt sellest, võib puudulike suitsiidialaste teadmiste tõttu jääda märkamata suitsidaalne klient (Feldman,

Freedenthal, 2006, 467: 474). Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada oma erialal töötavate sotsiaaltöötajate teadmisi suitsidaalse kliendi märkamiseks. Tulenevalt lõputöö eesmärgist on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- välja selgitada, millised on sotsiaaltöötajate teadmised suitsidaalsest käitumisest, suitsidaalse kliendi tunnustest, suitsiidiriski teguritest ja suitsiidiriski hindamisest;
- välja selgitada sotsiaaltöötajate hinnang oma suitsiidialastele teadmistele ja erialasele ettevalmistusele;
- välja selgitada sotsiaaltöötajate suitsiidialaste teadmiste piisavuse hinnang suitsidaalse kliendi ära tundmiseks.

Teoreetiline alus

Vaimne tervis on seotud elukvaliteedi, toimetuleku ja kultuurikeskkonnaga. Vaimne tervis on üldise tervise lahutamatu osa ja mõjutatud kõikidest ühiskonnas toimuvatest protsessidest ja hoiakutest, mis peegeldab tasakaalu indiviidi ja keskkonna vahel (*Eesti vaimse tervise poliitika alusdokument 2002*). Peamised probleemid vaimses tervises on psüühikahäirete prognoositav kasv, jätkuvalt kõrge suitsidaalsus, sõltuvushäirete suur hulk, sagenemine ja noorenemine ning teenuste madal ja ebaühtlane kvaliteet koos vähese kättesaadavuse ja puuduliku õiguskaitstesüsteemiga (Kleinberg 2011). Erwin Stengeli klassikalise definitsiooni kohaselt on suitsiid indiviidi enese poolt teadlikult ja tahtlikult tekitatud fataalne (surmav) enesevigastus (Tall 2009). Suitsiid sooritatakse eelkõige valust ja probleemidest vabanemiseks, kogu protsess on pikaajaline ega sõltu ainult hetkeimpulsist. Hädasolija loodab saada teiste ühiskonnaliikmete abiga oma probleemile lahendust, kuid lootusetuse tunde süvenedes otsustatakse ainuvõimaliku lahendusena suitsiidi kasuks. Lõputöö teoreetiliseks lähtekohaks on kriisiteooria. Kriisiteooria kasutab inimeste taaskohanemise abistamiseks praktilisi ülesandeid, kuid oluliseks peetakse ka inimeste emotsionaalseid reaktsioone kriisile ja pikaajalise eesmärgina muutusi inimeste suutlikkuses toime tulla igapäevaprobleemidega (Payne, 1995, lk 82). Tuginedes eeltoodule võib välja tuua, et kriisiteooriast lähtudes peab sotsiaaltöötaja kliendile kogu kriisiperioodi vältel tuge pakkuma, eriti kui tegemist on traumaatilise sündmusega või inimese elus on midagi juhtunud või muutunud selliselt, mis mõjutab tema edasist toimetulekut. Reeglina pöörduvad kliendid sotsiaaltöötaja poole siis, kui nad puutuvad kokku kriisidega, mis takistavad neid oma eluga

hakkamasaamisel. Sotsiaaltöös saab paljusid juhtumeid käsitleda kriisina ning nende lahendamiseks kriisiteooriat rakendada.

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uuringu läbiviimiseks kasutati struktureeritud küsimustikku. Andmete kogumiseks koostati 25 küsimusega kindlaksmääratud valikvastustega ankeet, mille abil saab mõõta teoorias välja toodud tegureid ja välja selgitada uuritavate teadmisi ning käitumismotiive. Tulemusi vaadeldi respondentide vanuserühmade, töökogemuse ja teiste näitajate lõikes. Küsimused olid üles ehitatud plokkidena: I plokis olid demograafilised andmed, II ploki moodustasid suitsiidi ja suitsidaalset klienti puudutavad küsimused, III plokki kuulusid sotsiaaltöö haridust ja õppekava sisaldavad küsimused. Küsitlusankeedi põhjal koostati Google Drive programmis virtuaalne küsimustik, mille linki saadeti edasi 312 korral e-posti teel ja ankeeti oli võimalik täita elektrooniliselt internetikeskkonnas.

Andmete analüüsi metoodika

Andmete analüüsimiseks kasutati statistilist meetodit, kogutud küsitlusankeedi vastuste põhjal koostas Google Drive programm andmetabeli, mille järgi tehti vastustest parema ülevaate saamiseks diagrammid ja risttabelid Microsoft Exceli töökeskkonnas.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Valim koosnes Tallinna Ülikooli Pedagoogilise Seminari, Tallinna Ülikooli Sotsiaaltöö Instituudi, Tartu Ülikooli, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži ja Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli vilistlastest. Igast koolist loodeti saada vähemalt 15-20 respondenti. Kuna koolid aga vilistlaste andmeid andmekaitse seaduse tõttu ei avaldanud, siis saadeti küsitluse link üle Eesti kõikide kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajatele e-posti teel. Kontaktandmed saadi valdade ja linnade kodulehtedelt. Lõpliku valimi moodustasid 125 sotsiaaltöötajat. Vastajate isikuandmeid ankeedis ei küsitud, neile tagati anonüümsus ja saadud tulemusi kasutati ainult läbiviidud uuringus.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Suitsiid on probleem, millel ei ole ühtainust põhjust ning mis sõltub paljudest erinevatest teguritest. Suitsiiditeooriatest lähtudes kujuneb suitsidaalne käitumine inimeses protsessina ning sisaldab endas inimese reageeringuid teda ümbritsevale keskkonnale. Et aidata ja mõista

suitsidaalse käitumisega inimest, on vajalik sotsiaaltöö valdkonnas töötaval spetsialistil oskust märgata ja tõlgendada erinevaid riskifaktoreid ning nende kahjulikku mõju vähendada. Teoorias on peamised riskitegurid suitsiidide puhul psüühikahäired, depressioon, alkoholism, pereprobleemid, töötus, majanduslikud raskused, negatiivsed või traumaatilised elusündmused. Suitsiidi või suitsiidikatse ärahoidmiseks tuleb nendele ohumärkidele tähelepanu pöörata ja aidata neid mõjureid vähendada. Teoreetilises osas oli analüüsi objektiks viis Eestis sotsiaaltöö eriala õpetavat kõrgkooli, mille õppekavade uuringust selgus, et viiest kõrgkoolist neljas olid õppekavades ained, mis annavad sotsiaaltöö erialaõppes suitsiidialaseid teadmisi, kuid seda siiski mitte väga suures mahus. Suitsiidialased õppeaineid on õppekavades nii kohustuslike kui valikainetena. Uuringu tulemusena selgus, et sotsiaaltöötajatel olid suitsidaalse käitumise, suitsidaalse kliendi tunnuste ja suitsiidiriski hindamise kohta head teadmised, mis olid üldiselt ka teooriaga vastavuses. Uuringus osalenud sotsiaaltöötajatest 44% hindasid enda teadmisi üsna kompetentseks suitsidaalse kliendi märkamisel ja selgus, et erialane kompetentsus ei sõltu sotsiaaltöötajate tööstaažist. Kaks sotsiaaltöötajat 125-st, kes hindasid ennast suitsiidiriski hindamisel väga kompetentseks, olid oma erialal töötanud 6-7 aastat. Selgus, et (64,8%) sotsiaaltöötajatest ei ole saanud piisavalt suitsiidialaseid teadmisi ja vastajatest kolmandik hindas enda suitsiidialaseid teadmisi üsna kompetentseks. Tulemuste põhjal saab järeldada, et sotsiaaltöötajad ei hinda enda suitsiidialaseid teadmisi piisavaks. Enamik sotsiaaltöötajatest hindasid täienduskoolituse rolli suitsiidialaste teadmiste omandamisel ja praktilise töö käigus saadud suitsiidialaseid teadmisi väga oluliseks või oluliseks. Tulemustest järeldub, et õppekavadest saadud teadmised võivad olla ebapiisavad ja vajalik on ennast veel selles valdkonnas täiendavalt koolitada. Ligi pooled sotsiaaltöötajatest pidasid ise lugemist väga oluliseks, mis võib näidata seda, et puudulike teadmiste korral võib tekkida vajadus suitsiidide kohta ise lugeda. Uuringu tulemuste põhjal võib järeldada, et sotsiaaltöötajate erialane ettevalmistus suitsidaalse kliendi märkamiseks on ebapiisav ja õppekavad ei anna vajalikul määral suitsiidialaseid teadmisi, mis sotsiaaltöötajatele erialaselt vajalikud on ja lähtudes uurimistöö tulemustest teeb autor järgnevad ettepanekud: Tervishoiu ja sotsiaaltöö kutseõukogu koordinaatorile Kersti Rodesele, et viia sisse sotsiaaltöö kutsestandardisse põhiteadmistena suitsiidialase ettevalmistuse nõue, mis võimaldaks parendada suitsiidialase ettevalmistuse kvaliteeti. Koolide õppekavade ühtlustamise eesmärgil sisse viia sotsiaaltööd õpetavates koolides

suitsiidialane aine kohustusliku õppeainena ja rohkem tähelepanu pöörata suitsiiditeemalise aine juures suitsidaalse käitumisega kliendi märkamisele.

Olulisemad kirjandusallikad

Bärenklau, I. (2009). *Airi Värnik: majanduskriis võib tuua suitsiidide arvu kasvu.* – [WWW]

URL <http://uudised.err.ee/index.php?06156924> (09.10.2011).

Feldman, B., Freedental, S. (2006). *Social Work Education in Suicide Intervention and*

Prevention: An Unmet Need? - Suicide and Life-Threatening Behaviour nr. 36, lk. 467-468.

Kleinberg, A. (2011). – [WWW] URL [http://Vaimne tervis-poliitikata või ilma?](http://Vaimne_tervis-poliitikata_voi_ilma?) - koduleht.net

engine (08. 04.2013).

Payne, M. (1995). *Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: kriitiline sissejuhatus.* Tallinn.

Saveljev, K. (2005). *Abiks sotsiaaltöötajatele depressiooni ja suitsiidiriski hindamisel.* Tallinn.

Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut.

Tall, K. (2009). *Sissejuhatus suitsidoloogiasse.* – [WWW] URL

http://raulpage.org/koolitus/sissejuhatus_suitsidoloogiasse.pdf (21.11.2011).

Värnik, A. (2003). *Suitsiidiuuringud. Eesti-Rootsi Suitsidoloogia Instituudi 10. aastapäeva artiklite kogumik.* Tallinn. Iloprint.

Värnik, A. (2000). *Enesetappude ennetamine: abiks esmatasandi tervishoiutöötajatele.* Tartu

Eesti-Rootsi Suitsidoloogia Instituut.

TEGEVUSJUHENDAJA TÖÖMOTIVATSIOON TÖÖS PSÜÜHILISE ERIVAJADUSEGA KLIENDIGA

Autor: Marit Moorits (lõpetanud 2014)

Juhendaja: Meeli Männamäe

Probleemiseade ja uurimistöö eesmärk

Areng hoolekandesüsteemis on kaasa toonud uute asutuste sünni, et vastata muutunud vajadustele ning toetada ja pakkuda teenuseid vaimsete häiretega inimestele, kes ei suuda ühiskonnas piisavalt iseseisvalt hakkama saada (Lausvee, 2004, lk 77). Niisugusteks asutuseks on erihooldekodud, mis pakuvad nii ööpäevaringset järelvalvet kui ka ööpäevaringset tugevdatud järelvalvega või tugevdatud toetusega erihooldusteenust psüühiliste erivajadustega klientidele. Vaimse tervise ja heaolu Euroopa pakti kohaselt on vaimne tervis inimõigus. See võimaldab kodanikel nautida heaolu, elukvaliteeti ja tervist. See soodustab õppimist, töötamist ning osalemist ühiskonnaelus. Kahjuks on aga viimastel aastatel psüühikahäired Euroopa Liidus üha sagedamad. Kuna Euroopa Liitu kuulub ka Eesti, arvab autor, et on oluline pöörata tähelepanu klientidele erihooldekandeesutustes. Puutudes kokku tegevusjuhendaja tööga erihooldekodus, kavatses autor välja selgitada, milline on töötajate motivatsioon klientitöös ning millised tegurid seda pärsvivad. Oluline on analüüsida saadud vastuseid ja leida seosed ning lahendused klientide paremaks elukorralduseks ning aktiveerivateks tegevusteks. Autor soovib leida võimalusi ja tegevusjuhendajate omapoolseid lahendusvariante töö paremaks toimimiseks ja nii töötajate kui ka klientide rahulolu saavutamiseks. Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada tegevusjuhendajate töömotivatsioon erihooldekandeesutuses töös psüühilise erivajadusega kliendiga ning selle seotus igapäevatööga. Eesmärgist lähtuvalt on seatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised tegurid mõjutavad tegevusjuhendajate tööd psüühiliste erivajadustega inimestega erihooldekandes?
2. Millised probleemid esinevad tööülesannete/aktiveerivate tegevuste elluviimisel töös kliendiga?
3. Milline on tegevusjuhendajate tööga rahulolu ja millised tegurid vähendavad, millised suurendavad töömotivatsiooni igapäevatöös?
4. Mis aitaks töömotivatsiooni suurendada? Selgitada välja asutuse võimalused töötajate töömotivatsiooni tõsta.

Teoreetiline alus

Lõputöö teoreetiliseks lähtekohaks on Herzbergi motivatsiooniteooria ning Pincus ja Minahan'i süsteemiteooria, kuna need aitavad selgitada motivatsiooni inimese vajadustest ja nende rahuldamisest lähtudes (Vadi, 2004, lk 95). Motivaatoriteks peab F. Herzberg edukust töös (saavutused), saavutuste tunnustamist töö huvitavust ja sisukust, töö vastutusrikkust ja tähtsust, ametialast tõusu (sh ka meelepärast ametivahetust) ja tähtsamate ülesannete saamist, arenguperspektiive (Aedma, 2001, lk 5). Herzberg jagas vajadused motivaatoriteks ja nn hügieeniteguriteks ning käsitles neid vastavalt rahuldajatena ja mitterahuldajatena (Türk, 2005, lk 40). Ta kasutab terminit "hügieen" selle arstiteaduslikus tähenduses (ärahoidev ja ümbrisega liituv). Hügieenitegurid ei kasvata töötajaja sooritusvõimeid, kuid need hoiavad ära tööoludest tingitud tööhuvi nõrgenemist. Herzberg kasutas terminit "motivatsiooni tegur", sest sellel teguril on tööst saadavale rahuldusele positiivne mõju ja nad viivad sageli isiksuse töövõime kasvule (Kindron, 2004, lk 96-97). Hügieeni faktorite alla kuuluvad: palk; turvatunne; töötingimused; kontrolli sagedus ja ulatus; inimsuhted tööl; töökultuur; juhtimise kvaliteet (*ibid.*). Motivatsioonifaktorid on: eneseteostamise võimalus tööl; vastutusrikkad ülesanded; saavutusvajaduse rahuldamine; huvitav, sisukas töö; tunnustuse saamine (Kindron, 2004, lk 97). Herzberg väidab, et inimesel on kaks põhivajadust. Esimene on vajadus kasutada oma võimeid (motivaatoreid) ja teine inimese vajadus on vältida ebameeldivusi (töökeskkonnaga seotud tegurid). Juhtimisprobleemiks on see, kuidas käivitada motivaatorite virgutav toime ja kõrvaldada hügieenitegurite pärssiv mõju. Mõnes olukorras on efektiivsem tõsta rahulolu, kui leevendada rahulolematust. Sellisel juhul tuleb rõhutada motivatsioonifaktoreid. Kui on tarvis pigem leevendada rahulolematust kui tõsta rahulolu, on efektiivsem hügieenifaktorite kasutamine (Alas, 2005, lk 108). Pincus ja Minahan esitavad sotsiaaltöö suuna, mis otseselt rakendab süsteemiteooria ideid. Nende lähenemisviisi aluseks on printsiip, et inimeste rahuldav elu sõltub nende lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest, mistõttu sotsiaaltöö peab tegelema selliste süsteemidega (Payne, 1995, lk 112). Keskkonnaprobleemide ja -vajadustega töötamisel on põhiliseks valdkonnaks sotsiaalne ja füüsiline keskkond, kaasa arvatud poliitilised ja majandusstruktuurid. Ka sotsiaalne võrgustik on keskkonna oluline komponent. Töötaja peab tegelema ühest küljest klientidega ja teisest organisatsioonide, sotsiaalsete võrgustike vaheliste suhete ning füüsilise keskkonna stressi tekitavate aspektidega (*ibid.*).

Uurimistöö metoodika ja andmete kogumine

Andmekogumismeetod

Uurimistöö metoodika põhineb segameetodil ehk kombineeritud meetodil. Töö autor viis läbi kirjaliku poolstruktureeritud küsitluse ühes AS Hoolekandeteenused alla kuuluvas erihooldekodus töötavate tegevusjuhendajatega.

Andmete analüüsi metoodika

Uurimuse mõõtvahendiks on poolstruktureeritud ankeetküsimustik. Ankeetküsimustikus on suletud ja avatud küsimused. Avatud küsimustele vastasid tegevusjuhendajad oma sõnadega. See oli vajalik, et selgitada välja olulised aspektid töötaja vaatenurgast lähtuvalt. Oluline on uurimuse kvaliteetsus ning vastavus keskkonnas toimuvale. Avatud küsimuste vastused analüüsitakse põhjalikult ning vastavalt tegevusjuhendajate arvamustele, tunnetele ning selgitustele toetudes. Uurimistöö autor koostas suletud küsimuste vastuste põhjal ketas- ja tulpdiagrammid, et anda konkreetne ülevaade tegevusjuhendajate omapoolsest arvamusest ja numbrilistest näitajatest. Avatud küsimuste vastused, mis küsitlusest välja tulevad, kajastuvad uurimuse analüüsis ning järeldustes näidetega.

Valim ja uuringu eetilise aspekt

Uurimuses osales 54 tegevusjuhendajat, kes töötavad igapäevaselt ööpäevaringsel teenusel olevate psüühiliste erivajadustega klientidega. Väga oluline aspekt tegevusjuhendajatele on see, et paljudel klientidel on topeltdiagnoos, mis tähendab seda, et ravi on keerulisem ning töökohustuste ja ülesannete läbiviimine kliendiga raskendatud. Ankeetküsitlus oli poolstruktureeritud ning anonüümne. Töötajate nimed ei kajastu uuringus. Suurema konfidentsiaalsuse tagamiseks on autor jätnud mainimata asutuse nime. Ankeeditulemuste põhjal koostatud uurimistulemused ning analüüs avaldatakse asutuse raames, et parandada töötajate ja klientide heaolu, töömotivatsiooni ning lahendada aktuaalsed probleemid keskkonnas.

Arutelu uurimistulemuste üle ja kokkuvõte

Uurimuse käigus selgusid tegevusjuhendajate peamised probleemid ning motivatsiooni vähendavad tegurid. Negatiivsena toodi välja töötasu ja töömahu vahekord, ebaturvaline keskkond ning ohtlikud olukorrad psüühiliste erivajadustega klientidega. Kajastus info, et juba kolmandat aastat sooviksid töötajad ujumise- või sportimise võimalust. Siiani seda võimaldatud

pole, on vaid lubatud. Ettepanekuid asutusele tehti mitmeid: taastada jõulu- ja jaanipreemiad, võimaldada 24- tunniseid vahetusi töötajate soovil, töötajate turvalisust öises vahetuses aitaks suurendada valvuri olemasolu pääslas. AS Hoolekandeteenused võiksid suhelda ka tegevusjuhendajatega, mitte asutuse juhiga, kellel klienditööst ja igapäevaprobleemidest on vähe aimu. Analüüsidest tegevusjuhendajate arvamust erihoolekandetasutuses töötamisest ning rahulolu töökohustuste, ülesannete ja motivatsiooniga, oli see enamuste puhul negatiivne. Seega võib oletada, et tegemist on tööstressi alla kannatavate või läbipõlenud töötajatega. Samuti selgus, et enamus tegevusjuhendajaid töötab olude sunnil ning muu töövariant hetkel puudub. Tegevusjuhendajad juhtisid palju tähelepanu erinevatele murekohtadele ning puudustele, mille muutmine aitaks kaasa töörahulolu suurenemisele ning üldisele motivatsioonitõusule erihoolekandes psüühiliste erivajadustega klientidega töötades. Mõningad olulisemad ettepanekud autori arvates, mis teoreetilistele alustele toetudes aitaks suurendada tööga rahulolu ning tõstaks motivatsiooni:

1. Terviseedendus - tasuta ujumine, spordisaali külastus, treenimisvõimalus.
2. 24-tunnised vahetused töötaja vabal soovil. Vahetustega on nõus terve maja. Asutus võiks töötaja soovidele vastu tulla. Lõppkokkuvõttes on ju töötaja see, kes määrab töötulemuse tööandjale ning asutusele.
3. Kõrgem töötasu ja tunnustus aitaks kaasa uute töötajate palkamisel, juhtkonnpoolne tänu ja kiitus on motiveerivad.
4. Ühisüritused oma maja rahvaga. Tööjõud on voolav ega tunnegi paljusid. Üksteise tundmine lähendab ning suurendab meeskonnatööd.
5. Töötaja vajab inimväärset palka. Töötasu ja tänu motiveerib töötajat ja paneb oma tööd südamega tegema, tekitab huvi ameti vastu.
6. Rohkem asutusesiseseid koolitusi, ühiseid väljasõite ja lisada riskitasu.
7. Turvatunde suurendamine- väravavalve, pääslasse öövalve ajaks valvur, pluss riskitasu.
8. Huviringide laiendamine aitaks kaasata uusi kliente tegevustesse.

Pincus ja Minahan on arvamusel, et terve ja toimiv süsteem saab toimida vaid siis, kui selleks on teatud eeldused, st töötajate rahulolu on tagatud.

Olulisemad kirjandusallikad

- Landsberg, M. (2003). *Motiveerimise kunst*. Tallinn: Varrak.
- Malmberg, K. (2005). *Tahte tekitajad. Kuidas luua motiveerivat töökeskkonda?* Tallinn: Äripäeva Kirjastus.
- Punkanen, T. (2007). *Psühhiaatriline õendus*. Tallinna Sotsiaaltöö Keskus. Tallinn.
- Rahu, A. & Otepalu, M. (Toim-d). Klaassen, A., et al. (Koost-d). (2010) *Tegevusjuhendaja käsiraamat*. Tervise Arengu Instituut. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ.
- Tamm, T. (2008). *Ametikasv ja professionaalsus- õpik sotsiaaltöö eriala üliõpilastele ja teistele huvilistele*. Tallinn: OÜ Vali Press.
- Vadi, M. (2004). *Organisatsioonikäitumine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Vass, A., A. (2004). *Social Work Competences. Core Knowledge, Values and Skills*. British Library Cataloguing in Publication Data. London: SAGE Publication.
- Virovere, A., Alas, R., Liigand, J. (2005). *Organisatsioonikäitumine*. Tallinn: Külim.